

Hanne C. Kavli

En felles fritid?

Livet etter skoletid blant barn og unge
i Oslo

Hanne C. Kavli

En felles fritid?

Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo

© Fafo 2007

ISBN 82-7422-588-0

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: © Magnus Reneflot / NN / Samfoto

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
1 Innledning og problemstillinger	7
1.1 Familier med pakistansk og somalisk bakgrunn i Norge	8
1.2 Med Oslo som utgangspunkt	11
1.3 Kort om data	12
1.4 Gangen i rapporten.....	13
2 Livet etter skoletid – fritid, familie og forpliktelser	15
2.1 Vennekontakt.....	15
2.2 Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter.....	20
2.3 Deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter.....	22
2.4 Lønnet arbeid og andre forpliktelser	24
2.5 Oppsummering.....	29
3 Hvorfor finner vi så store variasjoner?.....	31
3.1 Strukturelle forklaringer.....	31
3.2 Selvvalgt utenforskap?	37
3.3 Påtvunget utenforskap?	42
3.4 Oppsummering.....	45
4 Etniske minoriteter på Oslos boligmarked.....	47
4.1 Store variasjoner i hvem som eier egen bolig	47
4.2 Boligens størrelse	48
4.3 Boligens standard	49
4.4 Om ulike prioriteringer	51
4.5 Flyttehyppighet og årsaker til flytting.....	52
4.6 Oppsummering.....	58
5 Lav bostabilitet og sosialt nettverk	61
5.1 Noen mulige sammenhenger mellom bostabilitet og sosialt nettverk	61
5.2 Lav bostabilitet og vennekontakt	64

5.3 Lav bostabilitet og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter	66
5.4 Lav bostabilitet og barns skolehverdag.....	68
5.5 Lav bostabilitet og foreldrenes sosiale nettverk	69
5.6 Oppsummering	72
6 En felles fritid?	75
6.1 Hva ligger bak forskjellene i fritidsbruk?	76
6.2 Vil forskjellene forsvinne?	78
6.3 Veiene videre.....	80
Litteratur	83
Vedlegg 1 Data og metoder.....	87
Vedlegg 2 Tabeller	91

Forord

Flertallet av barn og unge som vokser opp i Norge i dag, har på et eller annet tidspunkt vært med i et idrettslag, en klubb, et korps eller i en annen organisert fritidsaktivitet. I tillegg brukes tiden på skole, på venner og på familie. Med innvandringen har imidlertid bildet av barns og unges fritid blitt mer mangfoldig og sammensatt. Ikke alle deltar i organiserte fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten, og i enkelte minoritetsgrupper er det markerte forskjeller i aktivitetsnivå mellom gutter og jenter. Er det grunn til bekymring? Skal det offentlige bry seg med hva barn gjør etter skoletid, eller beveger man seg da for langt inn i familienes private sfære? I denne rapporten rettes søkelyset mot tiden etter skoletid for barn og unge i Oslo, slik den arter seg for de som har foreldre født i Pakistan, Somalia eller Norge.

Prosjektet har vært mulig takket være flere økonomiske bidragsytere. Takk til Norges forskningsråd som har finansiert datainnsamlingen og de første analysene av materialet, til Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) som har bidratt til videre analyse av materialet om barns og unges deltakelse, og til Sosial- og Helsedirektoratet (SHdir) som har bidratt til analysene av lav bostabilitet og dennes konsekvenser for barns oppvekst. Prosjektet har også dratt nytte av data fra Fafos elevundersøkelse i 2005, som ble innsamlet på oppdrag fra Rådet for Barne- og ungdomsorganisasjoner i Oslo (BURO), med finansiering fra BLD og Oslo kommune.

Flere personer har bidratt underveis på ulik måte og i ulik grad til denne rapporten. Først og fremst, takk til alle foreldrene som sjenerøst har delt av sin tid og sine erfaringer gjennom å delta i undersøkelsen. En stor takk også til alle intervjuerne som har kjørt, gått og syklet Oslo på kryss og tvers gjennom kalde vintermånedene, til Ingunn Torgerstuen Stensholt – prosjektets alltid positive og løsningsorienterte vitenskapelige assistent, og til Primærmedisinsk verksted og Furuset bydel som stilte opp med lokaler og samtalepartnere i en tidlig fase.

Jeg har også dratt stor nytte av gode og konstruktive tilbakemeldinger fra prosjektets referansegruppe. Tusen takk til Sissel Lorck (Barne- og likestillingsdepartementet), Bodil Storm-Olsen og Unni B. Grebstad (Sosial- og helsedirektoratet) og Nenad Tomic (Helse- og velferdsetaten, Oslo kommune). Sist, men ikke minst, stor takk til Fafos publikasjonsavdeling for ferdigstilling av manus, og til Tone Fløtten, Anne Britt Djuve og Siri Ytrehus for kvalitetssikring og kommentarer underveis. Eventuelle feil eller mangler som fortsatt gjenstår er selvsagt forfatterens ansvar alene.

Hanne Cecilie Kavli, prosjektleder
Fafo, 30. april 2007

1 Innledning og problemstillinger

Fritiden blant barn og unge i Norge preges både av organiserte aktiviteter, familie og venner. Etter hvert som barna blir eldre, endres balansen mellom ulike former for fritidssysler. Flere dropper de organiserte fritidsaktivitetene og bruker mer tid på skole, kjæreste, jobb eller venner. I løpet av oppveksten har likevel nærmere 80 prosent vært med i en eller flere organisasjoner, om det nå er fotball, speider'n, korps eller sjakk-klubb. Erfaringer fra organisasjonslivet er dermed felles for de fleste som vokser opp i Norge i dag og representerer en viktig arena både for å etablere sosiale relasjoner og for å lære.

I takt med økt innvandring og en voksende minoritetsbefolkning øker imidlertid mangfoldet, også i hvordan barn og unge bruker timene etter skoletid. For eksempel er det ikke like vanlig å delta i organiserte fritidsaktiviteter blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn som i befolkningen for øvrig. I første del av rapporten kartlegges derfor barn og unge med henholdsvis norsk, somalisk og pakistansk bakgrunn og deres sosiale aktiviteter etter skoletid. Vi vil se etter mønster og variasjoner i hvem som deltar i organiserte fritidsaktiviteter og hvem som ikke deltar, hvor ofte barna er sammen med venner og hvor de treffes, samt i skolerelaterte fritidsaktiviteter, som koranskole, leirskole og dagsturer.

Hensikten med undersøkelsen er å tegne opp et mer detaljert bilde av hvordan barns og unges fritid arter seg i to av de største etniske minoritetsgruppene i Norge, og å peke på likheter og forskjeller sammenliknet med hva som er vanlig blant jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn. Deretter rettes søkelyset mot hva som kan ligge bak det mønster av fritidsaktiviteter som avtegner seg i ulike deler av befolkningen. Hva betyr egenskaper ved barna, ved familien, ved foreldrene og ved omgivelsene for barnas sosiale aktiviteter? Er dårlig økonomi utslagsgivende for om barn deltar i organiserte fritidsaktiviteter eller ikke, uavhengig av foreldrenes landbakgrunn, eller spiller kultur, tradisjon og religion en større rolle? Hvilken rolle spiller foreldrenes eget aktivitetsnivå og sosiale nettverk? Og hvordan oppleves møtet med «norske» organisasjoner – er veien inn åpen for alle, eller forekommer det bevisst eller ubevisst utestenging av barn og unge med annen bakgrunn enn norsk? Hva mener foreldre innvandet fra Pakistan og Somalia om verdiene som formidles i den norske skolen – og påvirker foreldrenes vurdering hva barna deltar i av skolerelaterte fritidsaktiviteter?

En del av familiene, spesielt blant somalierne, lever under dårlige og ustabile boforhold. I rapporten drøftes derfor også sammenhengene mellom boforhold, bostabilitet og barns fritid. Hvilke konsekvenser har lav bostabilitet for barnas deltakelse i fritids-

aktiviteter og for deres kontakt med venner? Mister barn som flytter ofte kontakten med venner? Deltar de i mindre grad i organiserte fritidsaktiviteter? Er det i tilfelle flytting som er årsaken, eller ligger forklaringen andre steder?

Avslutningsvis drøftes også i hvilke situasjoner barns og unges fritid er noe det offentlige Norge bør være opptatt av. Familiens arbeid og fritid organiseres på en rekke ulike måter innenfor ulike land, kulturer og tradisjoner. Dette mangfoldet i familiepraksiser speiles stadig tydeligere også i Norge. Men hva slags forskjeller er eventuelt problematiske, når er de problematiske og hvem kan i tilfelle søke å påvirke dem – hvis de er mulige å påvirke?

1.1 Familier med pakistansk og somalisk bakgrunn i Norge

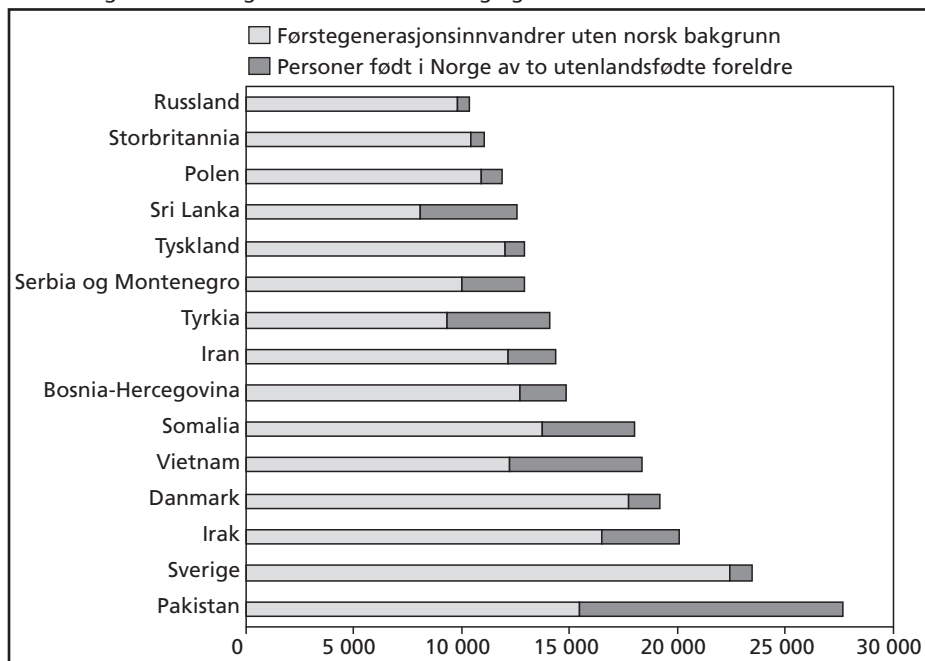
Ved inngangen til 2007 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge 387 000 personer, eller 8,3 prosent av befolkningen. De har bakgrunn fra mer enn 200 land, og har kommet på grunn av arbeid, flukt, familie eller utdanning. Selvsagt er det også store variasjoner i for eksempel yrkes- og utdanningsbakgrunn, helse, kultur, verdisyn og religion mellom ulike grupper og individer. Samlet representerer menneskene som utgjør innvandrerbefolkningen dermed et stort mangfold. I de fleste statistikker, rapporter og rapporter som omhandler innvandrere og deres etterkommere, er det likevel nødvendig å bruke mer eller mindre grove kategorier for å rydde i mangfoldet. I denne undersøkelsen er kategoriseringen gjort med utgangspunkt i landbakgrunn.

Personer med pakistansk eller somalisk bakgrunn representerer, som vist i figur 1.1, henholdsvis den største og den sjette største innvandrergruppen i Norge. Det er dessuten blant personer med pakistansk bakgrunn at vi finner den største gruppen av etterkommere – altså personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Blant personer med bakgrunn fra Pakistan utgjør etterkommerne nærmere 40 prosent av gruppen som helhet. De fleste etterkommerne er fortsatt unge. Ved inngangen til 2006 var 33 prosent av etterkommerne yngre enn 5 år, og 75 prosent yngre enn 15 år. De utgjør likevel en viktig del av vår målgruppe i denne undersøkelsen – barnebefolkningen.

I tillegg er familier med bakgrunn fra Somalia og Pakistan interessante fordi de både har en rekke felles kjennetegn, men også skiller seg fra hverandre langs viktige dimensjoner. Både likhetene og forskjellene er viktige å ha med seg i fortolkningen av undersøkelsens resultater. Gruppene skiller seg fra hverandre på fire måter.

- *Innvandringsårsak:* Pakistanerne er kommet til Norge først og fremst gjennom arbeidsinnvandring og deretter familieinnvandring. Somalierne har i all hovedsak

Figur 1.1 De 15 største innvandrergroppene i Norge per 1.1.2006. Kilde: Statistisk sentralbyrå, befolkningsstatistikk. Figur 2.1.2 fra Innvandring og innvandrere 2006

ankommet som flyktninger enten på egen hånd eller gjennom FNs gjenbosettingsprogram for (overførings)flyktninger. De to gruppene har derfor fått en ulik introduksjon til det norske samfunnet. Pakistanerne via arbeidsmarkedet og den familien de eventuelt ble gjenforent med. Somalierne i hovedsak via det norske velferdsapparatet (etter hvert introduksjonsprogrammet) og eventuelt familie.

- *Botid:* Nærmere 40 prosent av pakistanerne har bodd i Norge i mer enn 20 år og har dermed i gjennomsnitt lengst botid av alle ikke-vestlige innvandrere. Somalierne er en av de nyeste innvandrergroppene; 62 prosent har bodd i Norge mindre enn fem år. De to gruppene har dermed samlet sett hatt henholdsvis lang og kort tid på å etablere seg og bli kjent med det norske samfunnet generelt, og skolen og fritidsaktiviteter for barn spesielt.
- *Andel enslige forsørgere:* Mens nesten alle pakistanske barn i Norge bor sammen med begge foreldre, bor hele 46 prosent av de somaliske barna sammen med bare mor. Det tilsvarende tallet i befolkningen sett under ett er 16 prosent (Lie 2002).
- *Alderssammensetning:* Den somaliske befolkningen i Norge er svært ung sammenliknet med andre innvandrergropper. Dette er spesielt tydelig med hensyn til barna. I Oslo er det slik at av alle somaliske barn under 19 år utgjør aldersgruppen

0–5 nesten halvparten, i kontrast til blant pakistanerne, der 0–5 åringene utgjør 31 prosent.¹

De to landgruppene har også flere kjennetegn til felles som skiller dem både fra majoritetsbefolkningen og fra deler av den øvrige innvandrebebefolkningen.

- *Husholdsstørrelse*: I den pakistanske delen av befolkningen lever nesten 60 prosent i hushold med fem personer eller flere – mot 18 prosent i befolkningen for øvrig. 15 prosent lever dessuten i flerfamiliehushold, mot 4,6 prosent i befolkningen for øvrig. I den somaliske delen av befolkningen er det en høy andel enslige – 26,5 prosent. Gjennomsnittlig husholdsstørrelse er bare 2,2, men det fordeler seg på enpersonshushold og langt større husholdninger. Blant somaliere med barn finner vi derfor en stor andel – 42,5 prosent – husholdninger med fem personer eller flere. Det er også en relativt høy andel i flerfamiliehusholdninger – 9,6 prosent (Lie 2004).
- *Antall barn*: Både kvinner fra Pakistan og Somalia får i gjennomsnitt mange barn. I Norge er gjennomsnittlig antall barn per kvinne 2,1, mot 3,48 blant pakistanske og 3,65 barn blant somaliske kvinner (Lie 2004).
- *Sysselsetting*: Sysselsettingsraten for den pakistanske populasjonen i Norge er nær 44,6 prosent. Det relativt lave tallet skyldes særlig den lave sysselsettingen blant pakistanske kvinner – som er om lag 28 prosent versus 60 prosent for menn. Blant somaliene er de tilsvarende ratene cirka 30 prosent for menn og 20 prosent for kvinner. Sammenliknet med de andre som befinner seg blant de ti største ikke-vestlige landgruppene i Norge, er dette relativt lave sysselsettingsrater (SOPEMI 2006, Lie 2004).
- *Utdanningsnivå*: Kunnskapen om utdanningsnivået er usikker, spesielt for de med kort botid i Norge (Lie 2003).² Den informasjonen som er tilgjengelig tyder likevel på at utdanningsnivået både blant somaliere og pakistanere er lavere enn gjennomsnittet for befolkningen i Norge. Utdanningsnivået varierer mellom aldersgrupper, men totalt sett har ikke mer enn en av ti personer med pakistansk eller somalisk bakgrunn³ i Norge høyere utdanning. Om lag en tredel av pakistanerne har ikke utdanning ut over grunnskolen.

¹ Tallene er produsert av Statistisk sentralbyrå per 01.01.2004 og levert av Oslo kommune ved spesiell henvendelse.

² Blant personer med somalisk bakgrunn er nærmere 40 prosent registrert med ukjent utdanningsnivå i offentlige registre. Blant personer med pakistansk bakgrunn er tilsvarende tall om lag 20 prosent (Lie 2003).

³ Blant etterkommere med pakistansk bakgrunn er utdanningsnivået nesten på nivå med befolkningen for øvrig.

- *Religion:* Både pakistanere og somaliere tilhører den muslimske delen av befolkningen.

1.2 Med Oslo som utgangspunkt

Oslo er med god margin Norges mest flerkulturelle by. I Oslos befolkning, som ved inngangen til 2007 utgjorde nærmere 550 000 personer, finnes innbyggere med bakgrunn fra 168 ulike land (Bråthen et.al. 2007). Samlet sett bor 36 prosent av innvandrerbefolkningen i Norge i Oslo (Aalandslid 2007). Hver fjerde innbygger har innvandrerbakgrunn – over 130 000 personer. Det bor dermed flere innvandrere i Oslo enn det er innbyggere i samtlige av landets øvrige kommuner, med unntak av Bergen og Trondheim.

Alle Oslos bydeler har en høyere andel innvandrerbefolkning enn landsgjennomsnittet, men det er likevel store variasjoner mellom bydelene. I Bydel Søndre Nordstrand har 41,3 prosent av innbyggerne innvandrerbakgrunn – mot 10,7 prosent i bydel Nordstrand. De bydelsvise variasjonene gjenspeiles i sammensetningen av elevmassen ved Oslos grunnskoler. Elevene representerer over 125 språkgrupper, og per 01.01.2006 utgjorde de minoritetsspråklige elevene 36 prosent av elevmassen (Oslo kommune, Utdanningsetaten 2007). Om lag 20 prosent av grunnskolene i Oslo hadde i skoleåret 2006/2007 en andel minoritetsspråklige elever som oversteg 50 prosent.

Å velge Oslo som utgangspunkt for den empiriske delen av undersøkelsen har dermed flere fordeler. Størrelsen på innvandrerbefolkningen er betydelig, og byen har allerede hatt rikelig med tid på å gjøre erfaringer med å manøvrere i et flerkulturelt tereng. Samtidig kan både bosted og nærmiljø ha betydning for hvordan barns og unges sosiale deltakelse arter seg. Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og øvrig kontakt med venner etter skoletid, kan arte seg annerledes i mindre kommuner enn det vi ser i Oslo. Dette gjelder kanskje spesielt for barn og unge med ikke-vestlig bakgrunn. Tidligere undersøkelser tyder på at voksne flyktninger som blir bosatt i mindre kommuner, i større grad etablerer et sosialt nettverk med utgangspunkt i lokalbefolkningen enn de som ble bosatt, eller flyttet, til større steder (Djuve og Kavli 2002). Det er ikke urimelig å anta at dette kan gjelde også for barn og unge. Dersom det bor få andre i kommunen som snakker samme morsmål, blir alternativene til sosiale arenaer dominert av etniske nordmenn gjerne få. Selv om mye av erfaringene som kan hentes ut av Oslo-data vil være nyttig også i andre og i mindre kommuner, er det derfor grunn til å gjennomføre egne studier utenfor Oslo, for å avdekke om de mønstre vi finner der fortsatt er gyldige, eller om bildet ser annerledes ut, og da eventuelt hvorfor.

1.3 Kort om data

Rapporten bygger på flere datakilder⁴:

Fafos familieundersøkelse 2004 omfatter cirka 4200 intervjuer fordelt på somaliske (220), pakistanske (375) og norske (ca. 3650) foreldre med minst ett barn i skolealder.⁵ Blant foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn ble det gjennomført personlige intervjuer som i gjennomsnitt varte mellom 40 og 50 minutter. I de aller fleste tilfellene ble spørsmålene besvart av en av foreldrene, men i noen få familier deltok begge foreldre og besvarte spørsmålene i fellesskap. I befolkningen for øvrig ble undersøkelsen gjennomført postalt. I de somaliske og pakistanske familiene som er dekket i undersøkelsen, bor det til sammen 1430 skolebarn, hvorav drøyt 1020 er kartlagt individuelt ved at foreldrene har besvart konkrete spørsmål knyttet til det enkelte barn. Barna selv er ikke intervjuet. I totalbefolkningen er nærmere 5000 skolebarn kartlagt individuelt, også her ved at en av foreldrene er bedt om å besvare konkrete spørsmål om det enkelte barn. Denne intervjuundersøkelsen ble gjennomført i perioden januar til april 2004 ved postal selvutfylling.

Fafos elevundersøkelse 2004 omfatter utfylte spørreskjemaer med 40 spørsmål fra 2998 elever ved grunnkurs 1 i videregående skoler i Oslo. Undersøkelsen ble gjennomført i november og desember 2004. Elevundersøkelsen er nærmere presentert i Fafo-notat 2005:16 (Friberg 2005) og vil derfor bare bli referert i korte trekk i datavedlegget sist i rapporten.

Analysene bygger også på *kvalitative data*. I tillegg til eksplorerende intervjuer i en tidlig fase av familieundersøkelsen har vi også holdt løpende kontakt med intervjuerne underveis i datainnsamlingen, og på den måten dratt stor nytte av deres erfaringer. Intervjuerne har også bidratt gjennom et avslutningsseminar, der foreløpige resultater ble presentert og diskutert i lys av hvordan ulike deler av intervjuet fungerte blant ulike grupper av informanter.

Se rapportens vedlegg 1 for en nærmere beskrivelse av innsamlingsmetodikk og representativitet.

⁴ Foreløpige publikasjoner fra dataene er: Fløtten og Kavli (2004), Friberg (2005).

⁵ Om lag 2900 av familiene i utvalget fra totalbefolkningen som har besvart spørreskjemaet har barn skolealder.

1.4 Gangen i rapporten

I *kapittel 2* beskrives nærmere hvordan livet etter skoletid arter seg for jenter og gutter med ulik landbakgrunn. Beskrivelsen bygger både på familieundersøkelsen og elevundersøkelsen, og retter søkelyset mot vennekontakt, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter, tid med familien og lønnet eller ulønnet arbeid. Spørsmålet om hva som er årsaken til variasjoner i barns og unges deltakelse reises i *kapittel 3*. Analyse og diskusjon deles inn i tre hovedgrupper av forklaringsmodeller: strukturelt utenforskap (klasse og sosioøkonomiske ressurser), selvvalgt utenforskap (religion, tradisjon og kulturell praksis) og påtvunget utenforskap (utestenging og diskriminering). I *kapittel 4 og 5* stopper vi opp ved ett av de trekkene ved familiene som kan tenkes å påvirke barnas sosiale nettverk etter skoletid – familienes bosituasjon. Først rettes søkelyset mot systematiske variasjoner i hvordan barnefamiliene i Oslo bor, hvor ofte de flytter og hvorfor. Deretter utforskes sammenhengen mellom lav bostabilitet og barns oppvekstvilkår. Her studeres barnas sosiale nettverk på fritiden, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, og skolehverdag. Avslutningsvis knyttes også noen kommentarer til foreldrenes sosiale nettverk i familier med lav bostabilitet. I *kapittel 6* oppsummeres rapportens hovedfunn, og resultatene danner utgangspunkt for en diskusjon av spørsmålene: vil forskjellene i deltakelse blant barn og unge vare ved, og hvis ja – er det problematisk?

2 Livet etter skoletid – fritid, familie og forpliktelser

Studier av barns levekår vektlegger gjerne grunnleggende, materielle behov som mat, klær og forsvarlige boforhold. Dette er selvsagt viktige bestanddeler i en god oppvekst. Samtidig er det å ha adgang til arenaer som er vanlige blant andre barn og unge i det samfunnet de lever i, og sosial inklusjon i et fellesskap av jevnaldrende, også av stor betydning for gode levekår gode levekår. Etter hvert som barna blir eldre, kan dessuten deltidsjobber i helger eller etter skoletid representere vesentlige arenaer for læring og sosialisering, på samme måte som det å få oppgaver hjemme.

I dette kapitlet er hensikten å *beskrive* hvordan livet etter skoletid arter seg for jenter og gutter med ulik landbakgrunn. Søkelyset rettes mot vennekontakt, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter og lønnet eller ulønnet arbeid. Beskrivelsene bygger på to intervjuundersøkelser – en blant cirka 3600 foreldre med pakistansk, somalisk og norsk bakgrunn som beskriver situasjonen for i alt 5000 skolebarn, og en blant cirka 3000 10.-klasser i Oslo.⁶ Deler av tallmaterialet er publisert tidligere, men da i mindre detalj enn her.⁷

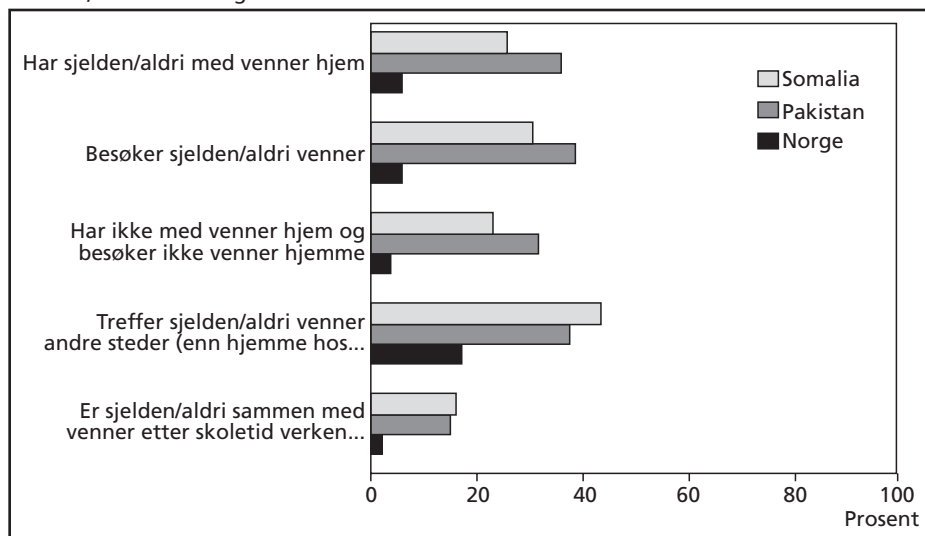
2.1 Vennekontakt

De aller fleste barn er sammen med venner på fritiden. Dette gjelder både gutter og jenter, små og større barn, og i alle de tre landgruppene som er kartlagt her. Noen grupper av barn skiller seg likevel ut ved å ha tilsynelatende svært liten kontakt med jevnaldrende etter skoletid. Det er også noen forskjeller mellom gruppene når det gjelder *hvor* de treffer venner. Vi har stilt foreldrene en rekke spørsmål om barnas kontakt med venner, blant annet om de *har med seg venner hjem (b_noven1)*, om de *besøker venner (b_noven2)* og om de *treffer venner andre steder enn hjemme hos hverandre*

⁶ Undersøkelsene er nærmere beskrevet i kapittel 1.2 Data og metoder.

⁷ Friberg (2005), Ungdom og fritid i det flerkulturelle Norge, Fafo: Oslo, Fløtten and Kavli (2004), Poverty and exclusion among children from ethnic minority groups. Paper presented at ESPAnet conference in Oxford.

Figur 2.1 Andel skolebarn som sjelden eller aldri har følgende former for vennekontakt etter skoletid, etter landbakgrunn. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

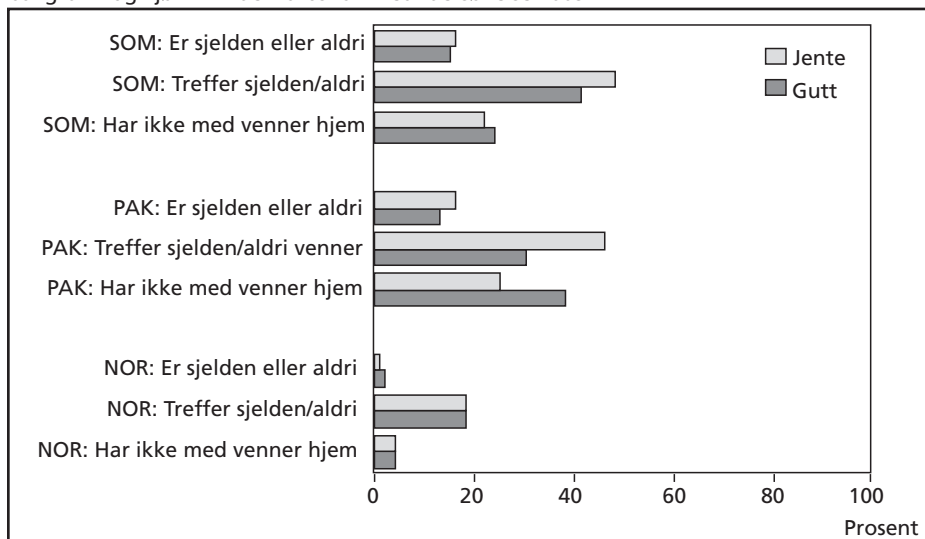
(*b_noven3*). Disse spørsmålene er deretter kombinert på ulike måter, slik at vi både får et samlet mål på det å *verken besøke venner eller ha med venner hjem* (*b_noven4*), og et noe strengere mål som omfatter barn som *verken treffer venner hjemme hos hverandre eller andre steder* (*b_noven*).

Figur 2.1 viser andelen barn i hver landgruppe som *sjelden eller aldri* er sammen med venner etter skoletid på hjemme- eller utebaserte arenaer.⁸ Vi ser her at det å tilbringe tid sammen med venner er mer vanlig blant barn med norsk bakgrunn enn blant barn med pakistansk eller somalisk bakgrunn. For eksempel er det bare fire prosent av norske barn i skolealder som sjelden eller aldri besøker venner hjemme, mot 32 prosent med pakistansk bakgrunn og 23 prosent med somalisk bakgrunn. Det samme ser vi med hensyn til det å ha med seg venner hjem. Bildet modereres hvis vi ser de ulike formene for vennekontakt i sammenheng, men det er likevel slik at barn med pakistansk og somalisk bakgrunn er overrepresentert blant barn som i liten eller ingen grad treffer venner etter skoletid. Mens bare to prosent av etnisk norske barn ikke treffer venner etter skoletid, gjelder det samme henholdsvis 15 og 16 prosent av barn med pakistansk og somalisk bakgrunn.

Blant barn med somalisk og norsk bakgrunn har *jenter og gutter* (innenfor hver av landgruppene) grovt sett både like mye og samme type vennekontakt etter skoletid (Figur 2.2). Blant barn/unge med pakistansk bakgrunn er kjønnsforskjellene mer markerte. For det første er det en noe høyere andel jenter enn gutter som sjelden eller aldri

⁸ «Sjelden eller aldri» er definert som sjeldnere enn én gang per måned.

Figur 2.2 Andelen skolebarn som sjelden eller aldri treffer venner i ulike settinger, etter landbakgrunn og kjønn. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

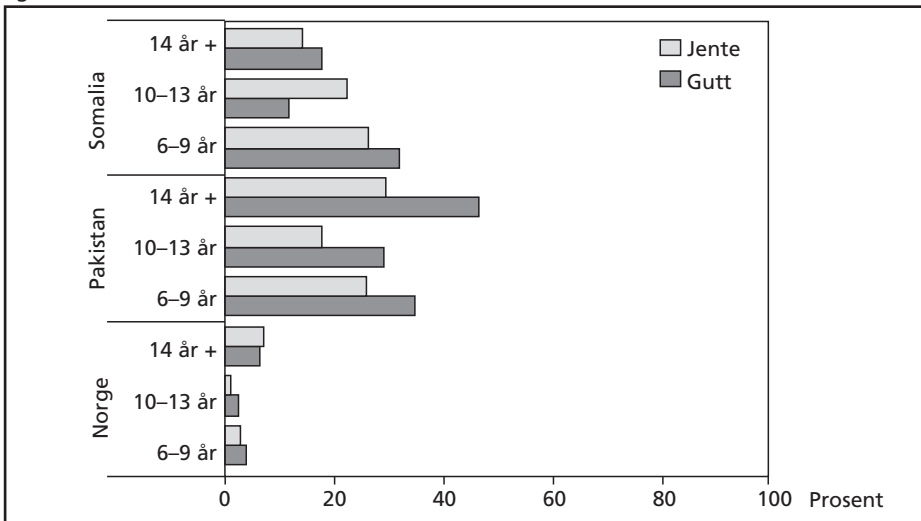
tilbringer tid med venner etter skoletid. For det andre ser det ut til at jenter i mindre grad enn gutter treffer venner andre steder enn hjemme, mens gutter derimot treffer venner hjemme hos hverandre sjeldnere enn det jenter gjør. Selv om de fleste gutter og jenter treffer venner både hjemme og ute, er det dermed en klar tendens til at en del jenters nettverk er mer hjemmebasert, mens en del av guttenes er mer utebasert.

Så langt er det dermed tre funn som peker seg ut. For det første har de aller fleste barn – uansett landbakgrunn – kontakt med venner på fritiden. For det andre, blant det mindretallet som ikke har kontakt med venner etter skoletid, er barn med somalisk og pakistansk bakgrunn overrepresentert. For det tredje, mønsteret i vennekontakten er ulikt for jenter og gutter med pakistansk bakgrunn, sammenliknet med barn med norsk bakgrunn. Jentene har oftere hjemmebasert vennekontakt enn guttene, og guttene har oftere utebasert vennekontakt enn jentene.

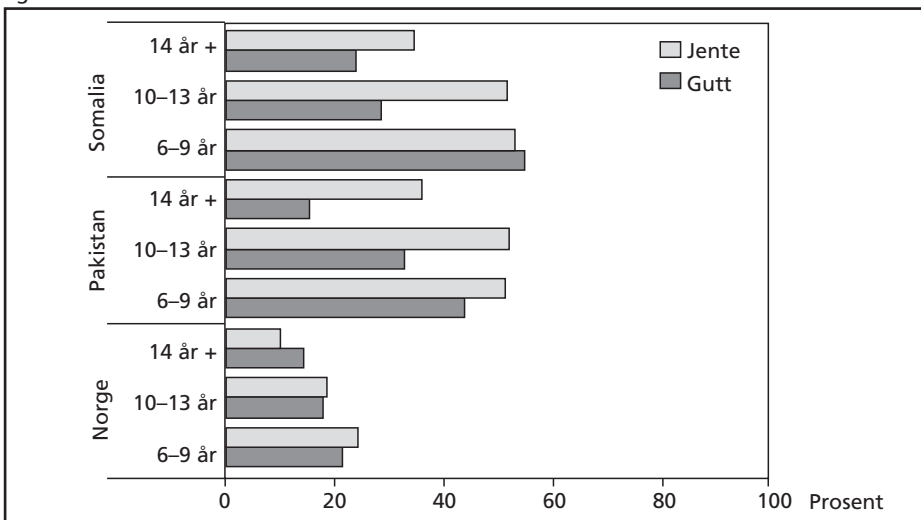
I etterkant av datainnsamlingen har vi gjennomført intervjuer med intervjuerne på prosjektet. Disse samtaler gir mulighet til å utdype og kommentere funnene. Mange av foreldrene som i undersøkelsen svarte at barna sjelden eller aldri besøkte eller hadde med venner hjem, presiserte at familien hadde besøk av slektninger med barn, eller at barna lekte sammen med søsken. Å ikke ha med venner hjem, betyr derfor ikke nødvendigvis at barna mangler kontakt med jevnaldrende på fritiden. Det kan også være et uttrykk for at noen familier har et større familienettverk som brukes mer aktivt. På den andre siden skal vi være forsiktige med å sette likhetstegn mellom det å være ikke-

vestlig innvandrere og det å ha et stort og inkluderende familiefellesskap å forholde seg til. Mange, spesielt i grupper som har kommet til Norge på grunn av forfølgelse og flukt, mangler nettopp det nettverket av familie og venner som de tidligere har kunnet støtte seg på. Innenfor kulturer der familienettverk spiller en sentral rolle både for voksne og barns sosiale liv, kan mangel på familie i Norge derfor gjøre dem spesielt sårbare.

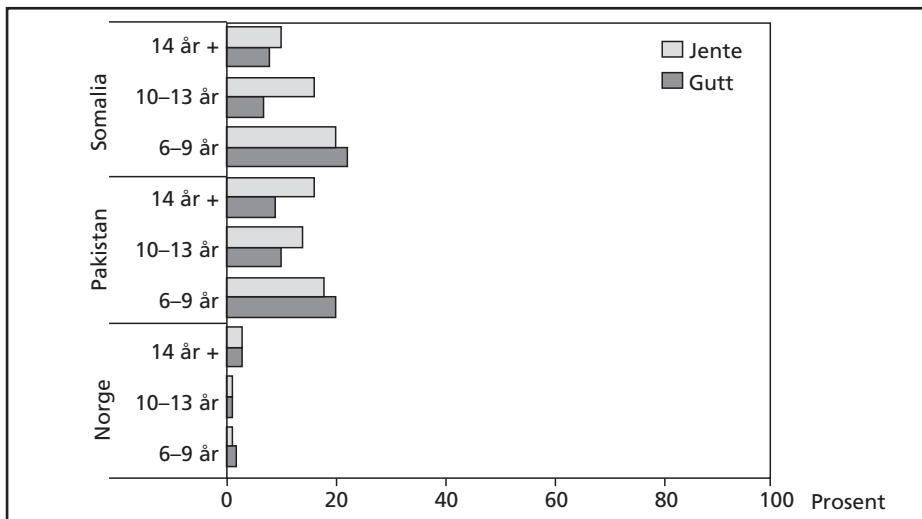
Figur 2.3 Andel skolebarn som sjelden/aldri har hjemmebasert vennekontakt, etter landbakgrunn og alder. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

Figur 2.4 Andel skolebarn som sjelden/aldri har utebasert vennekontakt, etter landbakgrunn og alder. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

Figur 2.5 Andel skolebarn som sjelden/aldri har vennekontakt, etter landbakgrunn og alder.
Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

Blant barn med norsk bakgrunn er det ingen betydelige *forskjeller etter alder* i hvor stor andel som mangler kontakt med venner på fritiden. Vi ser imidlertid en klar tendens til at mer av kontakten med venner skjer utenfor hjemmet etter som barna blir eldre. Blant barn og unge med somalisk og pakistansk bakgrunn er bildet mer sammensatt. For det første mer enn halveres andelen som har lite eller ingen kontakt med venner etter skoletid etter hvert som barna blir eldre. Jo eldre barna blir, jo mer vanlig er det at de tilbringer tid sammen med venner. For det andre ser vi nok en gang at det å treffe venner andre steder enn hjemme hos hverandre eller i forbindelse med organiserte fritidsaktiviteter, er mer vanlig blant gutter enn blant jenter. Denne forskjellen blir mer markert etter som barna blir eldre (figur 2.3 og 2.4). For det tredje ser vi i figur 2.5 at selv om kontakten med venner på fritiden øker både for gutter og jenter etter som de blir eldre, er denne tendensen langt mer markert blant guttene enn blant jentene. Med andre ord, forskjellen mellom jenters vennekontakt og gutters vennekontakt blir større etter hvert som barna blir eldre.

På ett område viser data en slående likhet mellom de tre etniske gruppene. Over 90 prosent av barna har ifølge foreldrene en bestevenn. Flere studier har pekt på at foreldre ikke nødvendigvis kjenner barnas sosiale liv så godt at de kan svare på denne typen spørsmål. Samtidig viser tall fra undersøkelsen «Ung i Norge» at cirka åtte prosent av 13–16-åringene selv oppgir at de ikke har en bestevenn (Sletten, Fløtten og Bakken 2005). Selv om vi ikke har noen garanti for at det er et overlapp mellom de barna som selv opplever at de ikke har noen bestevenn og de foreldrene som mener barnet ikke har det, er det nok lite sannsynlig at foreldre oppgir at barnet mangler en bestevenn dersom det faktisk har en. Vi vil derfor gå ut fra at disse tallene er minimumstall.

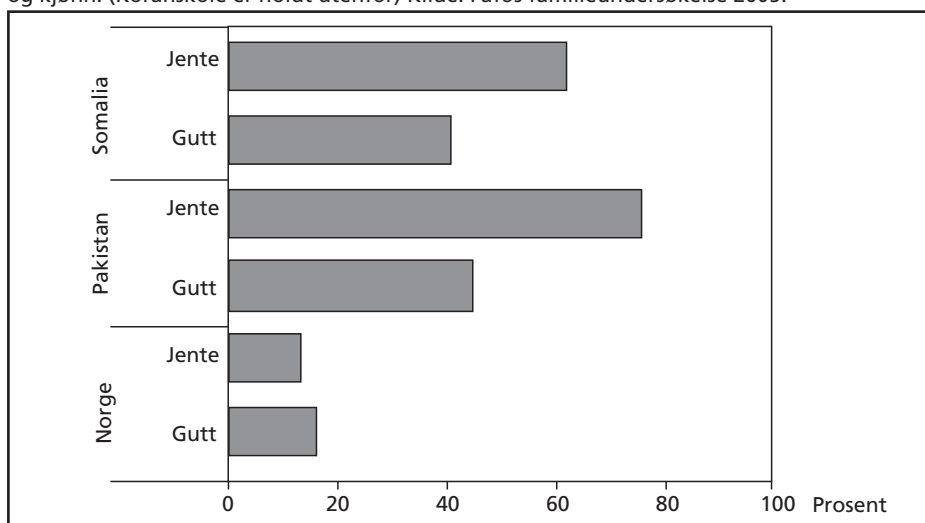
2.2 Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Organisasjonsdeltakelse utgjør en sentral del av fritiden til de aller fleste barn og unge i Norge. Selv om andelen som deltar aktivt i organisasjonsliv har sunket de siste ti årene, har fortsatt ni av ti ungdommer på et eller annet tidspunkt vært medlem av minst en organisasjon (NOVA 2002). I deler av den etniske minoritetsbefolkningen er imidlertid deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter markert lavere enn det som er vanlig i befolkningen ellers.

Blant barn og unge med pakistansk og somalisk bakgrunn er organisasjonsdeltakelsen lavere enn blant barn i befolkningen for øvrig. Figur 2.6 viser andel skolebarn som *ikke* deltar i noen form for fritidsaktivitet, etter barnets landbakgrunn og kjønn. Deltakelse i koranskole er i denne sammenheng holdt utenfor, men vil bli presentert nærmere senere i dette delkapitlet. Hovedbildet, slik det framgår av figuren, er at barn med pakistansk eller somalisk bakgrunn deltar i langt mindre grad enn barn med norsk bakgrunn i organiserte fritidsaktiviteter. Gutter med pakistansk eller somalisk bakgrunn er organisert i større grad enn jenter med samme bakgrunn.

De fleste barna med somalisk eller pakistansk bakgrunn som deltar, driver med sport. Dette er også den mest vanlige aktiviteten i befolkningen for øvrig. Blant barn med norsk bakgrunn kombinerer likevel over halvparten av de organiserte barna sportslige aktiviteter med andre tilbud, som korps, fritidsklubb, hobbyforeninger eller liknende. Slike kombinasjoner er langt mindre vanlig blant barn med somalisk og pakistansk bakgrunn.

Figur 2.6 Andel skolebarn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og kjønn. (Koranskole er holdt utenfor) Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

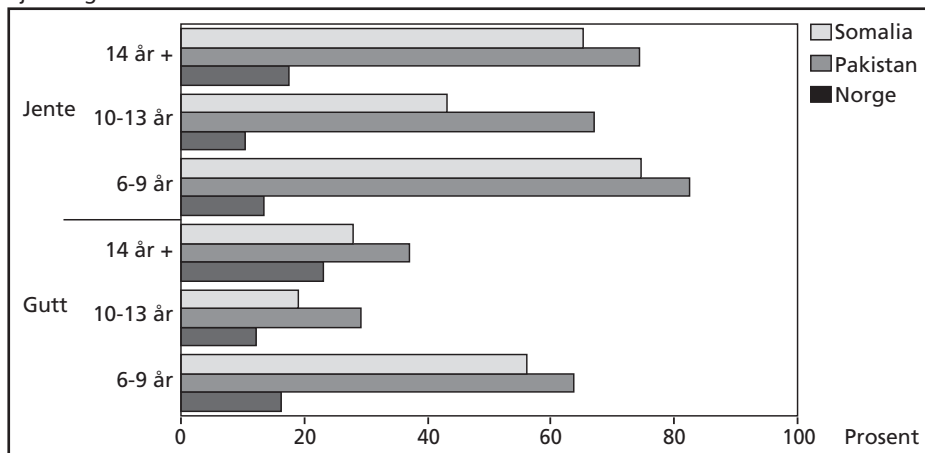

Friberg (2005) finner i sin skoleundersøkelse blant 16-åringene et tilsvarende mønster. Ungdom med ikke-vestlig bakgrunn deltar i mindre grad enn annen ungdom i organiserte fritidsaktiviteter, og jentene i disse gruppene deltar i markert mindre grad enn guttene. Også aktivitetsnivået blant de som er med i en organisasjon varierer systematisk etter hvilken landbakgrunn 16-åringene har. Blant de som er medlem av en organisasjon, har barn med ikke-vestlig bakgrunn i langt mindre grad tatt del i typiske aktiviteter man forbinder med organisasjonsdeltakelse. Friberg (2005:28) skriver at «Færre har betalt medlemsavgift, deltatt på treninger eller arrangementer, deltatt på møter, avgitt stemme ved valg, gjort frivillig arbeid eller hatt verv i foreningen.» Spesielt jentene har et lavt aktivitetsnivå.

I familieundersøkelsen har vi mulighet til å beskrive organisasjonsdeltakelsen i ulike aldersgrupper (figur 2.7). Blant barn med norsk bakgrunn er andelen som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter om lag like høy blant barn i alderen 6–9 år og 10–13 år. Deretter øker andelen som *ikke* deltar til 23 prosent blant guttene og 17 prosent blant jentene. Tendensen er med andre ord at både jenter og gutter deltar noe mindre i organiserte fritidsaktiviteter etter som de blir eldre, men at forskjellene er temmelig små.

Blant barn med somalisk og pakistansk bakgrunn er det – i motsetning til det vi nettopp har sett blant barn med norsk bakgrunn – *minst vanlig* å delta i organiserte fritidsaktiviteter blant de yngste. Så øker andelen som deltar markert i aldersgruppen 10–13 år, for deretter å synke noe for de som er 14 år og eldre. Tendensen er den samme både for jenter og gutter. Det er likevel verdt å merke seg at deltakelsen blant jenter med pakistansk bakgrunn varierer lite med alder, sammenliknet med gutter med samme bakgrunn og jenter med somalisk bakgrunn. Jenter med pakistansk bakgrunn deltar altså i liten grad i organiserte fritidsaktiviteter, og i motsetning til de andre gruppene vi har undersøkt, endrer aktiviteten seg lite med jentenes alder. Vi ser også at forskjellene

Figur 2.7 Andel skolebarn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn, kjønn og alder. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

i deltakelse mellom gutter med ulik landbakgrunn er liten i aldersgruppene 10–13 år og 14 år og eldre.

2.3 Deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter

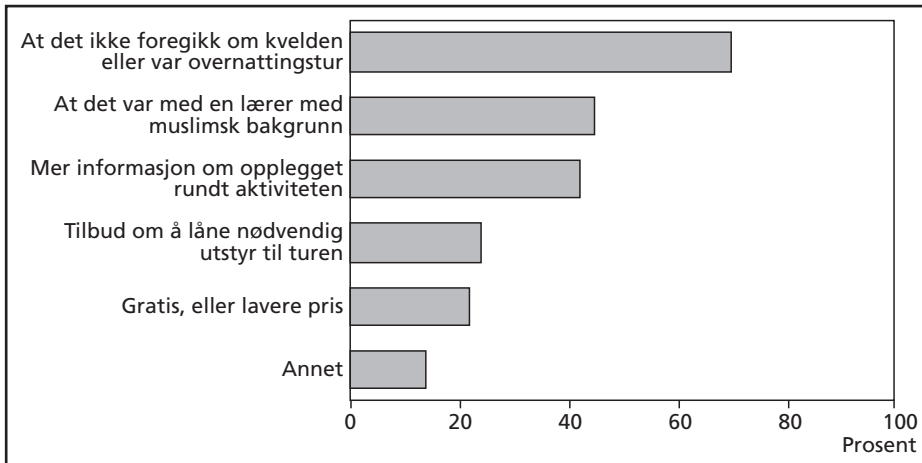
Om barn og unge deltar i organiserte fritidsaktiviteter eller ikke, er et tema som på mange måter hører hjemme i den private sfære. Når det gjelder skolen forholder det seg annerledes. Norsk skole er obligatorisk, og å hindre eller begrense barnas skolegang vil medføre sanksjoner. Enkelte av skolens aktiviteter befinner seg imidlertid delvis utenfor normal skoletid og i grenseland mellom skole og fritid. Det er derfor interessant å undersøke foreldres holdninger til barnas deltakelse i ulike skolerelaterte fritidsaktiviteter.⁹

Tre av fire pakistanske og somaliske foreldre er positive til barnas deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter og ønsker at barna skal være med på disse. Dette gjelder også aktiviteter som leirskole, fester eller dagsturer. Et mindretall av foreldrene, om lag 25 prosent, nevner enkelte aktiviteter de ikke ønsker at barna skal være med på. Spesielt leirskole og andre overnattingsturer trekkes fram. Fjorten prosent av de pakistanske foreldrene og 22 prosent av de somaliske, ønsker ikke at det eldste barnet skal være med på leirskole i skolens regi. Skolefester og kirkebesøk trekkes også fram av enkelte, men i all hovedsak er det overnattingsturer – spesielt for jenter – som oppfattes som problematisk. Mens 78 prosent av de foreldrene som svarte på vegne av en gutt mente han kunne være med på alle skolens aktiviteter, var det samme tilfellet for 63 prosent av de som svarte med tanke på en datter.

Foreldre som *ikke* ville sende barnet på alle skolens aktiviteter, ble bedt om å vurdere ulike tiltak skolen kunne sette i verk for å gjøre det mer aktuelt for dem å la barna delta. Svarene er gjengitt i figur 2.8. Høyest på listen over ønskede tilpasninger, er at aktiviteten ikke foregår om kvelden eller innebærer overnatting. Hele 70 prosent av foreldrene mener dette ville gjøre det mer aktuelt å la barna delta. Det å ha med lærere med muslimsk bakgrunn kommer også høyt på listen over mulige positive tiltak, samt at det blir gitt mer informasjon om opplegget rundt aktiviteten. Til sist svarte noe over to av ti at det ville hjelpe dersom de fikk tilbud om å låne nødvendig utstyr til turen/aktiviteten, eller dersom tilbudet var gratis eller ble gjennomført til en lavere pris. Vi står med andre ord overfor både økonomisk relaterte bekymringer knyttet til deltakelse i de skolerelaterte aktivitetene, og bekymringer som kan knyttes til verdisyn eller religion.

⁹ Disse spørsmålene var av plasshensyn ikke inkludert i den landsomfattende delen av undersøkelsen og er dermed ikke stilt til foreldre av norsk opprinnelse.

Figur 2.8 Foreldrenes svar på spørsmålet om hva som kunne gjøre det mer aktuelt å sende barna på skolerelaterte fritidsaktiviteter. I prosent av foreldre (av pakistansk og somalisk landbakgrunn) som svarte at de ikke ønsket å sende barna med på alle skolerelaterte fritidsaktiviteter (N=159). Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

Foreldrenes behov for trygghet overfor en form for læring og en type læringsaktivitet (for eksempel leirskole) som de er ukjent med fra egen skolegang, kombinert med en utrygghet knyttet til om disse aktivitetene gjennomføres på en slik måte at de er forenlige med egen religion og kulturelle praksis, går som en rød tråd gjennom mange av de tilbakemeldingene som gis på dette og relaterte spørsmål.

Djuve og Pettersens (1998:44–47) kartlegging av holdninger til og bruk av barnehager blant fem ulike etniske grupper i Oslo, illustrerte at bruk av barnehager reiser mange av de samme spørsmålene. Tospråklige assistenter med muslimsk bakgrunn og/eller muligheten til å motta informasjon om aktiviteter og praksis i barnehagen på et språk foreldrene mestrer, var svært viktig for foreldrenes innstilling til det å bruke barnehage. Intervjuene av småbarnsforeldre illustrerte også hvordan dårlig eller manglende grunnlag for kommunikasjon mellom foreldre og barnehage skapte en mer utbredt utrygghet blant minoritetsforeldre enn i majoritetsbefolkningen, spesielt blant foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn.

Å sende barna på aktiviteter i skolens regi er i stor grad et tillitsspørsmål mellom foreldrene og skolen, uavhengig av foreldrenes landbakgrunn. Et flertall av minoritetsforeldrene signaliserer nettopp tillit til skolen når de svarer at barna kan delta i alle skolens aktiviteter, og at de opplever at de regler og verdier som barna møter i skolen stort sett er de samme som de lærer dem hjemme. At så mange som 35 prosent av de pakistanske foreldrene og 26 prosent av de somaliske opplever at de regler og verdier som barna møter på skolen er annerledes på områder som foreldrene opplever som viktige, kan imidlertid være alvorlig både for kontakten mellom hjem og skole og barnas deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter.

Foreldrene ble bedt om å utdype hvilke forskjeller i regler og verdier som de oppfattet som vanskelige i møtet med norsk skole. For det første oppfattes religionsundervisningen og KRL-faget som ubalansert av en del, først og fremst fordi deler av undervisningen eller enkelte lærere oppfattes som forkynnende. Dette er det forholdet som nevnes av flest. For det andre er det foreldre som opplever at norsk skole er for svak på grensesetting og disiplin, og at barna «avlæres» en høyt vurdert respekt for eldre og autoritetspersoner. En beslektet bekymring er at barna blir for selvstendige. Fem av foreldrene eksemplifiserer dette med at barna «truer» med barnevernet, mens andre nevner en stadig mer argumenterende atferd hos barna. Til sist er det også mange som reagerer negativt på seksualundervisning og undervisning om fødsler, og opplever at barna får slik informasjonen for tidlig.¹⁰

2.4 Lønnet arbeid og andre forpliktelser

Etter hvert som barn blir eldre, øker kravene som stilles til innsats på skolen, og mange får også flere forpliktelser hjemme eller i form av en jobb. Tid blir i større grad enn for yngre barn et knapt gode. I de følgende avsnittene vil se nærmere på hva de to undersøkelsene kan fortelle om hva barn og unge bruker tiden etter skoletid på i tillegg til, eller i stedet for, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Vekten vil som tidligere legges på å presentere forskjeller etter barnas landbakgrunn, kjønn og alder.

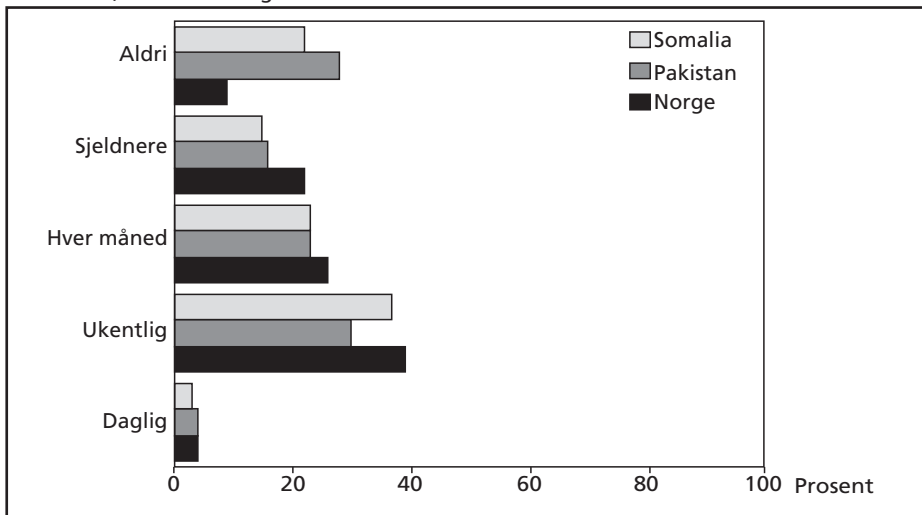
Tid med familien

Friberg (2005:48–49) undersøker i sin kartlegging av elever på grunntrekk i videregående skole hvor ofte 16-åringene tilbringer tid sammen med nær familie og sammen med slektninger utenom den nærmeste familie. Langt de fleste – uavhengig av landbakgrunn – tilbringer tid sammen med sin nærmeste familie ukentlig eller oftere. Noe annet ville vært overraskende, siden de aller fleste 16-åringer fortsatt bor hjemme. Tiden som brukes med slektninger *utenfor den nærmeste familien* varierer i større grad avhengig av landbakgrunn. Mens bare ni prosent av ungdommene med norsk bakgrunn oppgir at de tilbringer tid sammen med slektninger utenfor nærmeste familie ukentlig eller oftere, svarer nesten 40 prosent av ungdommer med pakistansk bakgrunn det samme.

I familieundersøkelsen har foreldrene svart på om de driver med en felles hobby eller fritidsaktivitet sammen med barna. Om lag fire av ti foreldre i alle landgrupper oppgir at de driver med felles aktiviteter med barna hver uke. Blant de somaliske familiene er

¹⁰Når skolen introduserer denne undervisningen, varierer noe, men de fleste skolene har behandlet temaet menneskelig forplantning innen utgangen av tredje klasse.

Figur 2.9 Prosent av foreldrene som driver med en felles hobby eller fritidsaktivitet sammen med barna, etter landbakgrunn. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

det mange foreldre som forteller somaliske eventyr til barna eller leser. Både blant de somaliske og pakistanske foreldrene er det dessuten en høy andel som går på tur, på kino eller driver med ulike hjemmesysler. På det andre ytterpunktet av skalaen – blant foreldre som oppgir at de *aldri* driver med felles aktiviteter sammen med barna – er forskjellene mellom landgruppene noe mer markerte. Tre av ti pakistanske foreldre driver aldri med felles aktiviteter med barna, mot to av ti somaliske foreldre og en av ti norske foreldre.

Husarbeid

Etter hvert som barn blir eldre, er det i de fleste familier et økende krav om – eller i det minste et ønske om – at de skal bidra mer i familiens daglige drift. Og ganske riktig øker andelen barn som ifølge foreldrene gjør oppgaver hjemme ukentlig med alder i alle de tre landgruppene, uavhengig av barnets kjønn. Figur 2.10 (på neste side) viser andelen barn som hjelper til hjemme daglig eller ukentlig, etter landbakgrunn og kjønn, men sier ikke noe om omfanget av de arbeidsoppgavene de gjennomfører. To forhold peker seg ut. For det første en kjønnsforskjell i minoritetsbefolkningen som vi ikke i like stor grad finner igjen i befolkningen for øvrig. Jenter med pakistansk og somalisk bakgrunn hjelper oftere til hjemme enn gutter med samme landbakgrunn. I totalbefolkningen er det også en tendens til at gutter bidrar hjemme i mindre grad enn jenter, men den er ikke statistisk sikker. For det andre ser vi en markert lavere deltakelse i husarbeid blant barn med somalisk bakgrunn enn i de øvrige to gruppene. Mens sju av ti pakistanske og norske jenter deltar i husarbeidet daglig eller ukentlig, gjelder det samme bare fire av ti somaliske jenter. Også de somaliske guttene skiller seg ut med svært lav deltakelse

Figur 2.10 Prosent av barna som hjelper til hjemme (vaske, måke snø, passe barn, lage mat, rydde o.l.) daglig eller ukentlig, etter landbakgrunn og kjønn. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

i husarbeidet. Deler av forklaringen på dette mønsteret ligger i at de somaliske barna jevnt over er noe yngre enn i de andre to gruppene og at de derfor deltar i mindre grad i husarbeidet. Vi kan også ha å gjøre med mer metodiske forklaringer knyttet til hva enkelte foreldre mente det var «riktig» å svare.¹¹

Avslutningsvis bør det bemerkes at vi ikke har informasjon om hvor mye husarbeid den enkelte bidrar med, kun hvor ofte. Forskjeller gruppene imellom når det gjelder omfanget av den daglige eller ukentlige innsatsen vil dermed ikke komme fram.

Koranskole

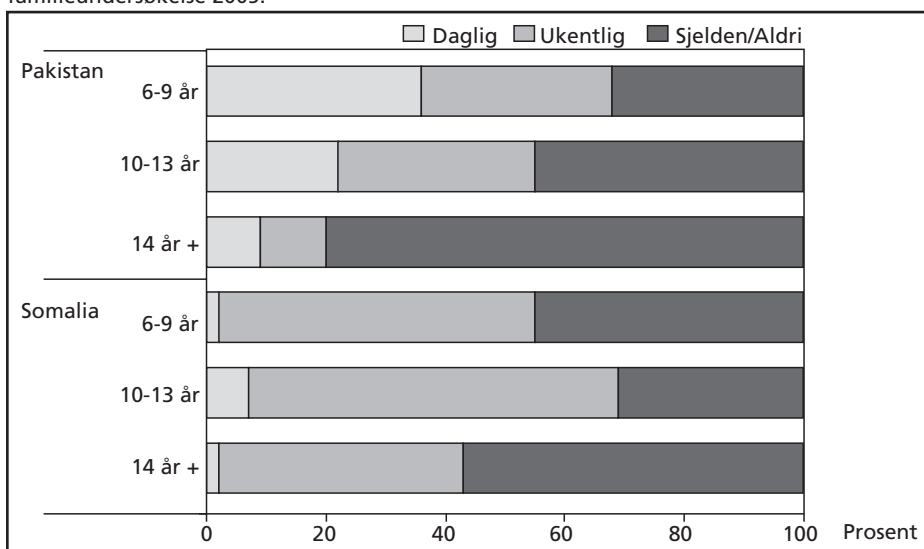
En rekke muslimske foreldre legger stor vekt på at barna skal lære om islam. En måte å oppnå dette på er å la barna delta i en koranskole. Koranskole er et tilbud først og fremst til de yngre skolebarna, men oppstart varierer også avhengig av barnets egne ferdigheter. Blant barn med pakistansk bakgrunn i Oslo er det mest vanlig å gå på koranskole i en periode som strekker seg over 3–5 år, noe avhengig av om barna lærer Koranen for første gang, hva slags undervisning de får og hvor ofte den foregår. Det er svært få som deltar etter at de har fylt 15 år (Dahlin 2001). Skolene er ofte knyttet til en moske, og omfatter derfor vanligvis barn med samme landbakgrunn. Skolene varierer i utforming, blant annet med hensyn til hvor intensiv og omfattende undervisningen er. Mens noen koranskoler kun har undervisning i helgene, foregår andre to timer daglig

¹¹ Enkelte av de somaliske intervjuerne opplevde at foreldre ble usikre av spørsmålsstillingen og derfor svarte benektende på spørsmålet.

alle hverdager. Denne intensive formen for koranskole er mest vanlig blant personer med pakistansk bakgrunn (Ibid).

Figur 2.11 viser andel barn som går på Koranskole daglig, ukentlig eller sjeldnere/aldri, etter landbakgrunn og alder. Blant barn med pakistansk bakgrunn i alderen 6–9 år går 36 prosent på koranskole daglig, og nesten like mange ukentlig. Andelen daglige koranskoleelever reduseres etter som barna blir eldre, til 22 prosent i alderen 10–13 år og til kun ni prosent blant de som er fylt 14 år. Blant barn med somalisk bakgrunn er det også en stor andel som går på koranskole. Over halvparten av barna deltar i alderen 6–9 år, nærmere 70 prosent i alderen 10–13 år og litt over 40 prosent blant de som er fylt 14 år. I den somaliske gruppen er det bare en svært liten andel som deltar daglig. Deltakelsen er om lag like stor blant gutter og jenter med pakistansk bakgrunn, mens våre data tyder på at jenter med somalisk bakgrunn har en noe høyere grad av deltakelse enn gutter med samme landbakgrunn (Vedleggstabell 2.1).

Figur 2.11 Andel barn som deltar i koranskole, etter landbakgrunn og alder. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

Skolearbeid

En aktivitet som gradvis krever mer tid etter som barna blir eldre, er skolearbeid. Hjemmelekser er en sentral del av elevenes læringsprosess og representerer også en mulighet for etablering av kontakt mellom hjem og skole. Anders Bakken (2003) har dokumentert at minoritetsspråklig ungdom i gjennomsnitt bruker mer tid på lekser enn andre, et funn som er i tråd med flere tidligere undersøkelser.¹² Kombinert

¹² Se for eksempel Krange og Bakken 1998, Helland 1997 og Opheim og Støren 2001.

med målinger av minoritetsungdoms høye ambisjoner innenfor utdanningssystemet sammenliknet med majoritetsungdom, konkluderer Bakken med at ungdom med innvandrerbakgrunn har «mer driv» i forhold til skolen enn andre elever. Undersøkelsen kartlegger ikke eventuelle forskjeller i hvor mye tid jenter og gutter bruker på å lese leker, men dette er informasjon som kan hentes ut fra Ung i Oslo/Ung i Norge-undersøkelsene.

Verken i familieundersøkelsen, der foreldrene svarer, eller i skoleundersøkelsen der 16-åringene uttaler seg på egne vegne, er det kartlagt hvor mange timer hver elev bruker på leker per uke. I begge undersøkelsene blir imidlertid tid til leker trukket fram, henholdsvis av foreldrene og av barna selv, som en av årsakene til lav deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Vi kommer nærmere tilbake til dette i neste kapittel.

Lønnet arbeid

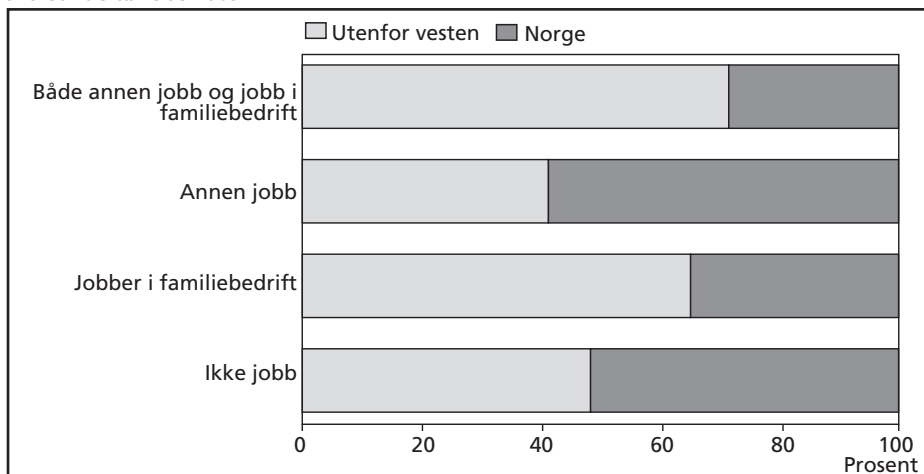
Etter hvert som barna blir eldre, kombineres ofte deltakelse i utdanning med lønnet arbeid. Statistisk sentralbyrå (Olsen 2006) har undersøkt om innvandrerungdom har vesentlig lavere andeler i jobb og under utdanning enn ungdom uten innvandringsbakgrunn i aldersgruppene 16–19 år, og de finner at andelen som både er i arbeid og/eller under utdanning er tilnærmet like høy blant etterkommere som i befolkningen for øvrig. Blant personer i samme aldersgruppe som har innvandret til Norge er andelen med jobb lavere, men i mindre grad for de som kom til Norge da de var svært unge. Jenter er i like stor grad som gutter i jobb blant etterkommerne i den aktuelle aldersgruppen.

Statistisk sentralbyrås kartlegginger bygger på registerstatistikk og favner dermed ikke det ubetalte arbeidet som også utføres av ungdom, for eksempel i familiebedrifter. Figur 2.12 illustrerer yrkesaktivitet og type arbeid blant 10.-klassingene i Fribergs Oslo-undersøkelse. Blant 10.-klassinger med norsk bakgrunn oppgir 26 prosent at de jobber ved siden av skolen, mot 31 prosent av de med ikke-vestlig bakgrunn. Andelen med jobb ved siden av skolen er noe høyere blant guttene i begge grupper, men forskjellene er så små at det er mer betegnende å snakke om likhet enn forskjeller.

Det er en viss variasjon i hva slags type jobber ungdommene har. Andelen som jobber i familiebedrift er høyere blant ungdom med ikke-vestlig landbakgrunn enn i utvalget for øvrig. Blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn oppgir 20 prosent at de jobber eller hjelper til i en familiebedrift, mot ti prosent av de med norsk bakgrunn. Det er en tendens til at gutter både i majoritets- og minoritetsbefolkningen i noe større grad enn jenter jobber i en familiebedrift, men forskjellen er svært beskjeden.

Den eneste tendensen vi finner til variasjoner mellom jenters og gutters yrkesaktivitet, er at jenter med ikke-vestlig bakgrunn i større grad enn gutter jobber ulønnet i familiebedrift etter skoletid. Her er imidlertid tallgrunnlaget såpass lite at resultatene er lite robuste. I denne sammenhengen er det for øvrig kanskje vel så interessant å kommentere at andelen unge som jobber både i familiebedrift og har et annet lønnet

Figur 2.12 Andel 10.-klassinger som ikke har jobb, som arbeider i familiebedrift, i annen type jobb eller både i familiebedrift og annen type jobb, etter regional landbakgrunn. Kilde: Fafos skoleundersøkelse 2005.

arbeid, ser ut til å være noe høyere blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn enn blant ungdom med norsk bakgrunn. Selv om vi ikke kan si noe om hvor mange timer per uke hver enkelt legger ned i jobben – det være seg i eller utenfor en familiebedrift – er det likevel rimelig å anta at det å ha flere jobber er mer omfattende enn å ha bare én, og derfor i større grad vil påvirke hvilke andre aktiviteter han eller hun kan drive med etter skoletid.

2.5 Oppsummering

- De aller fleste barn og unge tilbringer *tid sammen med jevnaldrende* etter skoletid, uavhengig av kjønn, landbakgrunn eller alder. Barn med somalisk og pakistansk bakgrunn er imidlertid overrepresentert i den gruppen av barn som har lite eller ingen vennekontakt etter skoletid. Blant skolebarn med pakistansk/somalisk bakgrunn har om lag 15 prosent ifølge foreldrene liten eller ingen kontakt med venner på fritiden, mot to prosent av barna i befolkningen for øvrig.
- Blant barn med somalisk og norsk bakgrunn har *jenter og gutter* (innenfor hver av landgruppene) grovt sett både like mye og samme type vennekontakt etter skoletid. Blant barn/unge med pakistansk bakgrunn er andelen med liten eller ingen vennekontakt noe høyere blant jentene enn blant guttene. I tillegg er hjemmebasert vennekontakt mer vanlig blant jenter, mens utebasert kontakt oftere forekommer blant gutter.
- *Arenaene for kontakt* med venner varierer noe med barnas alder, men hyppigheten av vennekontakt blant barn med norsk bakgrunn er stort sett det samme i alle

aldersgrupper. Blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn blir det markert mer vanlig å tilbringe tid med venner på fritiden etter som man blir eldre, både blant gutter og jenter. Unntaket er jenter med pakistansk bakgrunn, der andelen med liten eller ingen vennekontakt holder seg stabil også etter hvert som jentene blir eldre.

- *Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter* er markert lavere blant barn med somalisk og pakistansk bakgrunn enn i befolkningen for øvrig. Deltakelsen er spesielt lav blant jenter, og kjønnsforskjellene er størst i de eldste aldersgruppene.
- Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter *varierer med alder*, men på ulik måte i de ulike landgruppene. I majoritetsbefolkningen er deltakelsen relativt høy i de to yngste aldersgruppene, men synker deretter markant for barn som er 14 år og eldre. Blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn finner vi lavest deltakelse i aldersgruppen 6–9 år.
- Blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn går et flertall i de yngste aldersgruppene på *koranskole*, men andelen deltakere synker etter hvert som barna blir eldre. Omfanget av deltakelse varierer. Blant barn med pakistansk bakgrunn i aldersgruppen 6–9 år går 36 prosent på koranskole daglig. Blant barn med somalisk bakgrunn er daglig koranskole langt mindre vanlig.
- Nær 75 prosent av de somaliske og pakistanske foreldrene mener barna kan være med på alle *skolerelaterte fritidsaktiviteter*. Blant det mindretallet som ikke ønsker at barna skal være med på alle skolerelaterte fritidsaktiviteter, er det spesielt aktiviteter som foregår om kvelden eller som innebærer overnatting som trekkes fram. Foreldre som uttaler seg om jenters deltakelse er i større grad skeptiske til en del av aktivitetene enn foreldre som uttaler seg om gutters deltakelse, men forskjellen er moderat.
- Et flertall av minoritetsforeldrene opplever at de *regler og verdier* som møter barna på skolen er de samme som de ønsker å lære dem hjemme. Henholdsvis 35 prosent av de pakistanske foreldrene og 26 prosent av de somaliske opplever imidlertid at regler og verdier på skolen på viktige områder skiller seg fra de som formidles hjemme. Religionsundervisningen, respekt for autoriteter og (for) tidlig seksualundervisning er de viktigste kritikkpunktene.
- *Tid brukt med nærmeste familie* varierer i liten grad mellom majoritets- og minoritetsungdommene (skoleundersøkelsen), men minoritetsungdommen tilbringer i større grad mye tid også sammen med familiemedlemmer utenfor den nærmeste familien.
- Andelen 10.-klassinger som *jobber ved siden av skolen* varierer i liten grad mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen, men ungdom med ikke-vestlig bakgrunn har noe oftere jobb i familiebedrift. Registerdata viser at andelen 16–18-åringene med jobb ved siden av skolen er tilnærmet lik mellom barn med norsk bakgrunn og etterkommere/ungdom som innvandret som barn. Jenter med ikke-vestlig bakgrunn jobber like ofte ved siden av skolen som gutter.

3 Hvorfor finner vi så store variasjoner?

Vi har sett at det er til dels store variasjoner i skolebarns sosiale inklusjon, både med hensyn til vennekontakt og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Variasjonene følger langt på vei etniske skillelinjer som er dokumentert og tematisert både i Norge (Strandbu 2006, Fløtten og Kavli 2004, Friberg 2005), England, Nederland, Belgia, Tyskland og Sverige (som referert i Strandbu 2006). Hovedbildet er lavere deltakelse blant ikke-vestlige etniske minoriteter enn i befolkningen for øvrig. I tillegg er det, riktignok i varierende grad, dokumentert lavere deltakelse blant jenter med ikke-vestlig bakgrunn enn blant gutter med samme landbakgrunn. Her rettes søkelyset mot mulige årsaker til variasjonene. Også dette kapitlet vil ha en primært empirisk tilnærming, men med utgangspunkt i foreliggende forskning knyttet nettopp til variasjoner i fritidsaktiviteter blant barn og unge med ulik landbakgrunn.

Litteraturen trekker opp en rekke mulige forklaringer på variasjoner i deltakelse mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen, men de kan i hovedsak plasseres i følgende tre hovedkategorier

- Klasse og sosioøkonomiske ressurser (strukturelt utenforskap)
- Religion, tradisjon og kulturell praksis (selvvalgt utenforskap)
- Utestenging og diskriminering (påtvunget utenforskap)

Vi skal behandle de tre gruppene av forklaringer hver for seg i det følgende. Virkeligheten beskrives likevel trolig best gjennom å benytte en kombinasjon av forklaringsfaktorer, noe vi skal komme tilbake til i oppsummeringen.

3.1 Strukturelle forklaringer

Den første gruppen av forklaringer er knyttet til det vi med en sekkebetegnelse kan kalle strukturelle forklaringer. I slike forklaringer inngår gjerne begreper som klasse eller sosioøkonomisk bakgrunn, målt for eksempel med foreldrenes utdanningsnivå, sosiale status, inntekt og boligforhold, og deres sosiale integrering.

Familieøkonomi, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og vennekontakt

Vi har tidligere sett at barn med somalisk og pakistansk bakgrunn samlet sett har noe mindre kontakt med venner etter skoletid enn barn med norsk bakgrunn. De deltar også i langt mindre grad i organiserte fritidsaktiviteter. Samtidig vet vi at den ikke-vestlige delen av innvandrerbefolkningen løper en høyere risiko for fattigdom enn resten av befolkningen. Barn med innvandrerbakgrunn (første generasjon innvandrere og etterkommere) utgjør om lag åtte prosent av befolkningen under 18 år. Av barn som lever i familier med varig lav inntekt (definert som mindre enn 50 prosent av medianinntekten de siste 3 årene), utgjør de hele 42 prosent og er dermed kraftig overrepresentert (Epland 2001). Fløtten og Kavli (2004) spør i sin artikkel om fattigdom og sosial eksklusjon blant barn, om hvorvidt de høye andelene som ikke treffer venner og som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter blant pakistanske og somaliske barn er en konsekvens av at disse familiene har dårlig økonomi.¹³

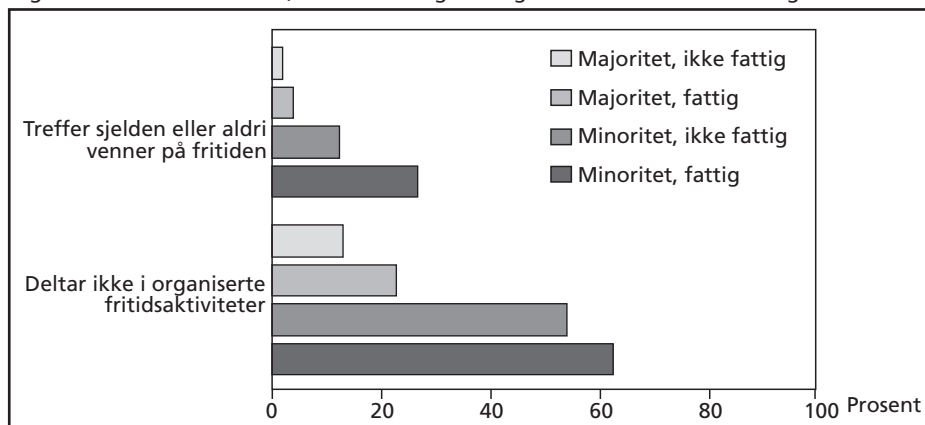
Artikkelen bruker et subjektivt fattigdomsmål. Det vil si at foreldrene selv vurderer sin økonomiske situasjon, i motsetning til objektive mål der inndeling foretas etter utregning av inntekt, antall barn og barnas alder.¹⁴ Foreldrene har svart på spørsmålet: *Har familien din stort sett hatt god eller dårlig råd de siste to årene?* Foreldre som svarte at økonomien har vært dårlig hele eller mesteparten av tiden, er kategorisert som å ha økonomiske problemer.

Figur 3.1 (på neste side) er hentet fra Fløtten og Kavlis artikkel, og viser andelen barn som sjelden eller aldri treffer venner på fritiden og andelen som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og familiens økonomi. Den illustrerer som forventet at andelen barn som *ikke* deltar i organiserte fritidsaktiviteter og har liten kontakt med venner, er høyere blant barn i familier som opplever økonomiske vansker, enn i familier med en mer solid økonomi. Figuren illustrerer imidlertid også at økonomi bare er en del av bildet. Blant minoritetsbarn i familier med dårlig økonomi er det 63 prosent som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, mot 23 prosent av majoritetsbarn i samme økonomiske kategori. Tilsvarende oppgir 23 prosent av minoritetsforeldrene i økonomisk vanskeligstilte familier at barna sjelden eller aldri treffer venner etter skoletid, mot fire prosent av foreldrene til norske barn i samme økonomiske kategori.

¹³ Artikkelen bygger på datamaterialet «Den gode oppvekst», Fafos intervjuundersøkelse blant barnefamilier av norsk, somalisk og pakistansk opprinnelse.

¹⁴ Årsaken er at personlig inntekt er et svært følsomt tema i intervjuer generelt, og spesielt blant etniske minoriteter. Nær halvparten av de 376 pakistanske familiene som ble intervjuet nektet å svare på spørsmål om inntekt. Den lave svarprosenten på dette spørsmålet skyldes også et stykke på vei at mange av intervjuobjektene var kvinner som i liten grad hadde oversikt over familiens totale inntektsnivå eller som var lite villige til å svare på denne typen spørsmål uten å konsultere ektefellen.

Figur 3.1 Andel barn som sjelden eller aldri treffer venner og andel barn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og økonomi. Kilde: Fløtten og Kavli 2004.

Forskjellen i nivået på deltakelse og vennekontakt i familier med god eller dårlig økonomi, viser seg å være robust også når andre forhold trekkes inn i analysen, som barnets kjønn og alder, samt foreldrenes utdanning, yrkesaktivitet, helse og egen sosiale aktivitet. Familiens økonomi har imidlertid ikke så stor forklaringskraft som foreldrenes landbakgrunn. Som vi skal komme tilbake til i kapittel fem, er det også slik at mens dårlig økonomi har negativ effekt på somaliske og pakistanske gutters deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, så har det ingen statistisk sikker effekt på deltakelsen til jenter med samme landbakgrunn. Med andre ord – har familien dårlig økonomi, øker risikoen for at gutter ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, men det har ingen statistisk sikker betydning for jentenes deltakelse.¹⁵

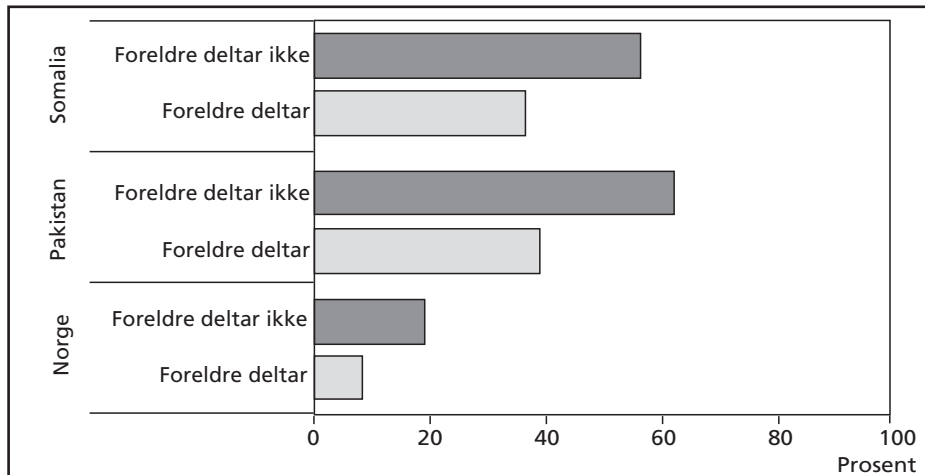
Et sosialt familiemønster?

De fleste foreldre vil legge vekt på å formidle det de oppfatter som sunne og gode verdier videre til barna. Å delta i organiserte fritidsaktiviteter og/eller ha et nettverk av venner som en treffer ofte, representerer ett slikt sett av verdier. Fløtten og Kavli stiller i den tidligere refererte artikkelen spørsmål om det finnes et «sosialt familiemønster», der foreldrenes aktivitetsnivå styrer eller påvirker barnas?

Forholdet mellom foreldres og barns sosiale aktivitetsnivå er utforsket med utgangspunkt i datamaterialet fra Fafos familieundersøkelse 2004. Figur 3.2 bygger på analyser som ligger til grunn for Fløttens og Kavlis artikkel, og viser andelen barn som sjelden eller aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter foreldrenes landbakgrunn

¹⁵ Dette funnet bør tolkes på bakgrunn av at det vil være vanskeligere å dokumentere eventuelle sammenhenger mellom familiens økonomi og jenters deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter fordi jenter allerede deltar i liten grad.

Figur 3.2 Andel barn som sjelden eller aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og foreldrenes deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2005.

og foreldrenes egen deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. (Det er ikke skilt mellom deltakelse i innvandrersorganisasjoner og andre organisasjoner, verken for foreldrenes eller barnas del, men koranskole er ikke regnet med som en fritidsaktivitet.)

Figur 3.2 illustrerer at i familier der foreldrene deltar regelmessig i organiserte fritidsaktiviteter, deltar også barna oftere i slike aktiviteter. Sammenhengen er statistisk sikker i alle tre landgrupper også etter at det er tatt høyde for forskjeller i familiens økonomi, foreldrenes yrkesaktivitet, helse og sivile status, samt barnas kjønn og alder. Aktive foreldre ser dermed ut til å ha aktive barn – både i familier med norsk, pakistansk og somalisk bakgrunn (jf analyser i Fløtten og Kavli 2004).

Samtidig er det også interessante forskjeller mellom landgruppene. I de norske familiene ser det ut til at foreldre som er aktive innen organisasjoner også oftere enn andre har barn som treffer venner regelmessig. Aktive foreldre ser dermed ut til å redusere barnas risiko både for å ha lite vennekontakt og lav deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter – i majoritetsbefolkningen. I familier med pakistansk og somalisk bakgrunn finner vi ingen tilsvarende tendens til at barn av foreldrene som deltar i organiserte fritidsaktiviteter i større grad også treffer venner regelmessig. Derimot er det slik at foreldre med lite og uregelmessig kontakt med venner og familie, oftere enn andre også har barn med lite vennekontakt. Det er ikke åpenbart hvorfor vennekontakten til barn med somalisk og pakistansk bakgrunn ser ut til å være sterkere påvirket av om foreldrene treffer venner og slektninger regelmessig, enn det vi finner i befolkningen for øvrig. Fløtten og Kavli (2004) foreslår imidlertid at det kan være relatert til hvordan spesielt yngre barn i ulike etniske grupper omgås venner på fritiden. Barn med somalisk og pakistansk bakgrunn opererer på færre sosiale arenaer enn barn med norsk bakgrunn

(jfr kap. 3). Hvis det er slik at barn med somaliske og pakistanske foreldre i større grad enn andre kun tilbringer tid sammen med jevnaldrende de treffer gjennom foreldrenes sosiale nettverk, vil mangelen på et slikt nettverk kunne slå ut sterkere for disse barna enn om de opererte på flere sosiale arenaer.

Foreldres botid og barnas deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Sett under ett har foreldre med pakistansk bakgrunn gjennomgående bodd lenger i Norge enn somaliske foreldre. Blant de pakistanske fedrene i utvalget har nærmere halvparten bodd i Norge i 21 år eller mer. Få har bodd i Norge i *mindre enn* ti år. De pakistanskfødte mødrene har samlet sett noe kortere botid enn fedrene. Blant de somaliske foreldrene er det kun ni prosent av mødrene og ti prosent av de fedrene vi har informasjon om, som har bodd i landet lenger enn 15 år. Om lag 50 prosent av foreldrene har vært her i ti år eller mindre – cirka 20 prosent i 0–5 år.

Levekårsforskningen har dokumentert at innvandreres deltakelse på viktige velferdsarenaer som arbeidsmarkedet, boligmarkedet og innenfor utdanning, bedrer seg over tid (Østby 2004). Botid – hvor lenge en person har vært bosatt i Norge – er derfor sentralt for å vurdere ulike grupper av innvandreres situasjon i Norge. Samtidig er det slik at selv om deltakelsen på sentrale arenaer bedres over tid, så går utviklingen i ulikt tempo og stopper opp på ulike nivåer i ulike landgrupper.

Et spørsmål som følger i kjølvannet av kunnskapen om etniske forskjeller i fritidsaktiviteter blant barn og unge, er *om forskjellene er vedvarende*, eller om de vil jevnes ut over tid. Friberg konkluderer med at det spiller relativt liten rolle hvorvidt elevene i hans undersøkelse er født i Norge eller ikke for deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter. I de følgende analysene har vi derfor sett spesielt på *foreldrenes botid*.¹⁶ I de somaliske familiene analyseres bare den mulige betydningen av mors botid, fordi 60 prosent av det somaliske utvalget består av enslige forsørgere, primært mødre.

Når vi gjennomfører en multivariat analyse der vi tar hensyn også til barnas alder, kjønn og familiens økonomi, gir analysen delvis ulike resultater for barn med pakistansk og somalisk bakgrunn (jfr regresjonstabell 3.1 og 3.2). I det somaliske utvalget har foreldrene som nevnt gjennomgående kortere botid. Her finner vi at barnas sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter øker jo lenger mor har bodd i Norge. Det fortsatt for tidlig å si om tilnærmingen vil stoppe opp på et nivå for deltakelse som er lavere enn i totalbefolkningen, eller om barn av somaliske foreldre i større grad vil nærme seg et «norsk» fritidsmønster over tid. For å fange en slik eventuell utvikling, er det nødvendig å sammenlikne barn med somalisk bakgrunn i familier med ulik botid i Norge. Fordi flyktninger fra Somalia fortsatt er en av de største gruppene som

¹⁶ Andelen foreldre i utvalget som er født og oppvokst i Norge er ikke stort nok til å undersøke om deres barns deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter skiller seg fra barn av innvandrede foreldre.

innvandrere til Norge, vil en eventuell effekt av økt botid hos de som har vært her lenger, raskt overskygges av fritidsmønsteret til de nyankomne i generell statistikk.

Blant barn med pakistanskfødte foreldre har verken mors eller fars botid i Norge isolert sett en statistisk sikker effekt på barnas sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter. Hvis vi ser begge foreldrenes botid i sammenheng, tegnes likevel et litt annet bilde. I om lag 25 prosent av de pakistanske familiene i utvalget har en eller begge foreldre bodd i Norge i mindre enn ti år. I disse familiene er sannsynligheten større for at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn i familier der begge foreldre har mer enn ti års botid i Norge, også etter kontroll for barnas kjønn og alder, samt for familiens økonomi (regresjonstabell 3.3).

Foreldrenes norskerferdigheter

Før vi avslutter diskusjonen av botidens betydning, er det grunn til å spørre hvilke egenskaper ved foreldrene som ventelig endrer seg etter å ha levd i Norge en stund, og som kan bidra til større kjennskap og eventuelt større fortrolighet med aktiviteter som er vanlige blant barn og unge med norsk bakgrunn. Én slik faktor kan være *foreldrenes norskerferdigheter*.

Foreldrenes norskerferdigheter er målt ved egenrapportering. De ble under intervjuet bedt om å vurdere hvor gode de var til å snakke norsk ved å ta stilling til fire alternativer.¹⁷ Denne metoden for egenrapportering er testet i tidligere undersøkelser og har vist et godt sammenfall blant annet med rapportering om beståtte norsktester. Fløtten og Kavli (2004) har gjennomført separate analyser for hver av de to landgruppene og finner at i familier der foreldrene (eller den enslige forsørgeren) har dårlige norskerferdigheter, øker sannsynligheten for at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, sammenliknet med barn i familier der en eller begge foreldre snakker godt norsk. Sammenhengen er relativt stabil og statistisk sikker også etter kontroll for barnas kjønn og alder, foreldrenes utdanningsnivå, yrkesaktivitet, helse, økonomi, sosiale nettverk, sivil status og om de eventuelt har tatt utdanning i Norge. Sistnevnte reduserer sannsynligheten for at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter blant barn med pakistansk bakgrunn, men ikke blant barn med somalisk bakgrunn.

¹⁷ Kategoriene var: 1. Snakker flytende – det vil si så bra at du kan gjøre deg forstått i alle situasjoner, 2. Gjør deg godt forstått – det vil si at du klarer deg godt i det daglige, men kan ha problemer med å diskutere enkelte tema, for eksempel politikk, 3. Kan grunnleggende fraser og ord, eller 4. Kan lite eller ikke noe.

3.2 Selvvalgt utenforskap?

Den andre gruppen av forklaringer på barns manglende deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter er knyttet til betydningen av verdisyn, religion og kulturell praksis – forklaringer som antyder at utenforskapet er selvvalgt eller selvpålagt. Disse forklaringsmodellene legger vekt på at personer velger bort eller ignorerer bestemte handlingsalternativer eller posisjoner på ulike arenaer. For eksempel kan oppfatninger om hva som er en akseptabel arbeidsdeling mellom menn og kvinner ha betydning for kvinners deltakelse i arbeidsmarkedet og for menns rolle i hjemmet og overfor eventuelle barn. Om det er sterke moralske normer knyttet til at kvinner med (små) barn kun bør arbeide i hjemmet, kan slike forventninger innen enkelte grupper være så sterke at familien (stilt overfor ledige jobber) velger en ekstrem lav levestandard framfor at mor tar arbeid (Djuve og Hagen 1995).

Innenfor temaet fritid, kultur og religion hevdes det ofte at jenters lave deltakelse i organisert idrett skyldes at familien begrenser jenters deltakelse både fordi de får flere plikter i hjemmet og ut fra en oppfatning om hva som passer seg (Strandbu 2006). Det finnes også litteratur som tar for seg forholdet mellom islam og idrett som trekker fram muslimske regler om kjønnssegregering som ett av de forholdene som i aller størst grad begrenser muslimske jenters deltakelse i idrett (Ibid).

Til sist er det hevdet at personer i ulike kulturer tillegger deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter ulik vekt. Tradisjonen for å oppmuntre barn til å delta i organiserte fritidsaktiviteter kan variere både på tvers av landegrensener og kulturer. Philipp (1999) kommenterer for eksempel at europeisk ættede amerikanere prioriterte deltakelse i fritidsaktiviteter i større grad enn afrikanske amerikanere. I tillegg er deltakelse i organisert idrett i enkelte land et sosialt lagdelt fenomen, som først og fremst forekommer i øvre sosiale lag og i relativt lukkede, privilegerte miljøer (Strandbu 2006). Tanken på å delta aktivt på disse arenaene kan dermed oppleves som fremmed for noen også etter å ha bosatt seg i Norge.

Antakelsene om selvvalgt utenforskap fremmes først og fremst for å forklare at jenter med minoritetsbakgrunn i mindre grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn gutter. Vi har ikke intervjuet foreldre direkte om, og eventuelt i hvilken grad, de opplever at verdisyn, religion eller kulturell praksis begrenser barnas deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter eller legger føringer på i hvilke former kontakt med venner bør foregå. Vi har imidlertid spurt både norske, pakistanske og somaliske foreldre om hvorfor nettopp deres sønn eller datter ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Sammenholdt med svarene på det samme spørsmålet gitt av elever på 1. trinn ved de videregående skolene i Oslo, kan vi komme, om ikke helt fram, så trolig et stykke videre i forståelsen av hvilke forhold som er med på å forklare de store variasjonene i graden av organisert fritid blant barn og unge i Oslo.

Slik foreldrene ser det

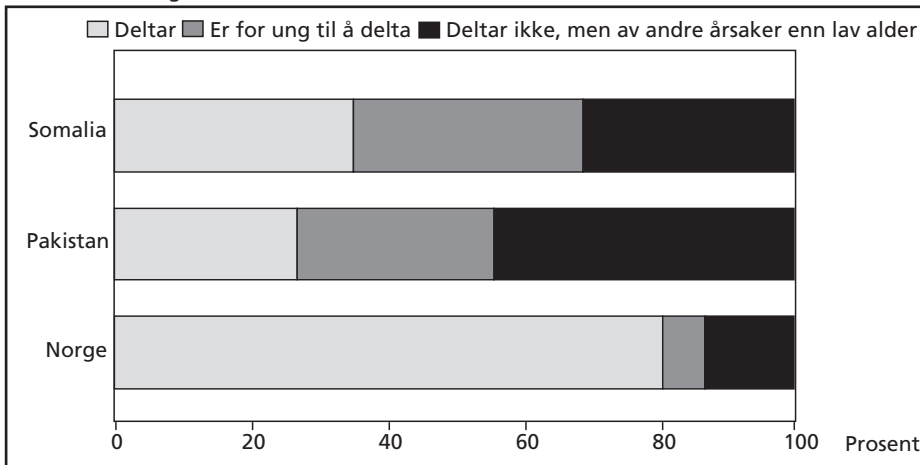
Foreldrene oppgir ulike årsaker til at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. I fortolkningen av disse svarene er det viktig å ta høyde for at utgangspunktet – hvor stor andel av barna som *ikke deltar* i organiserte fritidsaktiviteter – er svært ulikt i de tre landgruppene. Blant foreldre med norsk bakgrunn er det bare 14 prosent som har fått spørsmålet, mot 56 prosent i minoritetsutvalget. Tabell 3.1 gir en oversikt over foreldrenes oppfatning av hvorfor deres barn ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og barnets kjønn (og prosentuert ut fra antall barn som *ikke deltar* i organiserte fritidsaktiviteter).

Blant foreldre med norsk bakgrunn er den vanligste forklaringen på at barnet ikke er med i organiserte fritidsaktiviteter at barnet *ikke har lyst*. Manglende interesse trekkes også fram av en stor andel pakistanske foreldre – men i større grad for jenter enn for gutter. Blant foreldre med somalisk bakgrunn oppgis *dårlig økonomi* oftere som årsak til manglende deltakelse enn at barna ikke har lyst. Også blant barn med norsk bakgrunn trekkes dårlig råd fram som forklaring hos en relativt høy andel. Til sist er det høyere andeler blant pakistanske og somaliske foreldre enn blant norske foreldre som mener at barnet er *for ungt* til å delta i organiserte fritidsaktiviteter. Nesten samtlige av de barna som foreldrene vurderer som for unge til å delta i organiserte fritidsaktiviteter er i alderen 6–9 år, uavhengig av landgruppe. Hvor vanlig det er å mene at dette er for ungt til å delta i organiserte fritidsaktiviteter, varierer likevel med landbakgrunn. Som figur 3.3 illustrerer: blant foreldre til barn i alderen 6–9 år oppgir om lag 30 prosent, både blant de pakistanske og somaliske foreldre, at barnet ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter fordi han/hun er for ung, mot bare seks prosent av foreldrene i totalbefolkningen.

Tabell 3.1 Foreldres oppfatning av årsaker til at barnet ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent av alle som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

	Norge		Pakistan		Somalia	
	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Har ikke lyst	61	59	29	41	18	27
Er for opptatt med skole	7	12	23	30	5	21
Har andre forpliktelser etter skoletid	4	5	8	7	1	5
Har ikke råd	11	11	9	6	30	31
Har problemer med transport til/fra aktiviteter	12	10	3	2	9	7
Har ikke tid til å følge på aktiviteter	5	6	5	5	13	10
For ung	15	11	20	20	41	25
Helseproblemer	8	4	5	4	1	2
Annet	14	13	18	14	8	11

Figur 3.3 Andel barn i alderen 6–9 år som enten deltar i organiserte fritidsaktiviteter, ikke deltar fordi foreldrene mener barnet er for ungt, og ikke deltar av andre årsaker enn lav alder – etter barnets landbakgrunn. Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

Oppsummeringsvis kan vi dermed si følgende: For det første vurderes *lav alder*, definert som 6–9 år, oftere som et hinder for deltakelse blant pakistanske og somaliske foreldre, enn blant norske. Sistnevnte vil være tilbøyelige til å oppleve tidlig aktivisering av barn som et tegn på godt forelderskap (Strandbu 2006), mens dette nok er en mindre utbredt oppfatning blant pakistanske og somaliske foreldre. Vi kan finne igjen den samme aldersavhengige forskjellen i vurderingen av når barn er gamle nok til å begynne i barnehage, der pakistanske og somaliske foreldre i all hovedsak ønsket å vente lenger før de sendte barn i barnehage enn det som var rådende norm blant majoriteten av de norske foreldrene (Djuve og Pettersen 1998). For det andre er det en *kjønnsdimensjon* i minoritetsforeldrenes svar som vi ikke finner blant norske foreldre. Manglende lyst til å delta i organiserte fritidsaktiviteter og opptatthet med skolearbeid trekkes i større grad fram som forklaring for jenter enn for gutter. For det tredje er *skolearbeid* en begrunnelse som kommer høyere på listen blant minoritetsforeldrene enn blant norske foreldre.

En (viktig) note om koranskoler

En side ved religiøs og kulturell praksis blant muslimer i Norge, er opplæring i islam og Koranen, og for en del muslimske barn tar koranskole opp mye tid. Som vi beskrev i kapittel 2.4 går nærmere sju av ti barn med pakistansk bakgrunn mellom 6 og 9 år på koranskole – over halvparten av dem daglig. Andelen synker etter hvert som barna

blir eldre. Blant barn med somalisk bakgrunn går også mange på koranskole, men svært få deltar daglig.

Det er rimelig å anta at særlig daglig koranskole vil påvirke omfanget av andre aktiviteter etter skoletid, noe vi finner støtte for i materialet. Barn som går på koranskole ukentlig har lavere sannsynlighet for å delta i andre organiserte aktiviteter etter skoletid, også etter kontroll for barnets alder, kjønn, landbakgrunn (Pakistan eller Somalia), familiens økonomi og foreldrenes egne sosiale aktiviteter utenfor hjemmet (regresjonstabell 3.4). Å gå på koranskole har imidlertid ikke noen statistisk sikker effekt på barnas sannsynlighet for å tilbringe tid sammen med venner etter skoletid.

Foreldre med pakistansk bakgrunn skilte seg ut ved at en høyere andel enn i de to andre landgruppene svarte at barnet ikke deltok i organiserte fritidsaktiviteter på grunn av skolearbeid og delvis også andre forpliktelser etter skoletid. Det er rimelig å anta at en del av foreldrene her tenkte på koranskolen som skolearbeid/andre forpliktelser.

I neste avsnitt skifter vi perspektiv og beskriver årsakene til manglende deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter slik elever ved første grunntrekk i videregående skole i Oslo opplever det. Deltakelse i koranskole vil her være uaktuelt for de aller fleste.

Slik 16-åringene ser det

Som vi har vært inne på tidligere, er det ikke gitt at foreldres oppfatning av barnas situasjon er (helt) presis. Den optimale testen av hvor godt foreldrene kjenner sine barns beveggrunner, er å intervjuer både foreldre og barn – for deretter å sammenholde svarene. Få undersøkelser gir den muligheten. Friberg kartlegger i sin skoleundersøkelse hvem av elevene som ikke deltar i noen form for organisert fritidsaktivitet, hvilke begrunnelser de selv gir for manglende deltakelse og hvordan de vurderer positive eller negative sider ved det å delta i ulike typer av organisasjoner. De neste avsnittene bygger dels på Fribergs (2005) egne analyser og dels på nye analyser gjennomført i forbindelse med arbeidet med denne rapporten.

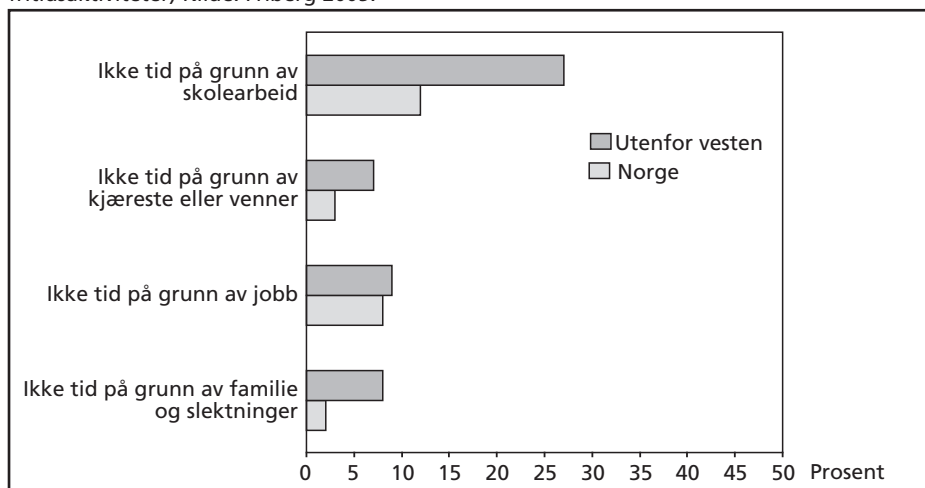
Friberg mener at *manglende interesse* for organiserte fritidsaktiviteter er en dårlig innfallspport for å forstå variasjoner i deltakelse mellom ungdom med ulik landbakgrunn. Tvert imot finner han tilsynelatende stor interesse for å delta i aktiviteter, eventuelt i flere aktiviteter, uavhengig av elevenes landbakgrunn. I den gruppen som hadde lavest deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter – jenter med pakistansk bakgrunn (12 prosent deltakelse) – oppga 93 prosent at det fantes en eller flere organisasjoner eller aktiviteter de kunne tenke seg å være med på. Friberg finner heller ikke noen systematiske variasjoner i ungdommenes oppfatning av organisasjonsdeltakelse. De aller fleste svarte at det å være med i organiserte fritidsaktiviteter var en god måte å treffe nye venner på, at det kan være verdifullt senere i livet i forbindelse med jobbsøking, og fordi man tilegner seg kunnskap som kan brukes også i andre sammenhenger. Dette gjaldt også de gruppene som selv i liten grad deltok.

Elevenes svar på hvorfor de ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter kan deles i to kategorier: en som har med knapphet på tid å gjøre, og en som har med ulike grader av å føle tilhørighet/tilgjengelighet.¹⁸ Vi vil først ta for oss *knapphet på tid*-forklaringene. Er det slik at minoritetsungdom har mindre tid disponibelt til fritidsaktiviteter enn andre, og i tilfelle hvorfor? Figur 3.4 viser andel elever som oppgir at de ikke har tid til å delta i organiserte fritidsaktiviteter på grunn av familie og slektninger, kjæreste eller venner, på grunn av jobb eller på grunn av skolearbeid i ulike landgrupper.

Det er særlig tre forhold som peker seg ut. For det første svarer elever av ikke-vestlig bakgrunn i markert større grad enn elever med norsk bakgrunn at de *ikke har tid på grunn av skolearbeid*. Dette gjelder nesten tre av ti elever med bakgrunn fra ikke-vestlige land, mot litt flere enn hver tiende norske ungdom. Vi har tidligere referert forskning som dokumenterer at minoritetsungdom i gjennomsnitt bruker mer tid på lekser enn norsk ungdom (jf. kap. 2). Foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn svarte også i større grad enn foreldre med norsk bakgrunn at barna ikke hadde tid til organiserte fritidsaktiviteter på grunn av skolearbeid. Det er med andre ord data fra flere kilder som peker i samme retning – at ungdom med minoritetsbakgrunn i større grad enn ungdom med norsk bakgrunn investerer tid i skolearbeid.

For det andre er det *en tydelig kjønnsdimensjon* i elevenes svar. Dette gjelder særlig blant elever med pakistanske foreldre, men vi finner de samme tendensene i alle landgrupper (som er store nok til å skilles ut spesielt). Blant jenter med pakistansk bakgrunn nevner nær halvparten skolearbeid som årsak til manglende deltakelse, mot bare 26 prosent av guttene. Tilsvarende tall blant jenter og gutter med norsk bakgrunn

Figur 3.4 Prosent som oppgir en eller flere av følgende tidsrelaterte årsaker til ikke å delta i organiserte fritidsaktiviteter, etter region. (I andel av alle, også de som er med i organiserte fritidsaktiviteter) Kilde: Friberg 2005.

¹⁸ Elevene fikk 14 svaralternativer å velge mellom og de kunne krysse av på flere.

er henholdsvis 9 og 15 prosent. Jenter svarer også oftere enn gutter at de ikke har tid på grunn av familie og slektninger, men her er forskjellene langt mindre omfattende enn i forhold til skolearbeid.

For det tredje er det en tendens til at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn i større grad enn andre svarer at de ikke har tid til å være med på fritidsaktiviteter fordi de bruker tid på *familie og slektninger*, eller fordi de *jobber*.

De fleste foreldre ønsker å ha en viss innflytelse over hva barna bruker fritiden sin til. En antakelse som er fremmet for å forklare variasjoner i minoritets- og majoritetsungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, er at tradisjonelt orienterte foreldre i større grad enn andre kontrollerer spesielt jenters aktiviteter. Ung i Norge-undersøkelsen tyder på at minoritetsungdom opplever sine foreldre som kontrollerende i større grad enn etnisk norsk ungdom. Strandbu og Sletten (2006) hevder, i sin artikkel om deltakelse i organisert sport blant ungdom, at de som *ikke* deltok i organiserte sportsaktiviteter hadde høyere sannsynlighet enn andre for å oppleve foreldrene sine som kontrollerende. Blant elever på grunntrening VGS i Oslo var det svært få som svarte at de *ikke fikk lov* til å delta i organiserte fritidsaktiviteter – totalt bare 1,4 prosent. De som svarte at foreldrene ikke ga dem lov var imidlertid i overveiende grad jenter, og av pakistansk eller annen ikke-vestlig bakgrunn (Friberg 2005:52).

3.3 Påtvunget utenforskap?

I november 2003 sendte dommeren en 13 år gammel jente av banen i en håndballkamp fordi hun bar hijab (Aftenposten 3/11 2003). Reaksjonene i etterkant var negative, også fra håndballforbundet. Det er likevel sjelden at det rapporteres om slike åpne tilfeller av diskriminering innen idretten, spesielt overfor jenter. Derimot kan det være at andre, mer subtile mekanismer er virksomme. En amerikansk studie av holdninger til fritidsaktiviteter for barn, dokumenterer at afrikanske amerikanere følte seg langt mindre velkommen innenfor det organiserte fritidslivet enn det europeiske amerikanere i middelklassen trodde (Philipp 1999).

Strandbu (2006) påpeker i sin doktorgradsavhandling at det finnes svært få studier av minoritetsjenters opplevelse av rasisme og diskriminering innenfor idrett. Generelt rapporterer menn med ikke-vestlig bakgrunn oftere om erfaringer med diskriminering enn kvinner (Drøpping og Kavli 2002). En mulig forklaring kan være at de i større grad befinner seg på samfunnsarenaer der de kan bli utsatt for diskriminering (Djuve og Hagen 1995). Minoritetsgutters erfaringer med rasisme innen idretten er viet betydelig mer oppmerksomhet enn jenters (Strandbu 2006), kanskje nettopp fordi de i større grad har deltatt. Dette er et tema vi skal la ligge, ikke fordi det ikke er viktig, men fordi

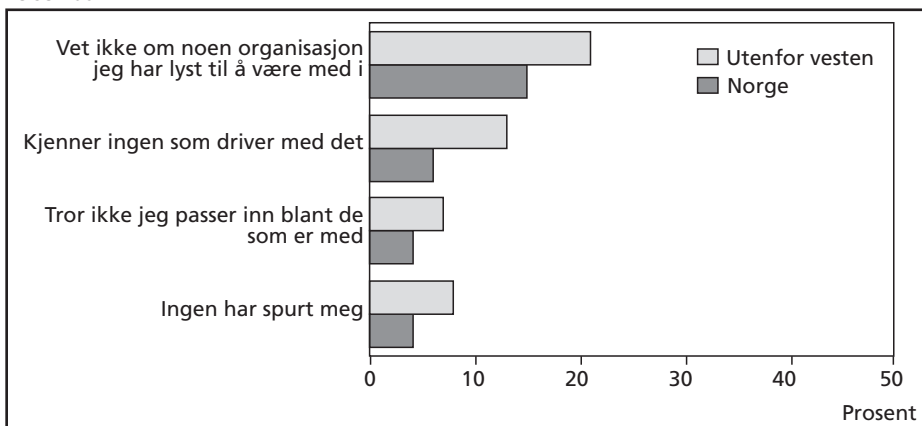
våre data ikke er egnet til å belyse fenomenet.¹⁹ Derimot skal vi se nærmere på i hvilken grad minoritetsungdom – av begge kjønn – opplever at de ikke hører hjemme, eller ikke ønskes velkommen i de organisasjoner og foreninger som er tilgjengelige.

Det er rimelig å anta at usikkerhet om en passer inn, i seg selv kan redusere andelen unge som oppsøker ulike fritidstilbud. Å føle usikkerhet i møte med nye arenaer er vanlig og menneskelig. En god medisin kan være å bruke noen eller noe kjent som hjelp i introduksjonsfasen. I vår kontekst ville det for eksempel hjelpe å kjenne noen som allerede er medlem i den organisasjonen du vurderer å bli med i.

Figur 3.5 viser andelen elever som sier at de ikke er med i noen organiserte fritidsaktiviteter enten fordi ingen har spurt dem, fordi de ikke tror de passer inn blant de som er med, fordi de ikke kjenner noen som driver med det eller fordi de ikke vet om noen organisasjon de har lyst til å være med i.

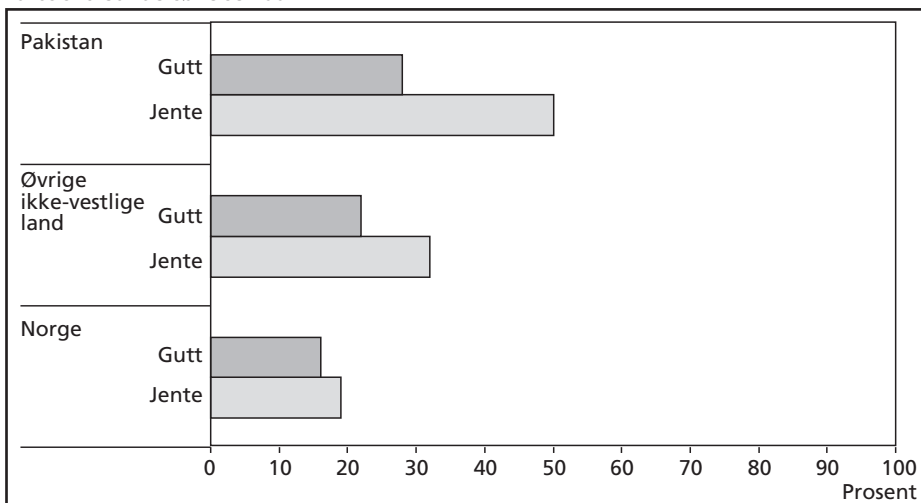
Manglende kjennskap til organisasjoner eller aktiviteter som oppleves som interessante, trekkes fram av flest – 20 prosent av minoritetselvene med ikke-vestlig bakgrunn og om lag 15 prosent av elever med norsk bakgrunn. Jevnt over er andelen som svarer bekreftende på påstandene høyere blant elever med ikke-vestlig bakgrunn enn blant elever i befolkningen for øvrig. Dette gjelder spesielt svaret «kjenner ingen som driver med det», noe som ikke er overraskende i lys av at deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter er markert lavere i minoritetsbefolkningen, og at sannsynligheten for å kjenne noen innenfor dermed må være lavere.

Figur 3.5 Prosent som oppgir en eller flere av følgende årsaker til ikke å delta i organiserte fritidsaktiviteter, etter region. (N=IKKE-VESTLIGE:795, NOR: 2037) Kilde: Fafos skoleundersøkelse 2004.

¹⁹I en pågående undersøkelse ved Fafos vises inkluderende og ekskluderende mekanismer ved organisasjoner for barn og ungdom større oppmerksomhet (Friberg og Gautun 2007).

Figur 3.6 Andel som sier at de ikke er med i organiserte fritidsaktiviteter fordi de ikke kjenner noen som er med, fordi ingen har spurt, fordi de ikke tror de passer inn eller fordi de ikke vet om noen organisasjoner eller foreninger/aktiviteter de har lyst til å være med på. I prosent av alle, etter kjønn og landbakgrunn. (N=PAK:245, ANDRE IKKE-VESTLIGE:550, NOR: 2037). Kilde: Fafos skoleundersøkelse 2004.

Figur 3.6 viser andelen, i ulike grupper, som har oppgitt en eller flere av de nevnte begrunnelsene for å ikke delta i organiserte fritidsaktiviteter. Vi får dermed et samlet mål på «opplevd utenforskap». Jenter er i alle landgrupper (som er skilt ut her) mer tilbøyelige enn gutter til å nevne en eller flere av disse årsakene når de skal begrunne hvorfor de ikke deltar i organisasjoner eller foreninger. Igjen er kjønnsforskjellene mest markert blant ungdom med pakistansk bakgrunn, der halvparten av alle jentene trekker fram minst ett av disse forholdene, mot 28 prosent av guttene.

Analysert på denne måten – med utgangspunkt i hele populasjonen – er andelen som signaliserer en form for utrygghet med hensyn til å delta i organiserte fritidsaktiviteter størst blant minoritetsungdommene. Dersom vi ser på fordeling av begrunnelser bare blant de som ikke deltar – der de norske riktignok kan være en noe mer marginalisert gruppe fordi de er såpass få – er imidlertid forskjellen mellom majoritet og minoritet når det gjelder utrygghet borte. Blant de som ikke er med i organiserte fritidsaktiviteter er forklaringer som på en eller annen måte knytter an til utrygghet altså like vanlig uavhengig av landbakgrunn.

3.4 Oppsummering

Barn og unge med pakistansk og somalisk bakgrunn deltar i mindre grad enn barn med norsk bakgrunn i organiserte fritidsaktiviteter. Det er også en høyere andel barn med pakistansk og somalisk bakgrunn som har lite eller ingen kontakt med venner etter skoletid, enn det vi finner i den øvrige befolkningen. I dette kapitlet har vi sett på tre ulike sett av forklaringer på disse variasjonene:

Strukturelle forklaringer

- I familier med dårlig økonomi er det en høyere andel barn som har lite kontakt med venner og som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, enn i familier der økonomien er god.
- Familiens økonomi betyr likevel mindre enn barnas landbakgrunn. Blant barn med somalisk og pakistansk bakgrunn er det høyere andeler som har lite vennekontakt og/eller ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter også etter at det er tatt høyde for familiens økonomi, foreldrenes utdanning, yrkesaktivitet, helse og egne sosiale aktiviteter, samt barnas kjønn og alder.
- Barnas sosiale aktivitetsmønster preges av foreldrenes. I familier der foreldrene selv deltar i organiserte fritidsaktiviteter er det, i alle landgrupper, en høyere andel av barna som er aktive. I familier med pakistansk eller somalisk bakgrunn øker dessuten sannsynligheten for at barna har lite kontakt med venner på fritiden dersom foreldrene selv oppgir å ha lite kontakt med familie eller venner.
- Jo lenger mor har bodd i Norge, jo større sannsynlighet er det for at barn med somalisk bakgrunn er med i organiserte fritidsaktiviteter. Også for barn med foreldre født i Pakistan øker sannsynligheten for å delta dersom begge foreldre har bodd i Norge i ti år eller mer.
- Dersom foreldrene har dårlige norskerferdigheter øker sannsynligheten for at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter.

Selvvalgt utenforskap?

- Et flertall av foreldrene til barn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter opplyser at barnet selv ikke ønsker å delta. I tillegg spiller barnets alder inn gjennom at en del foreldre, spesielt blant de med pakistansk og somalisk bakgrunn, mener 6–9-åringer er for unge, samt at familiens økonomi legger begrensninger for en del.
- Skoleundersøkelsen blant 16-åringer i Oslo tyder i liten grad på at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn ikke ønsker å delta i organiserte fritidsaktiviteter. I den gruppen

av respondenter som deltok minst – jenter med pakistansk bakgrunn – oppga ni av ti en eller flere organisasjoner eller aktiviteter de kunne tenkte seg å være med i.

- *16-åringene i Oslo* med ikke-vestlig bakgrunn oppgir i større grad enn annen ungdom at de ikke har tid til å engasjere seg fordi de bruker mye tid på lekser, og i noe mindre grad fordi de bruker tid med familie og slektninger, eller jobber ved siden av skolen. Spesielt jenter med ikke-vestlig bakgrunn trekker fram tid til lekser som viktig årsak til manglende organisasjonsdeltakelse.
- Barn som går på koranskole har, også etter kontroll for kjønn, alder, landbakgrunn, økonomi og foreldrenes sosiale nettverk, lavere sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter enn andre.

Påtvunget utenforskap?

- Andelen som ikke er med i organiserte fritidsaktiviteter fordi de ikke kjenner noen, ingen har spurt dem eller fordi de ikke tror de passer inn, er noe høyere blant 16-åringene med ikke-vestlig bakgrunn enn i andre grupper.
- Jenter er, i alle landgrupper vi har målt, mer tilbøyelige enn gutter til å nevne ett eller flere av disse forholdene som årsak til at de ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Kjønnforskjellen i svarene er mest markert blant ungdom med pakistansk bakgrunn.

For å samle trådene er det rimelig å avslutte kapitlet der vi startet – med å konstatere at årsakene til at noen står utenfor de arenaene som er vanlige blant flertallet av barn og unge som bor i Norge er sammensatte. Vi har funnet indikasjoner på at alle de tre gruppene av forklaringer som ble presentert innledningsvis er mer eller mindre virksomme.

4 Etniske minoriteter på Oslos boligmarked

Studier av etniske minoritets situasjon på boligmarkedet viser at boforholdene blant ikke-vestlige flyktninger og innvandrere (sett under ett) er dårligere enn i befolkningen for øvrig.²⁰ Ikke-vestlige innvandrere og flyktninger eier sjeldnere egen bolig, bor trangere og har færre fasiliteter enn det som er vanlig i resten av befolkningen (Østby 2004:65). Intervjuundersøkelser blant flyktninger og innvandrere i Oslo tyder dessuten på at mange bor dyrt (Djuve og Hagen 1995:79, Søholt 2001a). Samtidig er det variasjoner også innenfor hovedkategorien «personer med ikke-vestlig bakgrunn». Noen landgrupper er bedre posisjonert på boligmarkedet enn andre. I dette kapitlet rettes søkelyset mot systematiske variasjoner i bosituasjon og flytteårsaker. Tallmaterialet bygger dels på tilgjengelig statistikk og litteratur, og dels på analyser av Fafos intervjuundersøkelse blant somaliske, pakistanske og norske familier i Oslo med minst ett barn i skolealder.

4.1 Store variasjoner i hvem som eier egen bolig

I Norge er det vanlig å investere betydelige midler i egen bolig, og andelen som eier sin egen bolig er til dels mye høyere enn i andre land (Østby 2004). I Oslo sett under ett eier nesten åtte av ti etnisk norske sin egen bolig, men i den etniske minoritetsbefolkningen er variasjonene betydelige. Forskjellen i to av de største ikke-vestlige gruppene illustrerer poenget. Blant personer med pakistansk bakgrunn i Oslo eier et stort flertall sin egen bolig – nærmere sju av ti. Blant personer med somalisk bakgrunn eier bare tre av ti sin egen bolig (Østby 2004:62). Andelen ikke-vestlige innvandrere som eier sin egen bolig er for øvrig noe høyere i Oslo enn i landet for øvrig (Ibid.)

Blant de som leier bolig i Oslo, leier totalt sett litt mer enn en av ti bolig fra en privat utleier, og cirka en av 20 fra kommunen. Balansen mellom privat og kommunal leie tipper imidlertid klart over mot kommunale utleieboliger for en rekke nyere innvandrergupper. I 2001 leide 33 prosent av somaliske innvandrere (i Oslo) bolig av kom-

²⁰ Se for eksempel Bø 1980, Djuve og Hagen 1995, Vassenden 1996.

munen, mot 13 prosent blant personer med pakistansk bakgrunn og bare 2,5 prosent av personer med norsk bakgrunn (Østby 2004:62). Statistikken tegner et hovedbilde av at ikke-vestlige innvandrere i større grad enn andre leier bolig av kommunen, og at dette i særlig grad gjelder flyktninger.

Den høye andelen i kommunale utleieboliger må vi se på (blant annet) som uttrykk for at det er den kommunale boligen som oftest blir brukt som virkemiddel fra myndighetens side ved bosetting av flyktninger. Retningslinjene for tildeling av kommunal bolig tyder på at nåløyet for tildeling kan være trangt (Skevik 2004:44–45). For Norges del er det ingen tradisjon for langvarig utleie (Johannesen 2004). Som hovedregel tildeles boligen for fem år av gangen (Skevik 2004). I mange tilfeller må vi også regne med at de som får en kommunal bolig, får en korttidskontrakt, noe som vil bety at de må flytte etter relativt kort tid, uavhengig av om de selv ønsker det. Skevik viser også at familier med lav inntekt i kommunal bolig gjennomgående rapporterer om flere problemer med boligen enn både andre familier med lav inntekt (uten kommunal bolig) og familier som befinner seg over lavinntektsgrensen.²¹

4.2 Boligens størrelse

I storbyene er boligene i gjennomsnitt mindre enn ellers i landet. I snitt har en voksen storbyboer ett rom mindre til disposisjon enn andre. Forskjellen er mest markert i Oslo (Andersen, Løwe og Rønning 2003), et forhold som dermed blir viktig å ta med seg videre i gjennomgangen av boforholdene blant barnefamiliene i Fafos undersøkelse. Å ha mindre enn ett rom disponibelt per person (eller å bo på ett rom dersom du er enslig), er et av de vanligste målene på trangboddhet i Norge. Statistisk sentralbyrås tall for Oslo i 2001 viser at 66 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bodde i husholdninger med flere enn to personer, disponerte færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for vestlige innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn var henholdsvis 27 og 18 prosent (Østby 2004:64). Forskjellen er med andre ord markant.

Trangboddhet – definert som mindre enn ett rom per person i flerpersonshusholdninger og bare ett rom i enpersonshusholdninger – er regelen heller enn unntaket blant pakistanske og somaliske barnefamilier i Fafos Oslo-undersøkelse. Definisjonen tar ikke hensyn til hvor mange voksne og barn det bor i boligen. Tre av fire bor i en bolig der det er flere personer enn antall rom. I majoritetsbefolkningen (avgrenset til

²¹ Lavinntektsgrensen er i undersøkelsen satt ved 60 prosent av medianinntekten, som er EUs offisielle fattigdomsgrense (Sandbæk 2004).

Oslo og familier med minst ett barn i skolealder) viser samme undersøkelse at en av fire er trangbodd.

Strukturen på boligmarkedet i storbyene er spesiell både med tanke på pris og boligstørrelse. Siden vår definisjon av trangboddhet bare relateres til antall husholdsmedlemmer og antall rom, er derfor rimelig å forvente høy andel trangboddhet blant familier med pakistansk og somalisk bakgrunn. Jo flere personer i familien, jo mindre realistisk er det at hvert familiemedlem skal disponere sitt eget rom. Vi vet at antall personer i husholdet i gjennomsnitt er større blant barnefamilier med pakistansk og somalisk bakgrunn enn i etnisk norske barnefamilier (jf kap 1).

At mindre enn ett rom disponibelt per person subjektivt oppleves som å bo trangt, er ikke gitt. Oppfatningene om hvor stor plass som egentlig er nødvendig, vil variere. Vi må også regne med at andel barn i husholdet og husholdsmedlemmenes alder vil innvirke på hvordan plassbehovet vurderes. Blant minoritetsfamiliene i Fafos undersøkelse mener mellom 60 og 70 prosent av de som i henhold til definisjonen er trangbodd, at boligen deres er passe stor.²² I Oslo og Akershus (Statistisk sentralbyrå 2004, Statistikkbanken Bolig og levekår) svarte 16 prosent av befolkningen at de opplever å ha liten plass. I henhold til Statistisk sentralbyrås definisjon av trangboddhet i den samme undersøkelsen, var imidlertid bare ti prosent trangbodde.²³ I totalbefolkningen er det altså flere som opplever at de har dårlig plass enn det den generelle definisjonen av trangboddhet skulle tilsi, mens det motsatte er tilfellet blant de pakistanske og somaliske familiene.

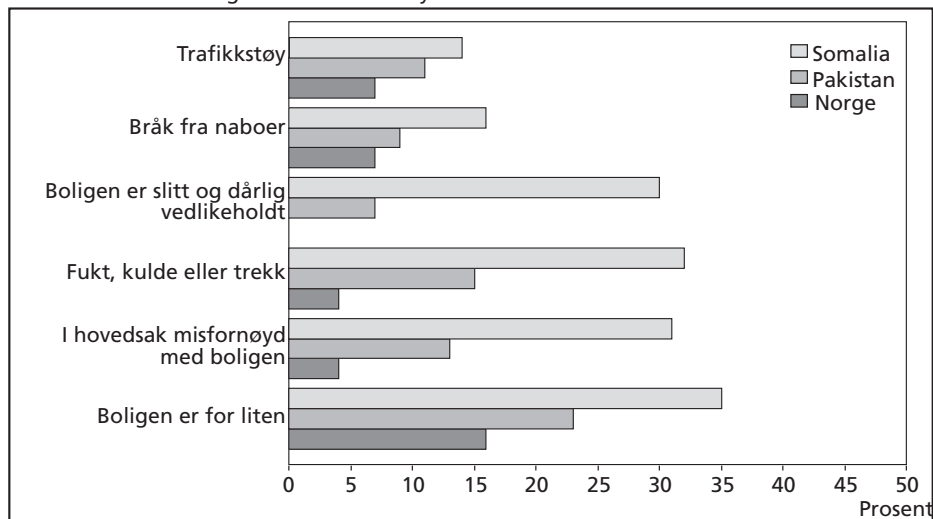
4.3 Boligens standard

Boligens standard en sentral levekårsvariabel. Dårlig boligstandard kan være uheldig og i verste fall få negative helsemessige konsekvenser. I dagens situasjon med høy boligstandard og for de fleste, betydelig høyere enn hva som er nødvendig, er det ikke like enkelt å bruke boligstandard som kriterium på hva som er en akseptabel bolig. Spørsmålet vil være hva som skal regnes som nedre grense for akseptabel standard. Analysen kompliseres ytterligere ved at forskjeller i boligens størrelse, standard og beliggenhet kan skyldes ulikheter i ressurser, men også ulike prioriteringer. Blant flyktninger og innvandrere som er bosatt i Norge, opprettholder mange tette bånd med familie og venner i det landet de reiste fra. Noen, blant annet i den norsk-pakistanske befolkningen, investerer i bolig både i Norge og i opprinnelseslandet. Andre ønsker å hjelpe

²² Dette spørsmålet ikke stilt til totalbefolkningen i samme undersøkelse.

²³ Vi kjenner ikke graden av overlapp mellom de som faktisk er trangbodde og de som opplever at de er det.

Figur 4.1 Andel som opplever ulike problemer med boligen, etter landbakgrunn. Kilde: Fafos familieundersøkelse og Statistisk sentralbyrå.

slektninger utenfor Norge med penger og prioriterer dette høyere enn en større eller bedre bolig, og for noen er ønsket om å bo i nærheten av andre med samme etniske bakgrunn en viktig faktor (Djuve og Kavli 2001). Noen av de observerte forskjellene i boforhold mellom etnisk minoriteter og andre skyldes også diskriminerende trekk ved det norske boligmarkedet (Djuve og Hagen 1995; Søholt 2001a).

I undersøkelsen kartlegges både familienes generelle tilfredshet med boligen og boligens størrelse, samt forekomsten av enkelte mer konkrete problemer knyttet til boligens standard.²⁴ Et stort flertall – 76 prosent – av de pakistanske familiene oppgir at de i hovedsak er fornøyd med boligen. Tilfredsheten er enda mer slående blant de norske barnefamiliene, der kun fire prosent svarer at de er svært eller ganske misfornøyd med boligen. Blant somaliske familier svarer derimot tre av ti at de er misfornøyd med boligens standard, og tilfredsheten med nåværende bolig er markert lavere blant de som leier enn blant de som eier.

Somaliske barnefamilier skårer gjennomgående langt høyere både på generell misnøye med boligen, boligens størrelse og ulike sider ved boligens standard. Figur 4.1 viser andelen familier som opplever ulike problemer med boligen, etter familiens landbakgrunn.

Tre av ti somaliske barnefamilier i Oslo opplever enten at boligen er slitt og dårlig vedlikeholdt og/eller at boligen har problemer med fukt, kulde eller trekk. Støyplager,

²⁴ For befolkningen sett under ett er tallene om konkrete problemer med boligen hentet fra Statistisk sentralbyrås statistikkbank og er dermed ikke fullt ut sammenliknbare med tallene fra Fafos intervjuundersøkelse blant barnefamilier i Oslo.

enten det kommer fra naboer eller fra trafikk, rapporteres som et mindre omfattende problem og er dessuten jevnere fordelt.

4.4 Om ulike prioriteringer

Sett under ett er den ikke-vestlige delen av innvandrerbefolkningen oftere trangbodd og har oftere problemer med boligen enn resten av befolkningen. Forklaringene på hvorfor det er slik kan i hovedsak knyttes til antakelser om:

- ulik ressurstilgang
- ulike prioriteringer og vurderinger
- ulik behandling (diskrimineringsforklaringer).

Risikoen for å ha dårlig økonomi er relativt stor i den ikke vestlige-delen av innvandrerbefolkningen, og dårlig økonomi vil nødvendigvis legge føringer både på hvor familien kan bo og hvordan. Fafos undersøkelse gir ikke god nok informasjon om familienes økonomiske situasjon og deres absolutte og relative forbruk på bolig til å gi noen kvalifisert analyse av hvor stor betydning økonomisk situasjon har for boforhold, sammenliknet med de andre forklaringsfaktorene. Det ser imidlertid ut til å være en svakere sammenheng mellom dårlig økonomi (dårlig råd siste to år – egen vurdering) og trangboddhet blant pakistanske og somaliske familier enn blant familier i den øvrige befolkningen. Pakistanske og somaliske familier med dårlig økonomi er om lag like ofte trangbodd som familier der økonomien beskrives som god. Blant barnefamilier i befolkningen for øvrig er imidlertid forekomsten av trangboddhet mer enn dobbelt så høy blant familier med dårlig økonomi sammenliknet med familier der økonomien beskrives som god.

Den vanlig brukte grensen for trangboddhet i Norge – mindre enn ett rom per person – ser dermed ut til å «treffe» verken somaliske og pakistanske barnefamiliers *oppfatning* av hva som er trangt eller de familiene som rapporterer om økonomiske vansker. Det tilsynelatende lave samsvaret mellom trangboddhet, opplevd trangboddhet og familieøkonomi gjør det rimelig å sette spørsmålsteget ved selve definisjonen av begrepet og dets anvendbarhet i analyser av (deler av) den ikke-vestlige befolkningen. Opplevelsen av å ha dårlig plass med mindre enn ett rom per person vil trolig også variere avhengig av barnas alder. Små barn har mindre behov for eget rom enn eldre.

Samtidig er det slik at vi – med et mer finmasket mål – finner en sammenheng mellom trangboddhet, økonomi og tilfredshet med boligen også i minoritetsutvalget.²⁵ Jo flere personer som skal dele et visst antall rom, jo høyere andel svarer at de opplever boligen som for liten, eller at de er lite tilfreds med boligen.

Dataene Fafo har samlet inn er ikke egnet til noen analyse av diskrimineringsforklaringer. Intervjudataene gir imidlertid noen interessante inntak til ulike sider ved familienes prioriteringer, og hvordan disse prioriteringene samvarierer med trangboddhet og opplevde problemer med boligen. Å vedlikeholde kontakten med opprinnelseslandet prioriteres høyt av mange innvandrere, for eksempel gjennom å investere i bolig/eiendom, ved reiser eller ved å sende penger til familie og venner.²⁶ Nitti prosent av de norsk-pakistanske familiene har besøkt Pakistan minst én gang i løpet av de siste fem årene, og 34 prosent (128 familier) forteller at de eier en bolig i utlandet. Dette kan virke høyt, men til sammenlikning disponerer nærmere 40 prosent nordmenn minst én fritidsbolig (tallet over eiere av fritidsbolig vil være lavere).

Å opprettholde kontakt med opprinnelseslandet og familie/venner der vil i mange familier likevel innebære at de bruker mindre penger på andre ting, for eksempel bolig. Både familier som har besøkt Pakistan en eller flere ganger de siste fem årene og de som har investert i en bolig i utlandet, er oftere trangbodd enn andre i samme gruppe. Dette kan indikere at familien prioriterer investeringer og reiser til opprinnelseslandet høyere enn å bruke penger på en større bolig i Norge.

4.5 Flyttehyppighet og årsaker til flytting

Statistisk sentralbyrå gjennomfører regelmessige kartlegginger av flytting og flytteårsaker i befolkningen gjennom levekårsundersøkelser. For flertallet er flytting en naturlig del av et vanlig livsløp, og årsaken til flytting varierer etter livsfase. Fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser vet vi at befolkningen i Oslo har en noe høyere flyttehyppighet enn befolkningen i landet for øvrig. Det er samtidig slik at barn mellom 0 og 4 år flytter oftere enn gjennomsnittsnordmannen, mens barn i alderen 5–9 og 10–14 flytter sjeldnere enn det som er vanlig i befolkningen for øvrig (Seland Forgaard 2005). Et slikt flyttemønster kan både være en konsekvens av at familien får behov for

²⁵ Vi har gjennomført de samme analyser som beskrevet over, men erstattet «minst ett rom per person»-definisjonen av trangboddhet med «antall personer i boligen/antall rom».

²⁶ Vår erfaring fra piloteringen er at intervjuobjektene reagerer negativt på spørsmålet om de sender penger hjem, fordi spørsmålet oppfattes som svært normativt og derfor skaper ubehag. («Jeg kritiseres fordi jeg sender sosialhjelp ut av landet» eller «jeg kritiseres fordi jeg ikke hjelper slektningene mine med penger enda jeg har det så godt her i Norge») Vi valgte derfor å ta det ut av den kvantitative delen av undersøkelsen.

mer plass etter som barna blir eldre, og for at de ønsker å skjerme barna fra eventuelle negative konsekvenser av å bytte skole i formende perioder av barndommen.

Et sentralt spørsmål er likevel i hvilken grad flyttingen er en del av en strategi for å bedre familiens bosituasjon, for eksempel ut fra et ønske om større plass, bedre standard eller kortere vei til skole og arbeid. Vi har spurt foreldre som har barn mellom 6 og 19 år og er bosatt i Oslo om de har flyttet de siste fem år, og eventuelt hvorfor.

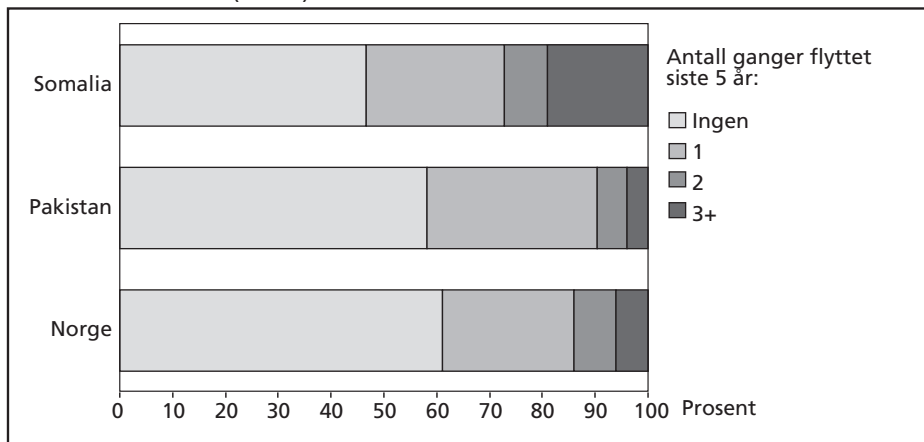
Flyttehyppighet

Personer med innvandrerbakgrunn flytter oftere (mellom kommuner) enn personer uten innvandrerbakgrunn, og innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn flytter oftest av alle (Forgaard 2006). Forgaard bemerker at variasjonene mellom ulike innvandregrupper er store. Blant annet er andelen som har flyttet (mellom kommuner) hele 16 prosent blant russere og 15 prosent blant afghanere, mot 4,2 prosent i befolkningen for øvrig. Den høye flytteandelen blant grupper som er nye i Norge er ikke overraskende, siden flytting fra asylmottak til en kommune også regnes inn i statistikken. Vi kjenner fra tidligere undersøkelser at de aller fleste som gjennomfører en sekundærflytting (flytting fra opprinnelig bosettingskommune), gjør det innen 2–3 år etter førstegangsbosetting i en kommune.²⁷ Blant pakistanere er andelen flyttere lavere enn gjennomsnittet for befolkningen, med bare 3,2 prosent. Dette handler imidlertid mer om at et stort flertall av den norsk-pakistanske befolkningen bor i Oslo og flytter på seg innenfor kommunen, enn at de per se er mer bofaste enn befolkningen for øvrig.

I vår sammenheng er det viktig å se både på forekomsten av flytting, og omfanget. Av de tre *landgruppene* som er inkludert i Fafos undersøkelse, flytter de somaliske barnefamilieene oftest. En noe høyere flyttehyppighet blant flyktninger sammenliknet med innvandrere og befolkningen for øvrig er ikke uventet, siden en del av familieene vil ha oppholdt seg på asylmottak før de flyttet til /ble bosatt i en kommune. Figur 4.2 (på neste side) viser antall ganger hver barnefamilie oppgir å ha flyttet de siste fem årene, etter familiens landbakgrunn. Mer enn halvparten av de somaliske barnefamilieene har flyttet minst en gang i løpet av de siste fem årene. Tjue prosent oppgir å ha flyttet tre ganger eller oftere, mot henholdsvis fire og seks prosent av de norske og pakistanske barnefamilieene. Ni prosent av de 220 somaliske barnefamilieene som er intervjuet, har flyttet fire ganger eller mer de siste fem årene. Det mest ytterliggående tilfellet er en familie med sju barn som har flyttet sju ganger de siste fem årene. I denne familien har de to eldste barna byttet skole fire ganger. Blant familier med pakistansk og norsk bakgrunn er flytteaktiviteten langt lavere: seks av ti oppgir å ha flyttet i løpet av siste

²⁷ Her har situasjonen endret seg noe etter innføringen av et nytt bosettingsregime for flyktninger og lov om Introduksjonsordning, som har den konsekvensen at den reduserer nyankomne flyktningers mulighet til å bytte kommune de første to årene etter bosetting mens de er under kvalifisering (Friberg og Lund 2006).

Figur 4.2 Antall ganger flyttet siste fem år, etter landbakgrunn. Barnefamilier i Oslo med minst ett skolebarn. Prosent (N=821).

Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004

fem år, og det er ingen markerte forskjeller med hensyn til hvor stor andel som har flyttet henholdsvis en, to eller tre eller flere ganger.²⁸

Barnefamilier med *enslige forsørgere* er kraftig overrepresentert blant familier med lav bostabilitet både i minoritet- og majoritetsbefolkningen. Av de drøyt 300 familiene i vår undersøkelse som har flyttet to ganger eller mer siste fem år, er hele 44 prosent av foreldrene enslige forsørgere. Av de 92 minoritetsfamiliene som har flyttet tre ganger eller mer de siste fem årene, har 64 prosent en enslig forsørger, og dette gjelder primært somaliske familier. Fjorten prosent av de enslige forsørgerne i utvalget har flyttet tre ganger eller mer de siste fem årene – mot fire prosent av de husholdningene som har samboende og/eller gifte foreldre.

Det har ved flere anledninger vært påpekt at *barnerike innvandrersfamilier* kan ha problemer med å skaffe bolig i Oslo. I vårt materiale er det imidlertid vanskelig å dokumentere en sammenheng mellom antall barn og antall flyttinger. Riktig nok flytter familier med fem barn eller flere noe oftere enn familier med færre barn, men sammenhengene er ikke statistisk signifikante.

I familier som har hatt *dårlig økonomi* de siste to årene, er bostabiliteten lavere enn i familier der økonomien beskrives som god. Under halvparten av familiene med dårlig økonomi har bodd i samme bolig de siste fem årene, mot nesten sju av ti familier med god økonomi. Det er også flere blant de med dårlig økonomi som flytter (svært) ofte. Blant familier med svak økonomi oppgir 13 prosent å ha flyttet tre eller flere ganger de siste fem årene, mot fire prosent blant familier med god økonomi.

²⁸ Flyttheppigheten i Oslo er noe høyere enn i landet for øvrig, og vi har derfor kun tatt med norske barnefamilier som er tilfeldig trukket fra Oslo, og ikke fra resten av landet, da det ville overdrive forskjellene i flytting mellom de ulike landgruppene.

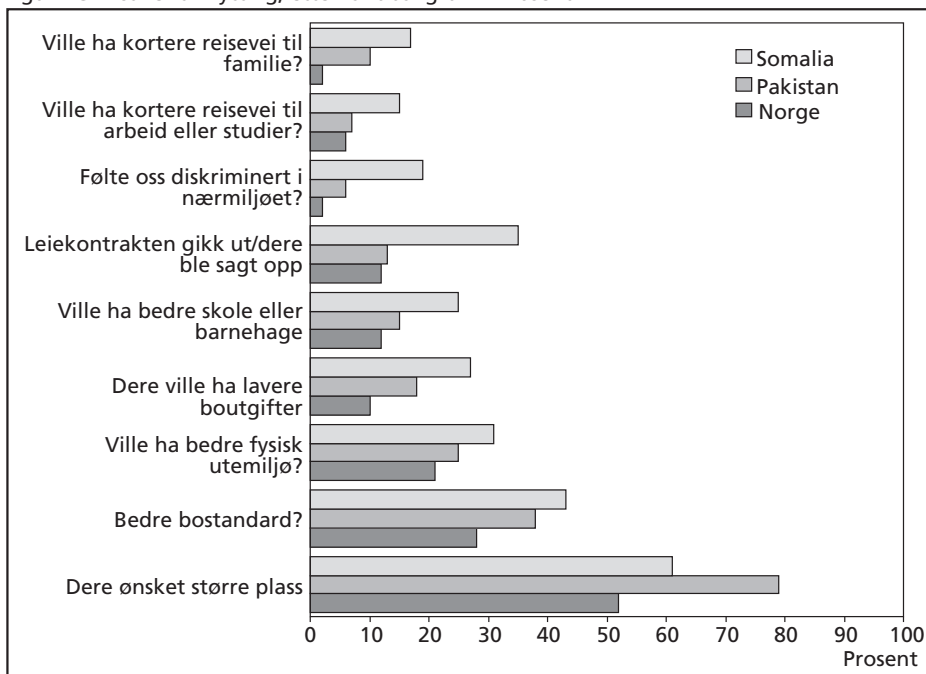
Den observante leser vil nå allerede ha gjort seg tanker om at flere av de forholdene som vi har beskrevet her, henger tett sammen. Blant somaliske barnefamilier i Oslo er det en svært høy andel enslige mødre og i gjennomsnitt flere barn enn i både pakistanske og norske familier. Enslige forsørgere er overrepresentert blant de med dårlig økonomi, og både landbakgrunn, økonomi og sivil status samvarierer med lav bostabilitet.

Det er imidlertid *ikke* slik at den ene samvariasjonen slår den andre i hjel. Både det å være enslig forsørger og det å ha dårlig økonomi øker sannsynligheten for å ha flyttet to ganger eller flere de siste fem årene. I tillegg er det slik at somaliske familier, uavhengig av sivil status og økonomi, har høyere sannsynlighet for å ha flyttet to eller flere ganger de siste fem årene enn barnefamilier i den øvrige delen av befolkningen (evn regresjonstabell i vedlegg).

Årsaker til flytting

For mange handler det å bytte bolig om å bedre sin situasjon på boligmarkedet. Figur 4.3 viser barnefamiliens flytteårsaker etter landbakgrunn. Oftest nevnt – uavhengig av landbakgrunn – er et ønske om større plass og/eller bedre bostandard. En eller begge av disse begrunnelsene er oppgitt av 85 prosent av de pakistanske familiene som har flyttet, 66 prosent av de somaliske og 59 prosent av de norske. For øvrig tegnes det et relativt sammensatt bilde av flytteårsaker i de tre landgruppene. Ønske om bedre

Figur 4.3 Årsaker til flytting, etter landbakgrunn. Prosent.

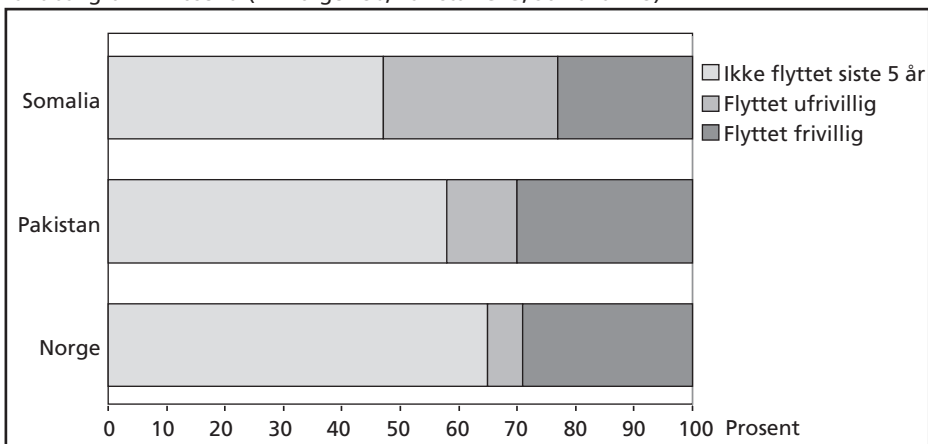

fysisk utemiljø, eller bedre skole eller barnehage, trekkes fram av grovt sett en fjerdedel av flytterne. Begrunnelsen er vanligst blant de somaliske flytterne. Ønsket om kortere reisevei til familie, arbeid eller skole, skårer lavere på listen over flytteårsaker i alle tre landgrupper.

For flertallet av barnefamiliene er flytting uttrykk for en strategi for å skaffe seg større bolig, bedre bolig eller på annen måte tilpasse bosituasjonen familiens behov. En del familier flytter likevel av årsaker som må betegnes som *ufrivillige*. Figur 4.4 viser barnefamiliers flytteaktivitet etter grad av frivillighet og etter landbakgrunn. Flytting på grunn av ønske om lavere boutgifter, fordi leiekontrakten gikk ut eller fordi leieforholdet ble sagt opp, eller fordi familien følte seg diskriminert i nærmiljøet, er kategorisert som «ufrivillig flytting». Disse fire forholdene referer til svært ulike situasjoner, og graden av ufrivillighet slik familiene vil oppleve det, kan variere. Å flytte for å redusere boutgifter kan oppleves som et nederlag og et brudd med forventninger om en sosial mobilitet, men det kan også være et viktig (og villet) trekk for å skape en bedre situasjon for familien. Den situasjonen som kan oppleves som mest dramatisk eller vanskelig for familiene, er trolig å måtte flytte på grunn av at de ble sagt opp fra leiligheten eller følte seg så diskriminert i nærmiljøet at de ikke ønsket å bli boende der lenger.

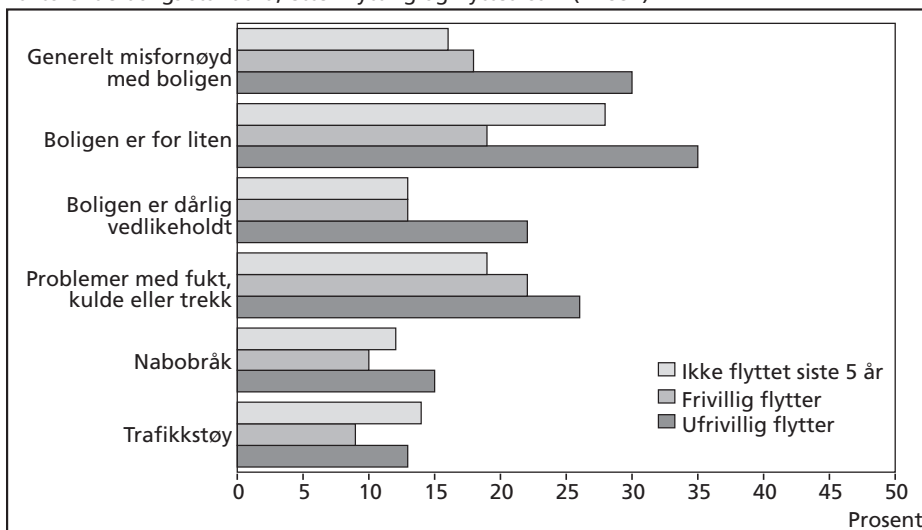
Blant de somaliske barnefamiliene har 30 prosent av de intervjuede familiene (56 prosent av flytterne) byttet bolig enten fordi de følte seg diskriminert i nærmiljøet, fordi de ville ha lavere boutgifter eller fordi leiekontrakten gikk ut/de ble sagt opp. Det er altså et flertall av de familiene som har flyttet, som har gjort det av mer eller mindre tvingende årsaker. Hele 35 prosent av de somaliske flytterne måtte bytte bolig fordi leiekontrakten gikk ut/de ble sagt opp, og nesten to av ti – (22 familier) oppgir en følelse av å være diskriminert i nærmiljøet som eneste eller medvirkende flytteårsak.

Figur 4.4 Barnefamiliers flytteaktivitet, etter om flyttingen kan betegnes som frivillig, og etter landbakgrunn. Prosent. (N=Norge:296, Pakistan:373, Somalia:219).

Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004

Figur 4.5 Prosent av (pakistanske og somaliske) familier som rapporterer negative trekk ved nåværende boligs standard, etter flytting og flytteårsak. (N=592).

Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004

Blant pakistanske og norske barnefamilier er de ufrivillige flytterne i klart mindretall. Henholdsvis tolv prosent av de pakistanske familiene og seks prosent av de somaliske (29 og 17 prosent av flytterne) har flyttet ufrivillig. De høyeste forekomstene av ufrivillig flytting finner vi blant *aleneforeldre, i familier med dårlig økonomi og i familier med somalisk bakgrunn*. Og igjen er det slik at både økonomi, sivil status og landbakgrunn har selvstendig effekt på sannsynligheten for å ha flyttet av årsaker utenfor familiens kontroll (regresjonstabell).

Det er rimelig å anta at familier som flytter ufrivillig, i mindre grad enn familier som flytter frivillig, opplever at bytte av bolig medfører en bedre bostandard. Blant familier som ikke har flyttet de siste fem årene, kan situasjonen være én av to: enten har de ikke flyttet fordi de er fornøyd med den boligen de har, eller de har ikke flyttet fordi de ikke har mulighet til det. Vi har ikke informasjon som gjør det mulig å sammenlikne standard på forrige og nåværende bolig. Vurderingen av nåværende bolig og variasjoner mellom bofaste, frivillige flyttere og ufrivillige flyttere kan likevel gi en viss pekepinn om situasjonen.

Figur 4.5 viser andelen familier som opplever ulike problemer med boligen, etter flytting og flytteårsak. Den illustrerer at familier som flytter ufrivillig, gjennomgående er *mindre fornøyd* med nåværende bolig og *opplever flere problemer med boligen* enn frivillige flyttere og familier som ikke har flyttet de siste fem årene. Blant familier som oppgir mer eller mindre tvingende årsaker til flytting, er andelen som på intervju-tidspunktet var misfornøyd med boligen tolv prosentpoeng høyere enn blant de frivillige

flytterne. I gruppen av ufrivillige flyttere er det også gjennomgående en høyere andel som opplever problemer med fukt, kulde eller trekk i boligen, at boligen er slitt og dårlig vedlikeholdt, eller at boligen er for liten for familiens behov, enn blant de bofaste og de frivillige flytterne. Det betyr at boforholdene for familier som flytter av årsaker som – i større eller mindre grad – ligger utenfor deres kontroll, i gjennomsnitt er dårligere enn for familier som flytter fordi de ønsker det.

4.6 Oppsummering

- Våre data viser store variasjoner i situasjonen på boligmarkedet for ulike grupper av barnefamilier. Somaliske barnefamilier ser ut til å være særlig utsatt. De rapporterer langt flere problemer med boligen, er oftere trangbodd i henhold til vanlige definisjoner og er generelt langt mindre fornøyd med boligen enn både familier med pakistansk bakgrunn og familier i øvrig befolkning.
- Flyttehyppigheten er markert høyere blant familier med somalisk bakgrunn enn i familier med pakistansk og norsk bakgrunn. To av ti somaliske barnefamilier har flyttet tre eller flere ganger siste fem år – en flytteaktivitet som er omfattende i en familie med skolebarn. I tillegg er enslige forsørgere og familier med dårlig økonomi overrepresentert blant familier med lav bostabilitet.
- En relativt høy andel flytter av ufrivillige årsaker, for eksempel oppsigelse av leiekontrakt eller opplevelse av diskriminering i nærmiljøet. Igjen er det somaliske barnefamilier som opplever minst kontroll over egen bosituasjon. Av alle somaliske barnefamilier i utvalget har tre av ti familier flyttet ufrivillig, mot en av ti pakistanske familier og seks prosent av familiene i resten av befolkningen. Spesielt bekymringsfullt er det at nesten to av ti somaliske flyttere oppgir diskriminering i nærmiljøet som en av, eller eneste flytteårsak, og at 35 prosent flyttet fordi leieforholdet ikke kunne videreføres. Familier med dårlig økonomi og enslige forsørgere er, i tillegg til familier med somalisk bakgrunn, overrepresentert blant de ufrivillige flytterne.

At en god etablering på Oslos boligmarked varierer mellom ulike etniske grupper, er blant annet en konsekvens av variasjoner i botid, arbeidsmarkedsintegrering og nettverk. Mens 40 prosent av den pakistanske befolkningen kom til Norge for mer enn 20 år siden, er somaliske flyktninger en relativt ny innvandrerguppe, der flertallet (55 prosent) har bodd i Norge fem år eller kortere (Statistisk sentralbyrå 2005 SA-2005, Innvandring og innvandrere). Sysselsetting, og dermed også økonomisk integrering og muligheter på boligmarkedet, bedres over tid. Ikke minst vil familier med pakistansk bakgrunn ha flere strenger å spille på, blant annet gjennom et etablert nettverk som

allerede har innpass på boligmarkedet. Det er derfor samlet sett ikke overraskende at pakistanske familiers bosituasjon skiller seg fra de somaliske familienes.

Våre data vitner like fullt om store – og problematiske – ulikheter for barnefamilier på Oslos boligmarked. Gitt at kvaliteten på boligen er rimelig, må vi forvente at en stabil og forutsigbar bosituasjon er et gode for de fleste familier med barn i skolealder. Tildeling av kommunal bolig er en del av den norske bosettingspolitikken for flyktninger i mange kommuner. Slike boliger er av midlertidig karakter, selv om varigheten på kontrakten er blitt lenger enn før, blant annet i Oslo. Samtidig er mange, spesielt flyktninger og enslige forsørgere, utsatt på boligmarkedet og overrepresentert blant dem som flytter ofte. Det kan derfor være grunn til å vurdere bruken av kommunale boliger på nytt, spesielt for barnefamilier, og heller satse på mer permanente boligløsninger.

5 Lav bostabilitet og sosialt nettverk

Grunnleggende materielle levekår som mat, klær og tak over hodet er en selvsagt del av en god oppvekst. Boligen, og boligens standard, er i så måte en vesentlig side ved barnas oppvekstvilkår. Samtidig er det stadig vanligere å inkludere deltakelse på sosiale samsfunnsarenaer som et viktig levekårsaspekt (NOU 2006:13). For barn og unge er sosial deltakelse og tilhørighet til skole og fritidsmiljø en forutsetning for en god oppvekst. I familier som flytter ofte, kan barnas forutsetninger for å etablere og videreutvikle et sosialt nettverk både på skolen og i nærmiljøet, svekkes.

I dette kapitlet utforskes sammenhengen mellom lav bostabilitet og barnas oppvekstvilkår i forhold til eksistensen og arten av barnas sosiale nettverk på fritiden, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, og skolehverdag beskrevet gjennom foreldrenes opplevelse av barnas prestasjoner og deltakelse i skolerelaterte aktiviteter. Datagrunnlaget er Fafos intervjuundersøkelse fra 2004 blant somaliske, pakistanske og norske familier med minst ett barn i skolealder (se vedlegg 1 for nærmere beskrivelse). Avslutningsvis knyttes også noen kommentarer til foreldrenes sosiale nettverk i familier med lav bostabilitet.

5.1 Noen mulige sammenhenger mellom bostabilitet og sosialt nettverk

Å flytte, spesielt dersom det skjer ofte, kan ha negative konsekvenser for barns mulighet til å etablere og vedlikeholde et sosialt nettverk med jevnaldrende. Samtidig vil det være individuelle variasjoner i hvilke sosiale konsekvenser flytting har. I dette avsnittet drøftes hvordan lav bostabilitet kan tenkes å påvirke barns sosiale nettverk og hvordan ulike forhold knyttet til barna og familiene de lever i kan spille inn og påvirke eventuelle sammenhenger. Det vil trekkes opp flere spørsmål og antakelser her enn det det tilgjengelige datamaterialet gir mulighet til å teste. Når de likevel nevnes, er det for å illustrere at de analysene som gjennomføres i dette avsnittet kun risser opp en del av et større bilde.

I prinsippet kan en tenke seg flere forhold av betydning for hvilke konsekvenser lav bostabilitet har for barns sosiale nettverk. For det første med utgangspunkt i *det enkelte barns personlighet og tilpasningsstrategier*. Et barn som blir utsatt for hyppige

skifter av oppvekstmiljø, kan reagere sosialt på minst to måter: enten å bli innesluttet og gi opp å etablere nye bekjentskaper, eller ved å lære seg å bli raskt kjent med nye personer og aktiviteter. Både barns individuelle muligheter, barnets nærmeste og det miljøet barnet skal integreres i, vil ha betydning for hvilket utfall en flyttingprosess får for barnet sosialt. Barnets behov for tilrettelegging vil variere – i likhet med foreldrenes evne og mulighet for å legge til rette. Og nettopp fordi to flyttinger for ett barn kan ha større negative konsekvenser for hennes sosiale nettverk enn fire flyttinger for et annet barn, er sammenhengen mellom lav bostabilitet og barnas sosiale nettverk en utfordring å måle.

For det andre vil barnets alder på flyttetidspunktene kunne være av betydning for flyttingens innvirkning på graden av vennekontakt. Vanligvis er det slik at jo eldre barna blir, jo større aksjonsradius får de. Dette avspeiles blant annet i at den hjemmebaserte vennekontakten (oftest i nærmiljøet) etter hvert som barna blir eldre, i økende grad suppleres eller erstattes med utebasert vennekontakt, altså at man treffer venner andre steder enn hjemme hos hverandre. Å flytte fire kvartaler kan effektivt kutte etablerte sosiale bånd for en seksåring, mens det vil ha mindre betydning for en syklende trettenåring eller mopedkjørende sekstenåring. Vi skulle derfor forvente at barns mulighet til å vedlikeholde kontakt med venner etter flytting vil øke med alder. Imidlertid må vi regne med at også for eldre barn kan det være vanskelig å opprettholde tilhørigheten og kontakten med venner over tid når avstanden blir lengre og skolesituasjon ny. Tilhørighet til nærmiljøet kan derfor bety mye også for eldre barns sosiale liv. De yngste barna kan være mindre avhengig av venner og vil også lettere kunne utvikle nye relasjoner både i nærmiljøet, i barnehagen og på skolen.

Når det gjelder organiserte fritidsaktiviteter, er det gjerne slik at aktivitetsnivået når et høydepunkt for de mellomste aldersgruppene – etter at de er blitt store nok til å være aktive på kveldstid, men før de slutter å høre på far og mor – for deretter å synke gradvis etter som skole, kjæreste, jobb og andre aktiviteter vekker større interesse og krever mer tid (jf kap 2). I de eldste aldersgruppene vil derfor tendensen til lavere organisasjonsdeltakelse som følge av alder «forstyrre» muligheten for å dokumentere en eventuell sammenheng mellom lav bostabilitet/ufrivillig flytting på den ene siden, og barnas deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter på den andre. Hvor langt familien flytter, hvor lokalt basert barnas fritidsaktiviteter er, og hvor innstilt foreldrene er på å følge opp barnas deltakelse ved å transportere dem til og fra de aktuelle aktivitetene, og ikke minst både barnets og foreldrenes motivasjon for å involvere seg i nye organiserte fritidsaktiviteter, vil trolig innvirke på sammenhengen mellom flytting og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter både blant yngre og eldre barn. Dette er spørsmål som ikke dekkes inn av intervjuundersøkelsen.

Blant barn med norsk bakgrunn er det liten eller ingen forskjell mellom gutters og jenters deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Kontakten med venner kan arte seg noe ulikt, men foregår om lag like hyppig (jf kap 2). Kjønnsforskjellene er langt mer

markerte blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn, der jenter i mindre grad enn gutter er med i organiserte fritidsaktiviteter, og har mer hjemmebaserte former for vennekontakt. Dette tyder på at det er andre mekanismer som er viktige for å forstå jenters sosiale inklusjon sammenliknet med gutters i disse to gruppene. En antakelse som er hyppig nevnt i kvalitative studier, er at jenter i spesielt tradisjonelle miljøer passes bedre på etter hvert som de blir eldre av hensyn til egen og familiens ære. I den grad dette er riktig, kan det tenkes at jenters etablerte vennerelasjoner også er mer sårbare for bytte av nærmiljø enn det som vil være tilfellet for gutter og for barn/ungdom i mindre tradisjonelt orienterte familier, fordi etablerte vennerelasjoner vil være tyngre å erstatte. På den andre siden kom det fram i den kvalitative forstudien blant minoritetsforeldrene at mye av den sosiale kontakten med andre barn etter skoletid, var knyttet til barn av slekt og venner. I særlig grad gjaldt dette jenter, som har mer hjemmebasert vennekontakt enn guttene. Dette er relasjoner som trolig er mindre sårbare ved flytting enn relasjoner som barna har etablert på eget initiativ med venner i nærmiljøet eller på skolen. I en slik kontekst vil omfanget av vennekontakt i liten grad påvirkes av flytting, med mindre det er snakk om lengre avstander.

Det siste forholdet som skal nevnes her er *familiens økonomi*. Som nevnt kan det å flytte enten være et tegn på en ønsket utvikling, eller en konsekvens av ellers dårlige levekår. For et barn, kan de sosiale konsekvensene av å flytte føles tunge uavhengig av årsaken til flytting. Når det gjelder familiens økonomi, har vi sett at dårlig økonomi siste to år øker risikoen for at barn har lite vennekontakt og ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. I familier med mange levekårsproblemer i tillegg til lav bostabilitet, kan foreldrenes mulighet til å hjelpe barna med å vedlikeholde nettverk og etablere nye nettverk være mindre enn ellers. Det vi i forrige kapittel beskrev som ufrivillig flytting, henger sammen med (men overlapper ikke helt) familieøkonomi, og kan derfor anvendes som et kombinasjonsmål som kobler økonomi med flytting i analyser av barnas sosiale nettverk og deltakelse.

I de videre analysene rettes søkelyset mot hvordan henholdsvis lav bostabilitet og ufrivillig flytting kan påvirke barnas sosiale nettverk slik det arter seg etter skoletid. Med utgangspunkt i kartleggingen av flytthypighet og flytteårsaker som ble beskrevet i forrige kapittel, er det gjort følgende to operasjonaliseringer:

Lav bostabilitet er målt ut fra varierende strenghetsgrad, og vi ser etter effekter av

1. å ha flyttet minst én gang sammenliknet med det å ikke ha flyttet i det hele tatt,
2. å ha flyttet to ganger eller flere, sammenliknet med én gang eller ikke i det hele tatt.

Ufrivillig flytting er et samlemaal, definert som at familien flyttet av en eller flere av de følgende årsaker:

- a) for å redusere boutgiftene,

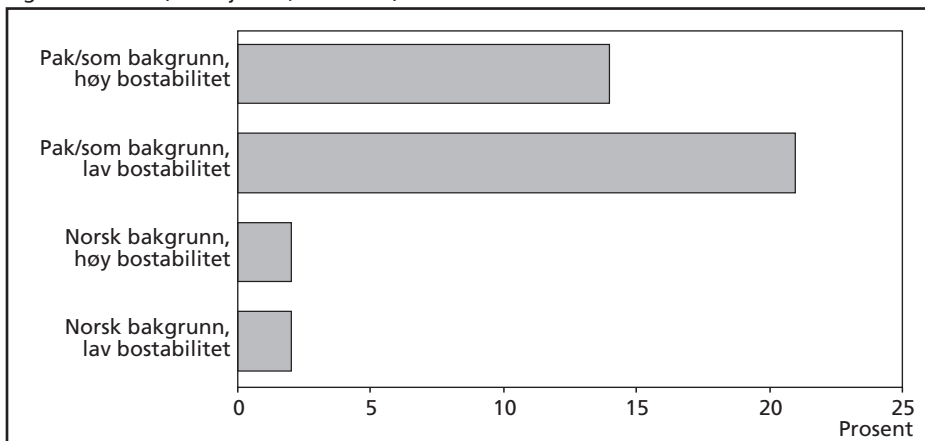
- b) fordi de opplevde at de ble diskriminert i nærmiljøet,
- c) fordi leiekontrakten gikk ut/de ble sagt opp.

5.2 Lav bostabilitet og vennekontakt

Figur 5.1 viser andelen barn i skolealder som ifølge foreldrene har liten eller ingen kontakt med venner, eller sjelden deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter om familien har flyttet to ganger eller flere i løpet av siste fem år. Blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn som har flyttet to ganger eller mer, er det en høyere andel som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter og som sjelden eller aldri treffer venner, enn i familier som har hatt en mer stabil bosituasjon siste fem år. Blant barn med norsk bakgrunn ser ikke flytting ut til å ha noe å si for det sosiale nettverket, i det minste med den avgrensingen som er benyttet her. Samvariasjonen mellom det å ha flyttet ufrivillig og vennekontakt eller organiserte fritidsaktiviteter, følger langt på vei samme mønster som lav bostabilitet.

Samtidig er det også andre sider ved barna og familiene som kan påvirke hvilke sosiale utfall flytting har for barn og unge. Effekten av flytting kan derfor ikke måles isolert, men bør ses i lys av andre egenskaper ved barna og familiene. I den videre analysen ser vi nærmere på hvilken effekt lav bostabilitet har for barnas kontakt med venner, kontrollert for barnas *kjønn, alder og landbakgrunn*, samt for *familiens økonomi*.

Figur 5.1 Andel skolebarn som sjelden/aldri treffer venner etter skoletid, etter landbakgrunn og bostabilitet (N=Maj:4962; Min:1020). Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

Tabell 5.1* Oppsummering av resultater fra binær, logistisk regresjon. Signifikante effekter er angitt med + (øker sannsynligheten for verdien 1 på den avhengige variabelen) eller – (reduserer sannsynligheten for verdien 1 på den avhengige variabelen) og er kontrollert for barnets alder, kjønn, landbakgrunn og familiens økonomi.

	Har sjelden eller aldri med seg venner hjem og blir sjelden eller aldri med venner hjem	Treffer sjelden/aldri venner andre steder enn hjemme
Å ha flyttet minst 1 gang	Ikke sign	Ikke sign
Lav bostabilitet (2 ganger +)	+	Ikke sign
Ufrivillig flytting	+	Ikke sign

* Jamfør regresjonstabeller 5.1–5.4 i vedlegg 2.

Vi undersøker altså om lav bostabilitet og ufrivillig flytting – under ellers like forhold – øker sannsynligheten for at barn har lite vennekontakt på fritiden.²⁹

Resultatene av analysene viser at barnas *hjemmebaserte vennekontakt* ser ut til å være sårbar både for lav bostabilitet og ufrivillig flytting. I analysen er det kontrollert for betydningen av kjønn, alder, landbakgrunn, og økonomi. Når dette holdes konstant, er sannsynligheten for at et barn sjelden eller aldri har besøk av venner eller selv besøker noen, større for barn som har flyttet to ganger eller oftere de siste to årene enn for barn som har hatt en mer stabil bosituasjon. Som nevnt har vi ikke mulighet til å ta høyde for hvordan ulike barn tilpasser seg flyttingen og de sosiale konsekvensene et bytte av nærmiljø kan ha. Vi har imidlertid en del informasjon om foreldrene som indirekte kan si noe om hvorvidt de påvirker barnas sosiale situasjon i forbindelse med flytting eller ikke. Om foreldrene har høy eller lav utdanning, har ingen statistisk sikker effekt på barnas hjemmebaserte vennekontakt. Derimot reduseres den negative effekten av lav bostabilitet dersom foreldrene selv har regelmessig kontakt med venner og/eller slektninger. Dersom familien har dårlig økonomi, reduserer også dette barnas sannsynlighet for å ha regelmessig hjemmebasert vennekontakt.

Foreldrene har også svart på spørsmål om *hvor ofte barna treffer venner andre steder enn hjemme hos hverandre*. Her finner vi imidlertid ingen statistisk sikre effekter, verken av å ha flyttet én, to eller tre ganger, eller av å ha flyttet ufrivillig. En mulig forklaring er at det først og fremst er eldre barn som treffer venner utenfor hjemmet og utenfor organiserte fritidsaktiviteter, og at deres sosiale nettverk er mindre sårbart ved flytting enn tilfellet er for yngre barn.

²⁹ Metoden som benyttes er logistisk regresjon. Der estimeres uavhengige variabelers effekter på en avhengig variabel analogt til vanlig lineær regresjon. Forskjellen på lineær og logistisk regresjon er at i logistisk regresjon benyttes en dikotom avhengig variabel – altså med bare to verdier (0/1) – mens det i vanlig lineær regresjon forutsettes kontinuerlig avhengige variabler på intervall- eller forholdstallsnivå. Den logistiske regresjonsmodellen beregner hvordan oddsene, eller sannsynligheten for å ha verdien 1 på den avhengige variabelen, endres når en uavhengig variabel endres med en enhet.

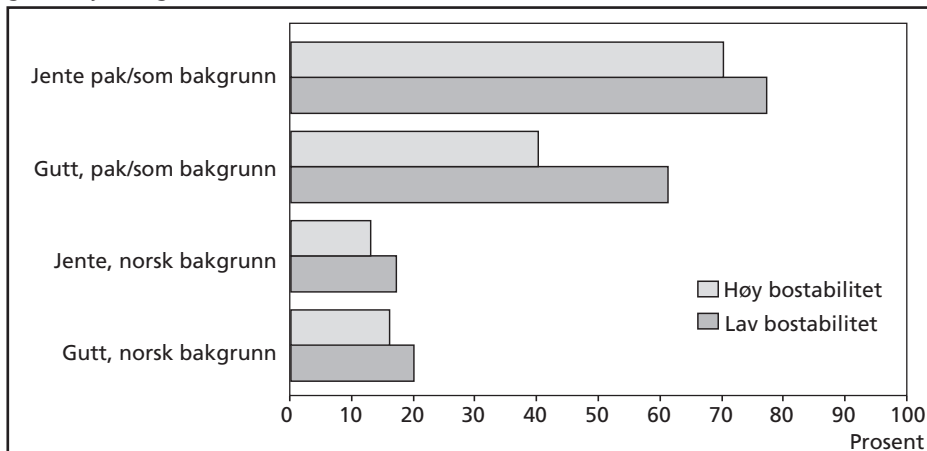
5.3 Lav bostabilitet og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter varierer i vårt utvalg av barnefamilier på (minst) tre måter. For det første er deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter markert lavere blant barn med somalisk eller pakistansk bakgrunn enn blant barn i befolkningen for øvrig. For det andre deltar jenter med minoritetsbakgrunn i klart mindre grad enn gutter, en forskjell vi ikke finner i majoritetsbefolkningen. Og for det tredje deltar barn fra familier med dårlig økonomi i mindre grad enn barn i familier der økonomien er mer solid.

Spørsmålet i dette delkapitlet er – på samme måte som for vennekontakt – i hvilken grad lav bostabilitet og ufrivillig flytting påvirker deltakelse. Fordi deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter er markert lavere blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn enn blant barna i det øvrige utvalget, vil analysene av bostabilitet gjennomføres separat for majoritets- og minoritetsutvalget og for jenter og gutter. Figur 5.2 viser andel barn som sjelden eller aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn, kjønn og bostabilitet. Figuren viser at det er blant gutter med somalisk eller pakistansk bakgrunn vi finner de mest markerte forskjellene – hele 21 prosentpoeng – i organisasjonsdeltakelse når vi sammenlikner barn som har flyttet to eller flere ganger de siste fem årene, med barn som har hatt en mer stabil bosituasjon. Blant jenter med pakistansk eller somalisk bakgrunn, samt blant både gutter og jenter med norsk bakgrunn, finner vi tendenser til de samme forskjellene, men i langt mindre grad.

Den logistiske regresjonen, som trekker inn flere forhold i analysen, støtter opp under det bildet som illustreres i figur 5.2. Både blant jenter og gutter med pakistansk eller somalisk bakgrunn øker sannsynligheten for å *ikke delta* i organiserte fritids-

Figur 5.2 Andel skolebarn som sjelden/aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter, etter landbakgrunn, kjønn og bostabilitet (N=Mai:4962; Min:1020). Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

aktiviteter dersom familien har flyttet to eller flere ganger siste fem år. Blant barn med norsk bakgrunn er det også en tendens til at lav bostabilitet reduserer sannsynligheten for å være med i organiserte fritidsaktiviteter, men sammenhengen er kun statistisk sikker på sju prosents nivå. Det er også interessant å merke seg at mens både dårlig familieøkonomi og lav bostabilitet reduserer guttenes sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter, er ikke familieøkonomi en statistisk sikker forklaringsfaktor for variasjonene i jentene deltakelse. Sagt på en annen måte: dårlig familieøkonomi reduserer guttenes organisasjonsdeltakelse, men har ingen målbar effekt på jentenes. Å ha flyttet ufrivillig har, slik det er avgrenset her, ingen statistisk sikker effekt på sannsynligheten for å ikke delta i organiserte fritidsaktiviteter.

Deltakelse i koranskole er, som vi har vært inne på tidligere, en vanlig aktivitet etter skoletid blant muslimske barn i bestemte aldersgrupper. Slik deltakelse ser i liten grad ut til å være følsom for variasjoner i familiens flyttheppighet etter at vi har tatt hensyn til barnas kjønn, alder og familiens økonomiske situasjon (jf regresjonstabell 5.8). Blant barn i familier som oppgir at de har *flyttet ufrivillig*, er likevel *deltakelsen i koranskole lavere* enn i andre familier. Forskjellen i deltakelse er statistisk sikker også etter at det er kontrollert for barnets kjønn, alder, landbakgrunn og familiens økonomiske situasjon. Koranskoler finnes fortsatt bare i noen deler av Oslo, og det er derfor ikke overraskende at bytte av nærmiljø i form av flytting ikke slår sterkt negativt ut for deltakelse. En del av de barna som går på koranskole bor trolig allerede et stykke unna. Dersom vi tolker ufrivillig flytting ikke bare som et stabilitetsmål, men også som et økonomisk mål, kan imidlertid ufrivillig flytting leses som at familier i denne situasjonen er mer sårbare overfor bytte av nærmiljø og tilgjengelighet til tilbud i dette miljøet enn andre.

Tabell 5.2* Oppsummering av resultater fra binær, logistisk regresjon. Signifikante effekter er angitt med + (øker sannsynligheten for verdien 1 på den avhengige variabelen) eller – (reducerer sannsynligheten for verdien 1 på den avhengige variabelen) og er kontrollert for barnets alder, kjønn, landbakgrunn og familiens økonomi.

Avhengig variabel: Sannsynlighet for sjelden eller aldri å delta i organiserte fritidsaktiviteter			
	Barn med norsk bakgrunn	Jenter med pakistansk eller somalisk bakgrunn	Gutter med pakistansk eller somalisk bakgrunn
Lav bostabilitet (2 ganger +)	Ikke sign (+)	+	+
Dårlig økonomi	+	Ikke sign	+
Alder (risiko øker m/alders)	+	Ikke sign	Ikke sign
Pakistansk opprinnelse (sammenliknet med somalisk)	//	+	+

*Jamfør regresjonstabeller 5.5 – 5.7 i vedlegg 2.

5.4 Lav bostabilitet og barns skolehverdag

Skolen representerer en av de mest sentrale arenaene for etablering av vennskap og kontakt mellom barn. I de neste avsnittene reises spørsmålet om, og eventuelt på hvilken måte, lav bostabilitet legger negative føringer på barnas skolehverdag. Vi vil se nærmere på om barna trives på skolen, faglige prestasjoner og deltakelse i skolerelaterte sosiale aktiviteter. Her, som i de tidligere analysene, må vi ta forbehold om at det er foreldrenes oppfatninger om barnas hverdag som er målt, ikke barnas egen vurdering.

Skolebytter

En av konsekvensene ved å flytte, kan være at barn må bytte skole. Av de 1020 barna vi har informasjon om, har 215 byttet skole minst én gang i løpet av de siste fem årene.³⁰ Som vi har sett tidligere, er flyttehyppigheten større blant somaliere enn blant pakistansere, noe som også gjenspeiles i barnas skolebytter. Nærmere tre av ti somaliske barn i utvalget har byttet skole (109 barn), mot 17 prosent av de pakistanske barna (106 barn). Bare 38 av de barna vi har informasjon om, har byttet skole *mer* enn én gang siste fem år. De fleste av disse har somalisk bakgrunn (32 barn). Tjuetre barn har byttet skole tre ganger eller mer de siste fem årene – noen av dem har byttet skole hvert år.

Materialet gir ikke støtte for å si at barn som har byttet skole i mindre grad enn andre er sammen med venner etter skoletid, eller at de løper større risiko for å mangle en bestevenn. Vi finner en viss tendens til at skolebytterne i mindre grad enn andre deltar i organiserte fritidsaktiviteter, men den er ikke statistisk sikker. Det betyr ikke at å bytte skole *ikke* påvirker barns vennekontakt, men at vårt materiale er for lite til å kunne påvise en eventuell slik sammenheng. En kartlegging av skolebytternes sosiale nettverk og deltakelse krever eventuelt en egen undersøkelse, enten kvantitativt i en undersøkelse rettet spesifikt mot barn som har byttet skole, og/eller kvalitativt rettet mot noen av de barna som har byttet skole ofte. Familier som flytter så ofte at barna må bytte skole både tre, fire og fem ganger innenfor relativt korte perioder, har trolig også en markert høyere risiko enn andre for levekårsulemper som i seg selv kan påvirke barnas situasjon negativt.

Flytting, trivsel og skoleprestasjoner

De aller fleste foreldre svarer under intervjuene at barna deres trives på skolen og at de faglig presterer middels eller over middels. Andelen som mener at barnet mistrives på skolen varierer mellom en og to prosent i alle de tre landgruppene vi har intervjuet.

³⁰ Vi har ikke individuell informasjon om skolebytter i majoritetsutvalget. Analysene i dette avsnittet bygger derfor kun på minoritetsutvalget.

Når det gjelder faglige prestasjoner sier 2–4 prosent at barnet presterer under middels og 16–19 prosent at prestasjonene er middels gode. Igjen er forskjellene i foreldrenes rapportering etter landbakgrunn minimale.

Lav bostabilitet ser ikke ut til å ha noen kvantitativ målbar effekt på barnas faglige prestasjoner eller trivsel på skolen, verken når vi ser på effekten av å ha flyttet to ganger eller oftere, eller tre ganger eller oftere. Heller ikke det å ha byttet skole de siste fem årene ser ut til å henge sammen med barnas trivsel eller prestasjon, slik foreldrene opplever den. En nærmere kikk på de (svært få) barna som har byttet skole mer enn n gang, gir heller ikke grunnlag for å si at trivselen eller prestasjonene synker ved svært hyppige skolebytter. Her er det likevel store metodiske forbehold, både fordi antallet personer er svært lavt og fordi foreldre ikke nødvendigvis har en presis oppfatning av hvordan barna har det på skolen. Vi ser også at andelen barn som ifølge foreldrene mistrives på skolen, er svært lav – en til to av hundre. Når variasjonen er så liten, betyr det at det skal sterke sammenhenger til før vi finner statistisk sikre sammenhenger mellom trivsel og for eksempel flytteaktivitet.

5.5 Lav bostabilitet og foreldrenes sosiale nettverk

Hovedtemaet i denne delen av rapporten er hvordan lav bostabilitet eventuelt påvirker barns sosiale nettverk. I dette avsnittet spør vi imidlertid om flytting og lav bostabilitet også kan påvirke foreldrenes sosiale nettverk negativt. Vi har tidligere sett at i familier der foreldrene har liten kontakt med venner og ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, løper barna en høyere risiko for å ha lite kontakt med venner etter skoletid (jf kap 3). Dersom lav bostabilitet har negative konsekvenser for foreldres nettverk, er det derfor relevant også når hovedanliggendet er barna situasjon.

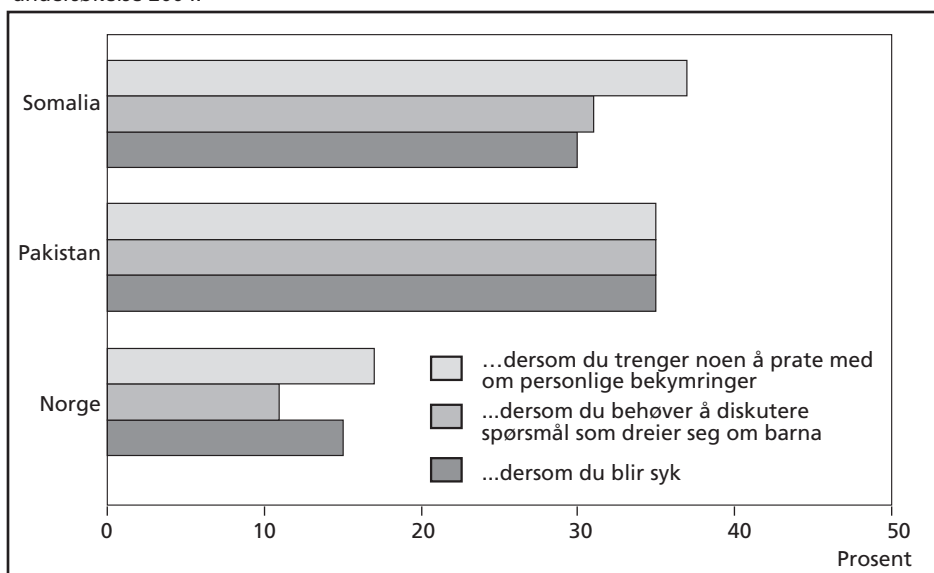
Tilgangen til voksnes sosiale nettverk kan være styrt av flere forhold; arbeid eller studier er en viktig innfallsport også til sosiale fellesskap, i tillegg til det nettverket man i ulik grad har rundt seg i nærmiljøet, og i form av familie og venner. Lav bostabilitet kan påvirke deler av dette nettverket negativt. Voksnes nettverk er imidlertid trolig ikke så sårbart for bytte av nærmiljø som barns, med mindre flyttingen skjer over lange avstander og samtidig innebærer for eksempel bytte av land eller jobb. Lav bostabilitet kan også være en konsekvens av utsatthet på andre levekårsarenaer som inntekt, arbeid, helse og så videre, som igjen kan påvirke sosialt nettverk negativt. Sammenhengene er med andre ord komplekse. Vårt datamateriale åpner for å belyse foreldrenes sosiale nettverk på to måter. Foreldrenes tilgang til hjelp fra venner eller slektninger i ulike situasjoner, og vennekontakt og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. I de neste avsnittene sammenliknes tilgangen til et sosialt nettverk blant foreldre med ulik opprinnelse og med ulik grad av bostabilitet.

Tilgang på hjelp fra venner eller slektninger

I Statistisk sentralbyrås første landsomfattende levekårsundersøkelse blant flyktninger og innvandrere i Norge var ett av funnene at innvandrere generelt er mer ensomme enn etniske nordmenn. Ett forhold som reduserer følelsen av ensomhet, er å kunne regne med praktisk hjelp fra slektninger i forbindelse med større arbeider (Blom 1997). Her er innvandrere ifølge Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser svakere stilt enn etnisk norske. Mens 80 prosent av de med norsk bakgrunn svarer at de regner med å kunne få slik hjelp, gjør knapt halvparten av innvandrerne det (Ibid). Fafos familieundersøkelse peker i samme retning. Figur 5.3 viser, etter landbakgrunn, andel foreldre som mener det er vanskelig å få hjelp dersom de trenger å prate med noen om personlige bekymringer, dersom de behøver å diskutere spørsmål som dreier seg om barna, eller dersom de blir syke.

Et flertall foreldre i alle tre landgrupper oppgir at det er lett eller ganske lett for dem å få hjelp fra slektninger eller venner i de tre situasjonene vi beskriver. Foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn opplever likevel i langt høyere grad enn foreldre med norsk bakgrunn at det er vanskelig for dem å få hjelp av en slektning eller en venn for eksempel dersom de har personlige bekymringer, eller dersom de behøver å diskutere spørsmål som dreier seg om barna. Over 30 prosent av minoritetsforeldrene synes det er vanskelig å få hjelp av venner eller slektninger i alle de tre situasjonene vi beskriver. Blant foreldre med norsk bakgrunn varierer andelen som synes det er vanskelig å få hjelp mellom 11 og 17 prosent. Også når foreldrene vurderer mulighet for å få hjelp i

Figur 5.3 Andel foreldre som mener det er vanskelig å få hjelp av venner/slektninger i følgende tre situasjoner, etter landbakgrunn (N=NO 3001, PAK 373, SOM 220). Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

forbindelse med egen sykdom, er det om lag en dobbelt så høy andel blant minoritetene sammenliknet med det øvrige utvalget som vurderer dette som vanskelig.

Dataene tyder med andre ord på at foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn i større grad enn norske foreldre opplever at de mangler et nært, sosialt nettverk å støtte seg på. Blom (1997) konkluderer på bakgrunn av Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser med at det langt på vei er de samme forhold som øker eller reduserer risikoen for ensomhet både i den innfødte og i den innvandrede befolkningen. Det å leve i samliv, å bo sammen med foreldre, å ha søsken i Norge, daglig samvær med naboer og besøkskontakt med to eller flere naboer, er forhold som bidrar til å redusere følelsen av ensomhet (Ibid).

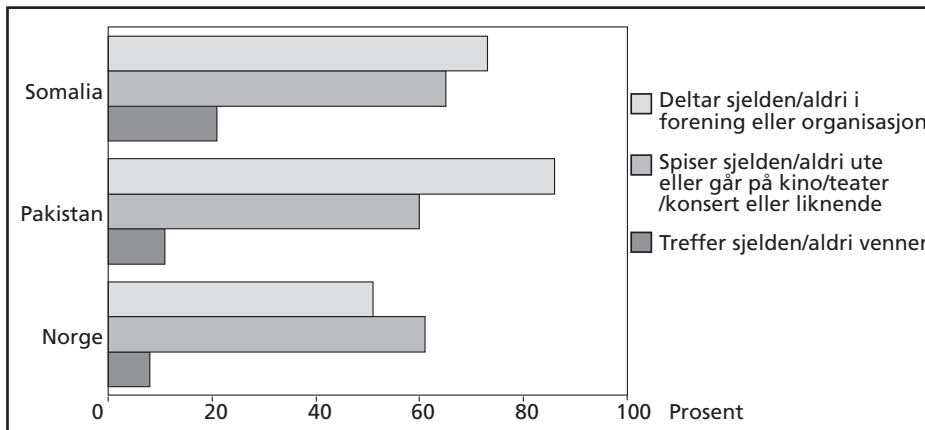
Ved å sammenlikne familier med lav og høy bostabilitet, tegner det seg et noe mer sammensatt bilde. Blant foreldre med norsk bakgrunn som har flyttet to eller flere ganger de siste fem årene, er det flere som mener det vil være vanskelig å få hjelp fra venner eller slektninger enn blant de som har hatt en mer stabil bosituasjon. Forskjellen er imidlertid ikke stor. Blant foreldrene med pakistansk og somalisk bakgrunn, er det en tendens til at foreldre som har flyttet ofte har bedre tilgang på hjelp enn foreldre med en mer stabil bosituasjon (se vedleggstabell 5.1). Forskjellene er imidlertid så små at de kan skyldes tilfeldigheter. Med tilgang på mer detaljerte data vil det likevel være interessant å undersøke denne tendensen nærmere. En hypotese kan være at flytterne har beveget seg fra deler av byen eller deler av landet med et lite innvandremiljø, til områder der det bor flere med samme bakgrunn. Dette kan gjelde for eksempel en del av de somaliske foreldrene, som opprinnelig er bosatt av norske myndigheter i alle deler av landet. I en slik setting er det ikke urimelig å anta at flytting gir bedre grunnlag for et sosialt nettverk.

Vennekontakt, organisasjonsdeltakelse og uteliv

Hvilken livsfase en befinner seg i, påvirker deltakelse i fritidsaktiviteter. Våre informanter er foreldre med barn i skolealder. Mange av dem vil ha liten tid til aktiviteter ut over lønnet arbeid og den daglige drift av familien. Spesielt småbarnsforeldre bruker mer tid til yrkes- og familiearbeid enn folk i andre familiefaser (Kitterød 2002). Regelmessig kontakt med venner er likevel regelen heller enn unntaket for de fleste. Figur 5.4 (på neste side) viser andel foreldre som sjelden eller aldri treffer venner, deltar i en forening eller organisasjon eller spiser ute/går på teater/kino. Kun en av ti pakistanske og norske foreldre oppgir at de sjelden eller aldri treffer venner, mot to av ti somaliske. At en større andel somaliere – hvorav mange har kommet til Norge som flyktninger – har et mindre omfattende sosialt nettverk, er i tråd med funn fra tidligere undersøkelser (se f.eks Blom 1997).

Å delta i organiserte fritidsaktiviteter er langt mindre vanlig blant voksne enn barn. Samtidig finner vi variasjoner etter landbakgrunn som langt på vei følger samme

Figur 5.4 Andel foreldre som sjelden eller aldri deltar i de ulike formene for aktiviteter som er beskrevet, etter landbakgrunn (N=NO 3001, PAK 373, SOM 220). Kilde: Fafos familieundersøkelse 2004.

mønster som blant barna. I totalbefolkningen svarer litt mer enn 50 prosent at de sjelden eller aldri deltar i en forening eller organisasjon, mot 73 prosent somaliske foreldre og hele 86 prosent av de pakistanske foreldrene.³¹ Om lag seks av ti – i alle grupper – går sjelden eller aldri på kino, teater, restaurant, konsert eller liknende. Her er likhetene mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen langt mer slående enn forskjellene.

I majoritetsbefolkningen er organisasjonsdeltakelsen lavere i familier med lav bostabilitet enn i familier med høy, mens kontakt med venner i liten grad ser ut til å være påvirket av lav bostabilitet. I minoritetsutvalget er det ingen statistisk sikker forskjell i vennekontakt eller organisasjonsdeltakelse mellom foreldre i familier med lav eller høy bostabilitet. Det er likevel en tendens til at foreldre i familier med lav bostabilitet i større grad enn i familier med høy bostabilitet sjelden eller aldri treffer venner. Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter varierer ikke avhengig av bostabilitet.

5.6 Oppsummering

- Analysene peker i retning av at lav bostabilitet har negativ betydning for barns sannsynlighet for å ha regelmessig, hjemmebasert kontakt med venner, mens utebasert vennekontakt ikke påvirkes på samme måte. En mulig forklaring er at utebasert vennekontakt først og fremst omfatter eldre barn som ventelig vil være

³¹ Det er ikke skilt mellom organisasjoner eller foreninger som engasjerer uavhengig av landbakgrunn og såkalte innvandrerorganisasjoner. Respondenter ble bedt om å «regne med» innvandrerorganisasjoner når de svarte på spørsmålet dersom de var i tvil.

mindre sårbare for bytte av nærmiljø.

- Blant barn med somalisk eller pakistansk bakgrunn, reduseres sannsynligheten for å delta i organiserte fritidsaktiviteter i familier med lav bostabilitet. Dette gjelder både jenter og gutter. I majoritetsbefolkningen er det også tendens til at lav bostabilitet reduserer organisasjonsdeltakelsen, men den er ikke statistisk sikker. Deltakelse i koranskoler påvirkes ikke av bostabilitet, men ser derimot ut til å være mer sårbart for dårlig økonomi og ufrivillig flytting.
- Materialet viser ingen sammenheng verken mellom skolebytter, trivsel eller skoleprestasjoner på den ene siden, og lav bostabilitet på den andre. Her er det imidlertid store begrensninger ved datamaterialet, fordi såpass få barn har byttet skole og fordi svært få foreldre rapporterer at deres barn har dårlige karakterer og/eller ikke trives på skolen. En reell analyse av disse sammenhengene krever mer omfattende og bedre tilrettelagte data enn det som har vært tilgjengelig her.
- I kapittel tre viste vi at foreldre som selv er aktive og har et sosialt nettverk sjeldnere enn andre har barn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter eller som mangler vennekontakt. I lys av dette er det bekymringsfullt at andelen foreldre med pakistansk eller somalisk bakgrunn som ikke har noen å snakke med om ulike problemer, er opp til tre ganger så høy som blant foreldre med norsk bakgrunn, og at andelen som sjelden eller aldri treffer familie eller venner, er over 20 prosent blant somaliske foreldre.
- Lav bostabilitet ser i majoritetsbefolkningen ut til å øke risikoen noe for at foreldrene mangler et godt sosialt nettverk. Blant foreldre med pakistansk og somalisk bakgrunn er imidlertid forskjellene mellom flyttere og bofaste mindre, og ikke statistisk sikre.

6 En felles fritid?

I denne rapporten tegnes et grovt riss av tiden etter skoletid, slik den artet seg for gutter og jenter med pakistansk, somalisk og norsk bakgrunn. Det er lagt særlig vekt på å beskrive likheter og forskjeller i tid med venner, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og deltakelse i skolerelaterte fritidsaktiviteter. Hovedfunnene er:

- De aller fleste barn og unge med pakistansk, somalisk eller norsk bakgrunn har regelmessig *kontakt med venner* på fritiden, uavhengig av kjønn. Blant de relativt få som ifølge foreldrene ikke har kontakt med venner etter skoletid, er barn med pakistansk eller somalisk bakgrunn overrepresentert sammenliknet med barn i resten av befolkningen.
- *Organiserte fritidsaktiviteter* er langt mer vanlig blant barn med norsk bakgrunn enn blant barn med pakistansk eller somalisk bakgrunn. Særlig jenter med pakistansk eller somalisk bakgrunn deltar i mindre grad enn guttene, og kjønnsforskjellene er størst i de eldste aldersgruppene. Blant barn med norsk bakgrunn er det ingen forskjeller i omfanget av gutters og jenters deltakelse.
- Blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn går et flertall i de yngste aldersgruppene på *koranskole*, men andelen deltakere synker etter hvert som barna blir eldre. Blant barn med pakistansk bakgrunn i aldersgruppen 6–9 år går 36 prosent på koranskole daglig. Blant barn med somalisk bakgrunn er daglig koranskole langt mindre vanlig.
- Nær 75 prosent av de somaliske og pakistanske foreldrene mener barna kan være med på alle *skolerelaterte fritidsaktiviteter*. Blant det mindretallet som ikke ønsker at barna skal være med på alle skolerelaterte fritidsaktiviteter, er det spesielt aktiviteter som foregår om kvelden eller som innebærer overnatting som trekkes fram. Et flertall av minoritetsforeldrene opplever at de regler og verdier som møter barna på skolen er de samme som de ønsker å lære dem hjemme.

Tema for denne undersøkelsen er hvordan barn og unge fra tre ulike landgrupper anvender fritiden, og det har tegnet seg mønster som illustrerer både forskjeller og likheter mellom barna. Hvilket land foreldrene kommer fra, har vist seg å falle sammen med forskjeller i aktivitetsmønster. Sammenlikninger *på tvers av landgrupper* har imidlertid den ulempen at de ofte overskygger variasjoner som finnes *innen landgruppene*.

Det finnes, også illustrert i vårt materiale, etnisk norske barn som er sosialt ekskludert i betydningen at de verken deltar i organiserte fritidsaktiviteter eller har regelmessig kontakt med venner. Og det finnes jenter med somalisk og pakistansk bakgrunn som har vært på leirskole, spiller fotball, har deltidsjobb ved siden av skolen og treffer venner hver dag. At jenter med norsk bakgrunn statistisk sett har en høyere sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter enn jenter med pakistansk bakgrunn, betyr dermed ikke at alle jenter med pakistansk bakgrunn står utenfor slike aktiviteter – eller at alle jenter med norsk bakgrunn er med. Et viktig forskningstema framover bør være å belyse mangfoldet innen landgruppene i større grad enn denne undersøkelsen gir rom for.

Innledningsvis kommenterte jeg en av de viktigste avgrensingene som ligger til grunn for denne undersøkelsen, nærmere bestemt valget av de to landgruppene Pakistan og Somalia. Jeg har argumentert for at dette er to landgrupper det er viktig å etablere mer kunnskap om, og som også er interessante å sammenlikne. Det er like fullt viktig å presisere at *personer med pakistansk eller somalisk bakgrunn* ikke er representative for innvandrebefolkningen sett under ett. Barn og unge med bakgrunn fra land som Bosnia-Hercegovina, Vietnam eller Sri Lanka kan ha et annet fritidsmønster enn barn med somalisk eller pakistansk bakgrunn. Kartleggingen av fritidsmønsteret blant barn fra to av de største innvandrergroppene i Norge er ikke dermed mindre interessant, men funnene er ikke nødvendigvis overførbare til barn og unge fra andre ikke-vestlige land. Undersøkelsen er videre *geografisk avgrenset til Oslo*. Som tidligere nevnt finnes indikasjoner på at sosial integrering påvirkes av kjennetegn ved den kommunen, eller den bydelen, du bor i. Voksne flyktninger bosatt i små eller mellomstore kommuner fikk noe oftere norske venner enn flyktninger som ble bosatt i store kommuner (Djuve og Kavli 2002). Dette kan se annerledes ut for barn i skolealder, som i motsetning til mange voksne innvandrere har en arena der de daglig treffer personer med annen landbakgrunn. Like fullt er det grunn til å studere nærmere hvordan utvikling og vedlikehold av sosialt nettverk blant jevnaldrende foregår blant barn og unge med ikke-vestlig bakgrunn utenfor Oslo.

6.1 Hva ligger bak forskjellene i fritidsbruk?

Det er sammensatte grunner til at noen barn og unge står utenfor de arenaene som flertallet av deres jevnaldrende deltar på.. Vi har funnet indikasjoner på at alle de tre gruppene av forklaringer som ble presentert innledningsvis er virksomme: strukturelle forhold, selvvalgt utenforskap og påtvunget utenforskap.

En av de mest sentrale strukturelle rammene for barns deltakelse, er familiens økonomi. Barn i familier med *dårlig økonomi* har oftere enn andre lite kontakt med

venner, og mangler deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Dårlig familieøkonomi påvirker organisasjonsdeltakelse også etter at det er tatt høyde for egenskaper som barnas kjønn, alder og landbakgrunn.

Det ser også ut til at *barnas sosiale aktivitetsmønster preges av foreldrenes*. Foreldre som selv er engasjert i organisasjoner eller foreninger – uavhengig av hvilken type organisasjon eller forening det er – har oftere enn andre barn som også deltar i slike aktiviteter. Dette gjelder både blant norske, pakistanske og somaliske foreldre i utvalget. I pakistanske og somaliske familier finner vi dessuten at barn i familier der foreldrene mangler sosialt nettverk, har en forhøyet risiko for venneisolasjon etter skoletid. Vi finner ikke noen slik tendens i de etnisk norske familiene. Storfamilien representerer et viktig nettverk for mange av de innvandrede foreldrene og barna deres, men ikke alle har et slikt nettverk. I innvandrede familier der foreldrene er ensomme, kan dermed barna bli ekstra sårbare.

Selv om både familiens økonomi og foreldrenes sosiale nettverk har en selvstendig betydning for hvordan barna tilbringer fritiden, er det likevel foreldrenes landbakgrunn som har størst samlet forklaringskraft. Landbakgrunn i seg selv forklarer selvsagt ingenting, men virker gjennom foreldrenes erfaringsbakgrunn. For barn og unge med etnisk norsk bakgrunn er organisasjonene en arena de aller fleste stifter bekjentskap med i løpet av oppveksten. Organisasjonene i Norge er vokst fram gjennom en historisk prosess der industrialisering, sekularisering og endrede familiemønstre stod sentralt. I mange av de viktigste avsenderlandene for innvandrere i Norge spiller slekt og familie en mer sentral rolle, og det har ikke vokst fram et sivilisert samfunn med organisasjonsliv og interesseorganisasjoner tilsvarende det vi har i Norge. Flyktninger og innvandrere som bosetter seg her møter derfor en annen sosial virkelighet for barn og unge enn det de kjenner fra egen oppvekst. Mellom annet er det en betydelig andel pakistanske og somaliske foreldre som opplever at 6–9-åringer gjennomgående er for unge til å delta i organiserte fritidsaktiviteter etter skoletid. Denne oppfatning er langt mindre utbredt blant foreldre med norsk bakgrunn, og en del av forklaringen kan være en gradvis tilvenning til denne måten å organisere barndommen på. *Manglende kjennskap og tilhørighet til den organiserte fritidskulturen i Norge* er trolig en viktig del av årsaken til de landvariasjonene som rapporten dokumenterer.

I tillegg knyttes ofte kjønnsforskjellene i deltakelse til sider ved *foreldrenes verdisyn, religion eller kulturelle praksis*. Koblinger mellom foreldres holdninger og barns atferd og aktiviteter er åpenbart vanskelig å dokumentere i en kvantitativ undersøkelse. Det foreligger likevel indikasjoner på at verdisyn, religion eller kulturell praksis er en del av forklaringen på de variasjonene vi finner. Jenter med pakistansk eller somalisk bakgrunn deltar i mindre grad enn gutter med samme bakgrunn i organiserte fritidsaktiviteter. Det er liten grunn til å tro at dette handler om at jenter av natur er mindre interessert i å delta i aktiviteter enn gutter. Kulturell praksis, religion og verdisyn er med på å forme forventninger om hva som egner seg av aktiviteter henholdsvis for gutter og

jenter. Religion har også betydning i den forstand at en rekke foreldre ønsker at barna skal gå på koranskole og derfor prioriterer det foran andre aktiviteter.

I kapittel 3 refereres også undersøkelser som peker på henholdsvis inkluderende – og ekskluderende – mekanismer i barne- og ungdomsorganisasjoner i Norge. Det finnes eksempler på barrierer for deltakelse i organisasjonslivet både i form av *åpen diskriminering* av barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn og *opplevelser av å ikke høre hjemme eller ikke føle seg velkommen* som enten hindrer unge i å oppsøke organisasjonslivet, eller gjør oppholdet der kort. Slike forhold har ikke vært gjenstand for egne analyser i denne undersøkelsen. Perspektivet bør likevel være med i en samlet gjennomgang av hva som påvirker deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i ulike deler av minoritetsbefolkningen.

6.2 Vil forskjellene forsvinne?

Flertallet av de unge i innvandrerbefolkningen er født i Norge. Deres møte med samfunnet skjer på andre arenaer og på andre premisser enn de voksnes. Viktigste er trolig skolen, som representerer en felles arena for alle barn i Norge, uavhengig av om de er etnisk norske, er født i Norge av innvandrede foreldre, eller om de selv har innvandret. Her vil alle barn og unge møte impulser både gjennom undervisningen, og gjennom samvær med barn som har en annen bakgrunn enn dem selv. Gjennom å vokse opp i Norge vil mange gradvis bli kjent med og kanskje også ønske å ta del i noen av de fritidssystemene som er vanlige her. Samtidig er barn og unge preget av foreldrenes verdier, preferanser og ressurser. Foreldrenes rolle har vist seg å være særlig framtrendene blant unge med innvandrerbakgrunn, som i større grad enn etnisk norsk ungdom oppgir at de legger vekt på foreldrenes meninger (Øia 2007). Det er dermed rimelig å anta at det ikke bare er barnas oppfatninger om ulike aktiviteter som er av betydning for hvordan de bruker tiden etter skoletid, men også foreldrenes.

En innfallsvinkel til spørsmålet om forskjellene vil forsvinne eller vare ved, er dermed om barn av foreldre med lang botid i Norge deltar i organiserte fritidsaktiviteter i større grad enn barn av foreldre som har vært her i kortere tid. Våre data tyder på at så er tilfellet (jf. kap. 3.1). Sannsynligheten for at et barn med somalisk bakgrunn deltar i organiserte fritidsaktiviteter øker jo lenger mor har bodd i Norge, også etter kontroll for familiens økonomi, samt barnets kjønn og alder. For barn med pakistanskfødte foreldre har foreldrenes samlede botid målbar betydning: dersom begge foreldre har bodd i Norge ti år eller lenger, er sannsynligheten høyere for at barna deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn dersom en eller begge foreldrene har mindre enn ti års botid. Dersom bare én av foreldrene har lang botid, har det altså ingen målbar betydning for barnas fritidsaktiviteter. Dette innebærer at hvordan familiedannelsen

skjer, i noen situasjoner kan ha betydning for hvilken tilnærming foreldrene velger for eksempel til barnas deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. For å si noe mer sikkert om eventuelle sammenhenger her, er det behov for mer detaljerte data enn det undersøkelsen har samlet inn.

Samtidig handler dette ikke bare om hvor lenge foreldrene har bodd i Norge, men også hvordan. For eksempel finner vi at dersom foreldrene har dårlige norskerferdigheter, øker sannsynligheten for at barna ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Norskerferdigheter bedres gjerne over tid, men ikke alltid. Mellom annet er det en forutsetning at det finnes arenaer å praktisere norskerferdighetene på. Arbeidslivet er en slik arena, men sysselsettingen blant innvandrere varierer betydelig mellom ulike landgrupper og mellom menn og kvinner. Mange innvandrere har lite kontakt med nordmenn på fritiden, og jo svakere norskerferdigheter, jo mindre kontakt (Bråthen m.fl 2007, Djuve og Hagen 1995). Dermed mangler mange en sosial arena å praktisere norsk på, og de går samtidig glipp av en viktig informasjonskanal.

Økonomi er også en faktor av betydning for barnas sosiale nettverk. Mange innvandrere, spesielt flyktninger, har dårlig økonomi de første årene i Norge. For de fleste bedrer økonomien seg etter hvert som familien får bedre fotfeste i Norge, fortrinnsvis i form av lønnet arbeid. Samtidig vet vi at integreringen i arbeidsmarkedet skjer i ulikt tempo for ulike grupper av flyktninger og innvandrere, og ikke minst at den stopper opp på ulike nivåer. Selv om deltakelsen i arbeidsmarkedet gradvis øker med botid for mange, vil det også finnes familier der foreldrene ikke har lønnet arbeid og der hverdagen preges av stram økonomi. Lønnet arbeid er selvsagt heller ingen garanti for at familieøkonomien er god. Innvandrere er overrepresentert i de dårlig regulerte og ustabile delene av det norske arbeidsmarkedet. Jobbene preges her av dårlig lønn og usikre framtidsutsikter. På tross av at deltakelsen i arbeidsmarkedet bedrer seg over tid, er det derfor til enhver tid også barn som vokser opp i familier med dårlig råd. Og sannsynligheten for å tilhøre en av disse familiene er langt større dersom foreldrene dine har innvandret til Norge fra et land utenfor Vesten, enn om de er født og oppvokst i Norge. Av alle barn som vokser opp i Norge i dag utgjør barn med innvandrerbakgrunn om lag åtte prosent. Av alle barn som lever i familier med vedvarende lav inntekt utgjør de nærmere halvparten, og er dermed kraftig overrepresentert (Epland 2001).

I sum peker våre data likevel i retning av at etter hvert som foreldre har bodd en viss tid i Norge, får bedre norskerferdigheter og blir integrert på arbeidsmarkedet, vil også flere av barna delta i organiserte fritidsaktiviteter. I et noe lengre tidsperspektiv vil det også være interessant å følge utviklingen for barn av etterkommere³².

³² Etterkommer brukes her som betegnelse på personer født i Norge av to innvandrede foreldre.

6.3 Veiene videre

Offentlige dokumenter om oppvekst- og levekår for barn og unge i Norge inneholder en rekke argumenter til fordel for en organisert fritid. Organisasjonene kan tilby sosial tilhørighet, mening og fellesskap og representerer i mange tilfeller også en skole i demokrati og samfunnsforståelse. I Stortingsmelding nr. 39 Oppvekst og levekår for barn og unge i Norge (2001–2002), blir de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene løftet fram som viktige sosiale møteplasser, arenaer for skolerling, kanaler for meningsytring og internasjonalt engasjement. I takt med at barne- og ungdomsbefolkningen i Norge blir stadig mer flerkulturell, blir det organiserte fritidslivet en stadig viktigere arena for positive opplevelser og for kontakt på tvers av grupper. I et integreringsperspektiv vil tiltak for å øke deltakelsen blant etniske minoriteter i dette perspektivet være viktig ikke bare for barna selv, men også for samfunnet de er en del av. Samtidig vil oppfatningene om verdien av og ønskeligheten av deltakelse i ulike organisasjoner variere både mellom grupper og internt i gruppene. Måten vi velger å anvende fritiden på er dessuten forhold som befinner seg innenfor det vi vanligvis oppfatter som privatsfæren. Offentlig politikk for å styre organisasjonsdeltakelsen i ulike etniske grupper kan dermed fort bli kontroversiell. Når bør velferdsstaten engasjere seg, overfor hvem, og på hvilket grunnlag?

Vi har sett at manglende deltakelse både kan henge sammen med *dårlig familieøkonomi* og at barn eller foreldre mangler skikkelig *informasjon* om fritidstilbudet der de bor. Dette er barrierer som kan bygges ned ved hjelp av relativt enkle virkemidler. Etablering av lavterskeltilbud gjennom subsidierte aktiviteter, lån av utstyr og hjelp til transport er noen aktuelle tiltak offentlige myndigheter kan bruke. I informasjonsarbeidet kan både skolene og organisasjonene spille en viktig rolle overfor barna. Overfor foreldre vil også skolene kunne spille en rolle, mens flerspråklige lærere og samarbeid med innvandrersorganisasjoner kan bidra til å spre informasjon til grupper som ellers er vanskelige å nå, og som kan oppleve utrygghet knyttet til aktiviteter som virker fremmede. Utenforskap blant barn med pakistansk og somalisk bakgrunn ser også ut til å være knyttet sammen med sosialt utenforskap i ulike former blant foreldrene deres. Både *svake norsksferdigheter* og *lite sosialt nettverk blant foreldrene* øker risikoen for at barna står uten et sosialt nettverk med jevnaldrende etter skoletid. Dersom målsettingen er å legge til rette for økt deltakelse blant barn, er det derfor et poeng å bidra til kvalifisering og vedlikehold av sosiale nettverk også blant foreldrene deres. En offentlig politikk med siktemål å redusere *diskriminering* og *utestenging* er heller ikke kontroversiell. Utestenging har det kjennetegn at noen som vil inn, holdes utenfor mer eller mindre bevisst av de som allerede er på innsiden. Den offentlige verktøykassen er imidlertid ikke breddfull av virkemidler for å bygge ned denne typen barrierer. Vel så viktig er trolig den innsatsen organisasjonene selv kan gjøre gjennom holdnings-

skapende arbeid blant medlemmer og ledere, gjennom et mer bevisst forhold til hvilke rekrutteringskanaler de benytter.

Vi har imidlertid også sett at manglende deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter ikke bare er en konsekvens av strukturelle barrierer og utestenging, men også av *prioriteringer og valg*. Mange pakistanske og somaliske foreldre prioriterer koranskole for barna etter skoletid, i noen tilfeller daglig. Dette reduserer sannsynligheten for at barna deltar i andre organiserte aktiviteter – naturlig nok, siden koranskole kan ta opp mye tid for barn i de aldersgruppene det gjelder. Vi ser også at lekselesing trekkes fram som en viktig årsak til at det blir liten tid til organiserte fritidsaktiviteter, både blant de intervjuede foreldrene og blant elevene på videregående skole. Minoritetselvers innsats i skolen er dokumentert i en rekke undersøkelser, og resultatene er på mange områder så positive at Liv Anne Støren (2005) etter å ha sammenfattet data om innvandrerungdom i norsk utdanning, spør om vi her ser konturene av en framtidig suksesshistorie – i alle fall for noen grupper. I så fall kan prioriteringen av skolearbeid framfor fritidsaktiviteter vise seg å ha positive langsiktige konsekvenser. På den andre siden representerer organisasjonslivet også en viktig læringsarena og en plattform for å knytte kontakter og etablere sosiale bånd på en annen måte enn det barna opplever i skolen. Dersom enkelte grupper i samfunnet står utenfor slike arenaer, kan det på sikt bli et problem både for de det gjelder og for samfunnet sett under ett, selv om det ikke nødvendigvis oppleves som et problem for den enkelte der og da.

En av velferdsstaten viktigste oppgaver er å sikre at alle barn har tilfredsstillende oppvekstvilkår – både materielle og sosiale. Samtidig er det en kontinuerlig utfordring å definere rommet for forskjellighet i et flerkulturelt samfunn. Et stort flertall av de pakistanske og somaliske foreldrene er positivt innstilt til de verdiene og reglene som formidles i norsk skole, og ønsker at barna skal delta i alle skolerelaterte fritidsaktiviteter – også leirskole og fester i skolens regi. Den tilliten til norsk skole som dette signaliserer er viktig, spesielt med tanke på at skolen er samfunnets største felles arena for barn og unge. Samtidig er et mindretall av foreldrene tilbakeholdne overfor en del av skolens aktiviteter. Skepsisen kommer særlig til uttrykk knyttet til hva jenter kan og bør delta i. Vi finner klare spor av den samme kjønnsdimensjonen i holdningene til deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. I et *likestillingsperspektiv* er dette problematisk, i den grad jenter og gutter får ulike rammer for utfoldelse og deltakelse. Intervjudata som tyder på at jentene selv er interessert i å delta, er tankevekkende. I Fribergs (2005) undersøkelse kunne nærmere 93 prosent av jenter med pakistansk bakgrunn nevne en eller flere organiserte fritidsaktiviteter de hadde lyst til å delta i, men som de av ulike årsaker likevel ikke var med på. Likestillingstanken er sentral i norsk offentlig politikk. Forskjeller i deltakelse mellom jenter og gutter er dermed lite ønskelig. Både gutter og jenter som vokser opp med familien som sin dominerende sosiale arena kan dessuten bli svært sårbare dersom det oppstår konflikter og denne relasjonen trues.

Litteratur

- Andersen, Arne, Torkil Løwe og Elisabeth Rønning (2003), *Boforhold i storby. Utredninger til storbymeldingen 4.*
- Bakken, Anders (2003), *Minoritetspråklig ungdom i skolen.* Rapport 15/03. Oslo: NOVA.
- Blom, Svein (1997), «Levekår blant ikke-vestlige innvandrere. Hvorfor er så mange ensomme?» *Samfunnsspeilet*, nr. 4. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Blom, Svein (2002), *Innvandrerens bosettingsmønster i Oslo.* Sosiale og økonomiske studier 107. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Bråthen, Magne, Anne Britt Djuve, Tor Dølvik, Kåre Hagen, Gudmund Hernes og Roy Nilsen (2007), *Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo.* Fafo-rapport 2007:05. Dahlin, Camilla Elisabeth (2001), *Koranskoler i Oslo.* Hovedoppgave i religionshistorie ved Institutt for kulturstudier, Universitetet i Oslo.
- Bø, Bente Puntervold (1980), *Fremmedarbeidernes boligsituasjon i Oslo.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Djuve Anne Britt og Kåre Hagen (1995), *Skaff meg en jobb. Levekår blant flyktninger i Oslo.* Fafo-rapport 184.
- Djuve Anne Britt og Hanne Cecilie Kavli (2001), *Styring over eget liv. Levekår og flytteaktivitet blant flyktninger i lys av myndighetenes bosettingsarbeid.* Fafo-rapport 344.
- Epland, Jon (2001), *Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker.* Rapport 2001/9. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Fløtten, Tone, Anders Bakken og Mira Sletten (2004), «Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida.» *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(2):55–76
- Fløtten, Tone og Hanne C. Kavli (2004), *Poverty and social exclusion among children from ethnic minority groups.* Paper presented at ESPAnet conference in Oxford, September

- Forgaard, Tanja Seeland og Minja Tea Dzamarija (2006), «Innvandrerbefolkningen». Kap 2 i Gunnlag Daugstad, red., *Innvandring og innvandrere 2006*. Statistiske analyser 83. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Forgaard, Tanja Seeland (2006), «Innvandrerbefolkningen flytter oftere til sentrale strøk». *Samfunnsspeilet* nr 4. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Friberg, Jon Horgen og Monica Lund (2006), *Mot en raskere og mer stabil bosetting? Evaluering av bosettingsmodellen for flyktninger*. Fafo-rapport 544.
- Helland, Håvard (1997), *Etnisitet og skoletilpasning. En undersøkelse av norske, pakistanske og konfusianske Osloungdommers skoleprestasjoner*. Magistergradsavhandling i sosiologi ved Universitetet i Oslo.
- Hurlen Foss, Aslaug (2006), «Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: 1 av 5 nyfødte har foreldre som innvandrere.» *Samfunnsspeilet*, nr. 4. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Jensberg, Heidi og Christian Eriksen (2005), *Barn og unges levekår i Norge. En litteraturstudie*. Program for velferdsforskning. Norges forskningsråd.
- Johannesen, Randi (2004), «Leiemarkedet – kjennetegn og prisdannelse.» *SSB-magasinet*. <http://www.ssb.no/magasinet/analyse/art-2004-02-23-02.html>
- Kitterød, Ragni Hege (2002), «Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv.» *Samfunnsspeilet*, nr. 4-5. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kränge, Olve og Anders Bakken (1998), «Innvandrerungdoms skoleprestasjoner. Tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer?» *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39 (3): 381–410.
- Kränge, Olve og Åse Strandbu (2004), *Ungdom, idrett og friluftsliv: Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002*. Oslo: NOVA.
- Lie, B. (2004), *Fakta om ti innvandrergrupper i Norge*. Rapport 2004/14. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Olsen, Bjørn (2006), «Unge innvandrere i arbeid og utdanning: Er innvandrerungdom en marginalisert gruppe?» *Samfunnsspeilet*, nr. 4. Oslo: Statistisk sentralbyrå..
- Ophheim, Vibeke og Liv Anne Støren (2001), *Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning*. Rapport 7/2001. Oslo: NIFU.
- Pettersen, Silje Vatne (2003), *Bosettingsmønster og segregasjon i storbyene. Ikke-vestlige innvandrere og grupper med høy og lav utdanning. Utredninger til Storbymeldingen. Del 1*. Notater 2003/33. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

- Phillip, Steven F. (1999), «Are we welcome? African American Racial Acceptance in Leisure Activities and the Importance Given to Children's Leisure.» *Journal of Leisure Research*, vol 31, No.4:pp 385–403.
- Sletten, Mira, Tone Fløtten og Anders Bakken (2005), «Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida.» *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(2):55–76.
- Sandbæk, Mona, red. (2004), *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA-rapport 11/04. Oslo: NOVA.
- Skevik, Anne (2004), «Lavinntekt og levekårsproblemer – to sider av samme sak?» I: Sandbæk, red., *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA-rapport 11/04.
- Strandbu, Åse (2006), *Idrett, kjønn, kropp og kultur. Minoritetsjenters møte med norsk idrett.* NOVA-rapport 10/06.
- Støren, Liv Anne (2005), «Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning – ser vi en fremtidig suksesshistorie?» *Utdanning 2005*, ss 70–97. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Søholt, Susanne (2001), *Etniske minoriteter og strategier på boligmarkedet i Oslo. En undersøkelse blant innbyggere med pakistansk tamilsk og somalisk opprinnelse.* Prosjektrapport 297. Oslo: Byggforsk.
- Søholt, Susanne (2001), *Oppvekst i to multietniske boligområder i Oslo. Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø.* Prosjektrapport 313.
- Vassenden, Kåre (1996), *Innvandrere i Norge. Hvem er de og hvordan har de det?* Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Øia, Tormod (2007), *Ung i Oslo. Levekår og sosiale forskjeller.* NOVA-rapport 6/07.
- Østby, Lars, red. (2004), *Innvandrere i Norge – Hvem er de og hvordan går det med dem?* Notater 2004/66. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Østby, Lars (2006), «Hvor stor innvandrerbefolkning har egentlig Norge?» *Samfunnsspeilet*, nr. 4. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aalandslid, Vebjørn (2007), *Innvandrerers demografi og levekår i 12 kommuner i Norge.* Rapport 2007/24. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Offentlige dokumenter og utredninger

NOU 2006:13 *Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*. Utredning avgitt til Barne- og likestillingsdepartementet 29 juni 2006.

Statistisk sentralbyrå, befolkningsstatistikk, 1.1 2006, *Hver fjerde Osloborger har innvandrerbakgrunn*. <http://www.ssb.no/vis/emner/02/01/10/innvbef/art-2006-05-11-01.html>

Stortingsmelding 39 (2001–2002), *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*. Barne- og familiedepartementet.

Oslo kommune, Utdanningsetaten (2007), http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/om_osloskolen/grunnskoleopplaring/minoritetspraktlige_elever/

Vedlegg 1 Data og metoder

Datainnsamling – metodikk

Fafo har siden midten på 1990-tallet gjennomført mer enn 3000 personlige intervjuer blant flyktninger og innvandrere. Personlig intervju gir erfaringsvis lavere risiko for systematiske skjevheter i datamaterialet enn innsamling postalt eller over telefon. Den personlige kontakten mellom intervjuer og potensiell respondent gjør det mulig å forklare hensikten med undersøkelsen på en måte som er bedre tilpasset grupper som ellers lett faller ut av slike undersøkelser, for eksempel personer med liten eller ingen utdanning. Ved postale henvendelser svarer erfaringsvis bare 5–10 prosent i målgruppen ikke-vestlige flyktninger og innvandrere. Fafo har derfor utviklet en metode der utvalget kontaktes over telefon *eller* ved personlig oppmøte på familiens folkeregistrerte adresse etter at informasjonsbrev med mulighet for å reservere seg fra å delta i undersøkelsen er sendt ut. Familier som er flyttet blir forsøkt oppsporet. Ved å velge postale innsamlingsmetoder eller telefonintervju ville vi mistet mange fra de mest utsatte gruppene på grunn av uregistrert eller manglende telefon, hyppig og ikke registrert flytting og analfabetisme. I totalbefolkningen er en slik innsamlingsmetode langt mindre problematisk.

En av de viktigste forutsetninger for å formidle tillit – og ikke minst hensikten med undersøkelsen – er at de potensielle intervjuobjektene forstår det som blir forsøkt formidlet. Dette handler ikke bare om språk, men også om kulturelle koder. Vi bruker derfor ikke norske intervjuere med tolk, men intervjuere med bakgrunn fra samme land som intervjuobjektene. Morsmålsintervjuer har også den fordel at de er tidsbesparende og mindre anstrengende både for intervjuer og respondent enn intervjuer som går via tolk. Fordi intervjuerne gjennomgår grundig opplæring i intervjuteknikk og de konkrete spørsmålene som skal stilles, reduseres også risikoen for misforståelser i intervjusituasjonen som lett oppstår ved bruk av tolk. Det er brukt tid på å opparbeide tillit, finne fram til ressurspersoner og etablere et nettverk av kvalifiserte intervjuere. De fleste somaliske intervjuerne som var engasjert i denne datainnsamlingen hadde erfaring som intervjuere fra tidligere Fafo-prosjekter. De foreldrene som ønsket det, ble intervjuet på norsk av intervjuere med norsk bakgrunn.

Intervjuene blant somaliske og pakistanske barnefamilier er gjennomført etter et strukturert spørreskjema. I all hovedsak ble intervjuene gjennomført hjemme hos intervjuobjektene. Intervjuskjemaet er oversatt fra norsk til urdu og somali og deretter

sammenholdt med den norske versjonen og gjennomgått av intervjuerne og forskerne i fellesskap for å sikre en felles forståelse av spørsmålsformuleringene og svaralternativene.

Spørreskjemaet er utarbeidet på bakgrunn av a) dybdeintervjuer med somaliske, pakistanske og norske familier, b) seminar med representanter fra forskning, innvandringsorganisasjoner, idrett og skole, c) internasjonal forskning om fattigdom og barns oppvekstvilkår og d) erfaringer med og utprøving av spørsmål om barn fra Fafos tidligere kvantitative intervjuundersøkelser blant barnefamilier med etnisk minoritetsbakgrunn. Forskerne gjennomførte selv både eksplorerende, delvis strukturerte og til sist helt strukturerte intervjuer i en tidlig fase av datainnsamlingen for å teste spørsmål rundt temaene vi ønsket å belyse og for å danne oss et inntrykk av hvilke sider ved barns oppvekstvilkår og sosiale deltakelse som foreldrene var mest opptatt av. I tillegg har vi dratt stor nytte av intervjuernes kompetanse og erfaringer etter avsluttet datainnsamling. Intervjuerkorpsets kjennskap til hvordan spørsmålene ble oppfattet og vurdert i ulike situasjoner, kombinert med deres kulturelle kompetanse i forhold til egen landgruppe, har vist seg å være svært nyttig i fortolkningen av funn.

Vanligvis avledes barnas levekår eller livssituasjon av informasjon om foreldrene. Vi har tilgjengelige data blant annet om boligsituasjon, foreldrenes yrkes- og utdanningsaktivitet, inntektsnivå, inntektstype, helse og sosiale nettverk. Ut fra dette kan vi avlede noe generelt om barnas levekår. I tillegg har foreldrene besvart spørsmål om barnas sosiale nettverk, fritidsaktiviteter og hvordan de opplever at barna har det i nærmiljøet og på skolen. Det gir et bredere bilde av barnas liv i Norge enn det som er vanlig i denne typen surveyer. I hver familie er inntil to skolebarn kartlagt individuelt. Vi har stilt foreldrene spesifikke spørsmål om det eldste og det yngste barnets trivsel, faglige prestasjoner, vennekontakt og fritidsaktiviteter.

Svarprosent og representativitet

Elevundersøkelsen ble gjennomført ved at elevene fylte ut et spørreskjema som ble delt ut i klassen. Det opprinnelige bruttoutvalget var sammenfallende med populasjonen for undersøkelsen og bestod av alle elevene ved grunnkurs ved alle offentlige skoler i Oslo. Dette utgjorde i alt 4930 elever. Privatskolene og spesialskolene er holdt utenfor undersøkelsen. Undersøkelsen har to typer frafall: skolevist og individuelt. Tre skoler, Sogn, Ullern og Ulsrud, valgte å ikke delta på grunn av manglende kapasitet. Til sammen omfattet dette et frafall på 1072 personer. I tillegg oppstod det individuelt frafall når enkeltelever ikke ønsket å delta eller ikke var til stede da undersøkelsen ble gjennomført. Det individuelle frafallet utgjorde 860 elever. Avhengig av om vi regner bruttoutvalget som hele populasjonen og inkluderer både det skolevise og individuelle

fracullet, eller regner de skolene som takket ja til å delta i undersøkelsen som brutto-utvalget, er svarprosenten henholdsvis 61 eller 78 prosent (Friberg 2005).

Familieundersøkelsen: I den postale undersøkelsen ble det trukket et tilfeldig utvalg av familier med barn bosatt i Norge. Utvalget til intervjuundersøkelsen blant foreldre med pakistansk eller somalisk landbakgrunn er trukket fra folkeregisteret. Det ble gjort avgrensinger i bosted (Oslo), barnas alder (6–19 år) og foreldrenes fødeland. I trekket ble Statistisk sentralbyrås definisjon av innvandrere anvendt – det vil si en person som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Bruttoutvalget er dermed sammensatt av familier i Oslo med minst ett barn i skolealder, der foreldrene har innvandringsbakgrunn fra Somalia eller Pakistan.

Foreldrene fikk tilsendt et informasjonsbrev om undersøkelsen, der de fikk mulighet til å reservere seg fra å delta. Under fem prosent i begge landgrupper benyttet seg av denne muligheten. Intervjuerne kontaktet deretter familier som ikke hadde reservert seg fortløpende, fram til cirka 600 intervjuer var oppnådd. Totalt ble det gjennomført intervju med 58 prosent av de familiene som ble forsøkt kontaktet, henholdsvis 60 prosent av familiene med somalisk bakgrunn og 56 prosent av familiene med pakistansk bakgrunn (jf tabell V1.3).

I likhet med tidligere undersøkelser er det en relativt liten andel som nekter å delta i undersøkelsen – 13 prosent i det somaliske utvalget og 23 prosent i det pakistanske. Det som trekker ned svarprosenten er den relativt høye andelen familier som vi ikke kom i kontakt med fordi de ikke lenger var bosatt på folkeregistrert adresse. Dette gjelder hele 27 prosent av det somaliske utvalget og 21 prosent av det pakistanske. I en del tilfeller greide intervjuerne å spore opp familier i utvalget via nettverk og samtaler med nåværende beboer, så det reelle omfanget av uregistrerte flyttinger er høyere enn det som framgår av tabell V1.1, a og b. Det er grunn til å tro at denne ekstra innsatsen i å spore opp personer i utvalget som ikke lenger bodde på folkeregistrert adresse kan ha bidratt til å redusere skjevhetene i materialet. Like fullt er det grunn til å anta at de familiene som flytter oftest vil være underrepresentert i vårt datamateriale, nettopp fordi de er vanskeligere å spore opp.

I den postale familieundersøkelsen som var rettet mot totalbefolkningen, ble det sendt ut brev til 8000 familier med barn. 105 brev kom i retur grunnet ukjent adresse, mens 3758 familier fylte ut spørreskjemaet og sendte det inn. Dette ga en svarprosent på like under 50 prosent, altså noe lavere enn i intervjuundersøkelsen.

Erfaringsvis er enkelte grupper overrepresentert i spørreundersøkelser fordi de har en økt tilbøyelighet til å delta. Det er derfor viktig å være på vakt overfor systematiske skjevheter i utvalget som er av en slik art at de kan prege analysene, og dermed også konklusjonene. Sentrale egenskaper ved utvalget er derfor sammenliknet med registerbaserte data. Sammenlikningen er foretatt for familier med somalisk, pakistansk eller norsk bakgrunn, som er bosatt i Oslo og på registreringstidspunktet hadde minst ett barn i skolealder. Registerdataene ble bearbeidet i forbindelse med Fafos levekårsun-

dersøkelse i Oslo og er derfor om lag ett år nyere (01.01.2005) enn utvalgsdataene (januar-april 2004). Det er imidlertid liten grunn til å tro at dette er av særlig betydning, eventuelt ut over at yrkesaktiviteten kan ha bedret seg noe i perioden mellom intervjuundersøkelsen og tidspunktet for uthenting av registerdata.

Det ble ikke funnet skjevheter av betydning med hensyn til mors eller fars *botid*, verken blant foreldre med pakistansk eller somalisk bakgrunn (tabell V1.2). I det somaliske utvalget og i en viss grad også i det pakistanske, er det imidlertid en overrepresentasjon av *enslige forsørgere* (tabell V1.3). Dette dreier seg i all hovedsak om kvinner, og flere av intervjuerne rapporterte om at det i en del situasjoner var lettere å oppnå intervjuavtaler med enslige kvinner enn med familier der begge foreldre bodde sammen. Feilregistreringer kan også ha bidratt til å trekke opp andelen enslige i utvalget. En av de somaliske intervjuerne ble etter en tid oppmerksom på at en del av de kvinnene som formelt var gift, svarte at de var enslige fordi mannen ikke bodde i Norge, befant seg et annet sted i landet eller liknende. De opplevde med andre ord at de var alene om det daglige ansvaret for barna og svarte med utgangspunkt i dette. Denne kilden til misforståelse ble oppdaget et stykke ut i datainnsamlingen, og intervjuerne var deretter spesielt oppmerksomme på å spesifisere spørsmålet. *Yrkesaktiviteten* (tabell V1.4) blant foreldrene i undersøkelsen avviker heller ikke markant fra yrkesaktiviteten blant tilsvarende gruppe i universet. Det er imidlertid noe usikkerhet knyttet til fars yrkesaktivitet, spesielt i de somaliske familiene, fordi en så høy andel her er oppgitt som ukjent. Blant de somaliske mødrene er de yrkesaktive noe overrepresentert i utvalget. *Aldersfordelingen blant barna* (tabell V1.5) som er individuelt registrert i undersøkelsen følger i all hovedsak aldersfordelingen i de samme gruppene i Oslo som helhet, både i den somaliske og pakistanske delen av utvalget.

Vedlegg 2 Tabeller

Tabell V1.1 Brutto- og nettoutvalg i Fafos familieundersøkelse blant foreldre med pakistansk eller somalisk bakgrunn.

	Somalia		Pakistan	
Bruttoutvalg	369		661	
a. Postal retur/flyttet ny adr ukjent (telefonisk kontakt)	41	11 %	52	8 %
b. Ikke bosatt på folkeregistrert adresse (hjemmebesøk)	59	16 %	83	13 %
c. Nekt	49	13 %	153	23 %
d. Gjennomført intervju/Svarprosent	220	60 %	373	56 %

Tabell V1.2 Botid i familier med minst ett barn i skolealder (6–17 år) i Oslo, etter landbakgrunn og kjønn. I prosent av universet og i prosent av utvalget. Kilde: Registerdata og Fafos familieundersøkelse 2004.

BOTID	Pakistan				Somalia			
	Mor		Far		Mor		Far	
	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers
0–5 års botid	4	6	2	3	23	24	25	28
6–10 års botid	17	15	12	9	34	33	17	24
11–15 års botid	23	18	12	8	34	32	30	27
16–20 års botid	28	27	14	20	8	9	21	19
21 år + botid	29	34	59	60	0	0	7	1

Tabell V1.3 Sivil status i familier med minst ett barn i skolealder (6–17 år) i Oslo. I prosent av universet og i prosent av utvalget. Kilde: Registerdata og Fafos familieundersøkelse 2004.

	Pakistan		Somalia		Norge	
	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers
Gift/samboer	91	97	38	64	85	81
Enslig	9	3	62	35	15	19

Tabell V1.4 Yrkesaktivitet i familier med minst ett barn i skolealder (6–17 år) i Oslo. I prosent av universet og i prosent av utvalget. Kilde: Registerdata og Fafos familieundersøkelse 2004.

	Pakistan				Somalia			
	Mor		Far		Mor		Far	
Yrkesaktivitet	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg	Univers
Ikke i arbeid	74	73	23	34	76	83	20	59
I arbeid	25	26	69	66	24	17	20	41
Ukjent	1	..	9	..	0	..	61	..

Tabell V1.5 Aldersfordeling av barn i skolealder i Oslo. I prosent av universet og i prosent av utvalget. Kilde: Oslostatistikken per 01.01.2004 og Fafos familieundersøkelse 2004.

	Pakistan		Somalia	
	Univers	Utvalg	Univers	Utvalg
6–9 år	30	39	45	47
10–13 år	30	24	26	27
14–19 år	40	37	29	26

En felles fritid?

Flertallet av barn og unge som vokser opp i Norge i dag, har på et eller annet tidspunkt vært med i et idrettslag, et korps eller en annen organisert fritidsaktivitet. I tillegg brukes tiden på skole, på venner og på familie. Med innvandringen har imidlertid bildet av barns og unges fritid blitt mer mangfoldig og sammensatt. Ikke alle deltar i organiserte fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten, og i enkelte grupper av minoriteter er det markerte forskjeller i aktivitetsnivå mellom gutter og jenter. Er det grunn til bekymring? Skal det offentlige bry seg med hva barn gjør etter skoletid, eller beveger man seg da for langt inn i familienes private sfære?

I denne rapporten rettes søkelyset mot tiden etter skoletid for barn og unge i Oslo, slik den arter seg for de som har foreldre født i Pakistan, Somalia eller Norge. Vi ser nærmere på hvordan barn og unge i ulike grupper bruker tiden og på hvilke arenaer de deltar. Rapporten bygger i hovedsak på data fra intervjuer med 220 somaliske foreldre, 375 pakistanske foreldre og 3000 norske foreldre med barn i skolealder.

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2007:22
ISBN 82-7422-588-0
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20022